

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

Διπλωματική Εργασία

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ
ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ
**MANAGEMENT AND SUSTAINABILITY POLICIES
OF THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF MYSTRAS**

Κούτουλα Ουρανία

A.M.: 8085202201017

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ευγενία Μπιτσάνη

Εγκρίθηκε από την τριμελή επιτροπή αξιολόγησης

Θεόδωρος Τσέκος, Καθηγητής, μέλος

Αικατερίνη Καστανιώτη, Καθηγήτρια, μέλος

Καλαμάτα, Φεβρουάριος 2024

Βεβαίωση Εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η Διπλωματική Εργασία για την λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Δημόσια Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση, του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, με τίτλο:

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ,

έχει συγγραφεί απο εμένα αποκλειστικά και στο συνολό της. Δεν έχει υποβληθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε έχει υποβληθεί ως εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού χαρακτήρα. Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης. Αναλαμβάνω την προσωπική και ατομική ευθύνη ότι σε περίπτωση αποτυχίας στην υλοποίηση των ανωτέρω δηλωθέντων στοιχείων, είμαι υπόλογος έναντι λογοκλοπής, γεγονός που σημαίνει αποτυχία στην Διπλωματική μου Εργασία και κατά συνέπεια αποτυχία απόκτησης του Τίτλου Σπουδών, πέραν των λοιπών συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων. Δηλώνω, συνεπώς, ότι αυτή η Διπλωματική Εργασία προετοιμάστηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ότι, αναλαμβάνω πλήρως όλες τις συνέπειες του νόμου στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δεν μου ανήκει διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας.

Όνοματεπώνυμο: **Ουρανία Κούτουλα**

Ημερομηνία: **27/02/2024**

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλλαν στην εκπόνησή της.

Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, κυρία Ευγενία Μπιτσάνη, για την επιστημονική της καθοδήγηση, τις υποδείξεις της και τη συμπαράστασή της. Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου. κυρίως τα παιδιά μου και την μητέρα μου για όλη τη στήριξη και την κατανόησή τους, καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Η εργασία αυτή είναι αφιερωμένη στον αγαπημένο μου πατέρα που μου έδωσε το εναρκτήριο λάκτισμα και ήταν η κινητήριος δύναμή μου για αυτό το μεταπτυχιακό, αλλά δυστυχώς δεν κατάφερε να με δει να το ολοκληρώνω.

Στην μνήμη του πατέρα μου, Κωνσταντίνου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η διεξαγωγή μελέτης περίπτωσης του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά ως προς τις πολιτικές διαχείρισης και βιωσιμότητας. Η μελέτη περίπτωσης έλαβε χώρα μέσα από την ποιοτική έρευνα και συγκεκριμένα μέσα από δέκα συνεντεύξεις οι οποίες διεξήχθησαν με κατοίκους της περιοχής. Οι συνεντεύξεις αναλύθηκαν με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης από την οποία αναδείχθηκαν τα τρέχοντα προβλήματα διαχείρισης, οι προτάσεις βελτίωσης των κατοίκων, ο ρόλος της τοπικής κοινωνίας και τα δυνητικά οφέλη από τη βιώσιμη διαχείριση του τόπου. Όπως προέκυψε, ο αρχαιολογικός χώρος αντιμετωπίζει σημαντικές ελλείψεις ως προς την προσβασιμότητα σε άτομα με ειδικές ανάγκες και κινητικά προβλήματα, ως προς τις ανέσεις που προσφέρει στους τουρίστες (χώρους ξεκούρασης, χάρτες, πινακίδες) και ως προς την ελλιπή αξιοποίηση της τεχνολογίας, ενώ ταυτόχρονα είναι εκτεθειμένος σε σοβαρότατους περιβαλλοντικούς κινδύνους και κινδύνους φυσικών καταστροφών. Οι κάτοικοι κρίνουν αναγκαία την αναστήλωση ερειπίων, την φροντίδα για την ασφάλεια του αρχαιολογικού χώρου, την ενίσχυση της προσβασιμότητας και της σήμανσης με πινακίδες και χάρτες, τη δημιουργία διαδρομών πλοήγησης και την τουριστική προβολή του τόπου. Επίσης αναγνωρίζουν το σημαντικό ρόλο της τοπικής κοινωνίας στη βιώσιμη διαχείριση και φρονούν ότι οι βιώσιμες πρακτικές διαχείρισης μπορούν να οδηγήσουν σε οικονομικά και κοινωνικά οφέλη.

Λέξεις κλειδιά: Μυστράς, Βυζαντινό Μνημείο, Αρχαιολογικός Χώρος, UNESCO, Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, βιώσιμη διαχείριση

ABSTRACT

The objective of this research was to provide a case study on the archaeological site of Mystras, focusing on its management and sustainability strategies. The case study was conducted using qualitative research methods, specifically through the analysis of ten interviews with local residents. The interviews were subjected to thematic analysis, which revealed the existing management issues, recommendations for improvement provided by the residents, the involvement of the local community, and the potential advantages of sustainable site management. The archaeological site has been found to have notable deficiencies in terms of providing access for individuals with disabilities and mobility impairments. Additionally, there are shortcomings in the amenities available to tourists, such as rest areas, maps, and signs. Furthermore, the site is not making full use of technology. Lastly, it is vulnerable to significant environmental and natural disaster risks. The restoration of ruins is deemed imperative by the residents to safeguard the archaeological site, enhance its accessibility and signage through the use of signs and maps, establish navigation routes, and actively promote the place for tourism. In addition, they acknowledge the significant contribution of the local community in achieving sustainable management and assert that implementing sustainable management methods can result in economic and social advantages.

Key words: Mystras, Byzantine Monument, Archaeological Site, UNESCO, World Heritage Monument, sustainable management

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT.....	5
ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ.....	10
ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ.....	11
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ.....	12
1.1.Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ.....	12
1.2.ΟΡΙΣΜΟΣ, ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΩΝ.....	13
1.2.1.Ορισμοί των εννοιών μουσείο, μνημείο και αρχαιολογικός χώρος.....	13
1.2.2.Είδη και κατηγορίες.....	15
1.2.3.Θεσμικό πλαίσιο διαχείρισης στην Ελλάδα.....	18
1.2.4.Βιώσιμη διαχείριση.....	20
1.3.ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ UNESCO.....	27
1.4.ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ.....	34
1.4.1.Βιωσιμότητα και πολιτιστική διαχείριση στην Ε.Ε.....	36
1.4.2.Διαχείριση κινδύνου για την πολιτιστική κληρονομιά στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	38
1.4.3.Προστασία από το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών στην Ε.Ε.....	40
1.4.4.NATURA 2000 και πολιτιστικά τοπία.....	45
1.4.5.Βιώσιμος πολιτιστικός τουρισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	45
1.4.6.Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπική Ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	47
1.4.7.Υποστήριξη έρευνας και καινοτομίας στο ευρωπαϊκό πλαίσιο για την πολιτιστική κληρονομιά.....	50
1.4.8.Ψηφιακή διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη.....	52

1.4.9. Το θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση γύρω από την πολιτιστική κληρονομιά στην Ε.Ε.....	55
1.4.10. Διεθνής συνεργασία και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ε.Ε.....	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	58
2.1. ΕΡΕΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ.....	58
2.2. ΕΡΕΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΣ.....	63
3.1. ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΥ.....	63
3.2. ΔΕΙΓΜΑ.....	65
3.3. ΜΕΣΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	66
3.4. ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΡΗΣΗ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	67
3.5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ.....	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	69
4.1. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΜΥΣΤΡΑ.....	69
4.1.1. ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.....	69
4.1.2. ΜΟΥΣΕΙΑΚΟ ΕΙΔΟΣ.....	72
4.1.3. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ.....	72
4.1.4. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ.....	77
4.2. ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ.....	81
4.2.1. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ.....	81
4.2.2. ΔΥΝΗΤΙΚΑ ΟΦΕΛΗ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ.....	83
4.2.3. ΡΟΛΟΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.....	85
4.2.4. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	86
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ/ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	94
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	102
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'.....	102

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β' 103

ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1 Άποψη του Μυστρά. Χαρακτικό του Bartlett, Παρίσι 1843 (Πηγή εικόνας: https://blogs.sch.gr/3dimgala/ellinika-mnimeia-pagkosmias-klironomias-tis-unesco/#monument-9).....	68
Εικόνα 2 Μονή Οδηγήτριας (Πηγή εικόνας: https://blogs.sch.gr/3dimgala/ellinika-mnimeia-pagkosmias-klironomias-tis-unesco/#monument-9).....	71
Εικόνα 3 Χάρτης Μυστρά (Πηγή εικόνας: https://blogs.sch.gr/3dimgala/ellinika-mnimeia-pagkosmias-klironomias-tis-unesco/#monument-9).....	74
Εικόνα 4 Υπόμνημα έργου προγράμματος (In Magazine, 2022).....	75
Εικόνα 5 Διαδικασία ανστήλωσης στο πλαίσιο του προγράμματος ΕΣΠΑ (In Magazine, 2022).....	77

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Η βιώσιμη διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων και των μουσείων αποτελεί ένα ζήτημα το οποίο έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τους σύγχρονους μελετητές στον τομέα, καθώς αφενός, η οικονομική βιωσιμότητα απαιτεί την προσέλκυση τουριστών και αφετέρου, ο υπερτουρισμός μπορεί να οδηγήσει σε φθορές, περιβαλλοντική επιβάρυνση και αρνητικές συνέπειες για την τοπική κοινωνία (Pop & Borza, 2016).

Δυστυχώς, η περιβαλλοντική επιβάρυνση αλλά και η κλιματική αλλαγή, που αποτελούν σύγχρονα φαινόμενα που αναπτύσσονται με γοργούς ρυθμούς και ολέθριες συνέπειες, τείνουν να επηρεάζουν τόσο το φυσικό, όσο και το ανθρωπογενές περιβάλλον, θέτοντας σε κίνδυνο, μεταξύ άλλων, σημαντικότερα μνημεία παγκόσμιας εμβέλειας, που αποτελούν σύμβολα της πολιτιστικής εξέλιξης, της ιστορίας του κάθε τόπου αλλά και της παγκόσμιας ιστορίας (Gurta, 2013).

Οι επιπτώσεις του κλίματος και της ρύπανσης στην Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: επιπτώσεις που οφείλονται σε ακραία συμβάντα, όπως μία φυσική καταστροφή και επιπτώσεις που σχετίζονται με την χρόνια φθορά. Τα ακραία συμβάντα χαρακτηρίζονται από τη σύντομη διάρκεια, την έντονη φύση, τη συχνή εμφάνιση, τις σημαντικές καταστροφικές επιπτώσεις και την έλλειψη ελέγχου. Τα φαινόμενα αυτά περιλαμβάνουν ισχυρούς ανέμους, καταιγίδες, ανεμοστρόβιλους, υπερβολικές βροχοπτώσεις, πλημμύρες, ραγδαίες πλημμύρες, κύματα καύσωνα, παρατεταμένες περιόδους ξηρασίας και πυρκαγιές. Δυστυχώς, λόγω της κλιματικής αλλαγής, αναμένεται ότι στο μέλλον τόσο η συχνότητα όσο και η ένταση αυτών των φαινομένων θα κλιμακωθούν. Οι σταδιακές φθορές χαρακτηρίζονται από την παρατεταμένη διάρκεια, τη σταδιακή εξέλιξη, τον διαρκή αντίκτυπο, τη μειωμένη καταστροφικότητα και το υψηλότερο επίπεδο ελέγχου. Μια κατηγορία που συσχετίζεται έντονα με την ατμοσφαιρική ρύπανση είναι η φθορά των ασβεστολιθικών ή μαρμάρινων προσώπων, η ρύπανση των πέτρινων επιφανειών, η ρύπανση, η χημική έκπλυση των μεσαιωνικών βιτρό, η διάβρωση των μετάλλων και η συσσώρευση βιομάζας (Lefèvre, 2014).

Οι παραπάνω κίνδυνοι για τα εναπομείναντα μνημεία Παγκόσμιας Πολιτισμικής Κληρονομιάς, αναδεικνύουν την ανάγκη βιώσιμης διαχείρισης και προώθησής τους, με έναν τρόπο που δεν θέτει σε κίνδυνο την ακεραιότητά τους και τα προστατεύει από τις χρόνιες

φθορές και τα ακραία φυσικά φαινόμενα. Όπως εύκολα συνάγεται, είναι απαραίτητο η διαχείριση να βασίζεται σε προσεκτικό σχεδιασμό και να διατηρεί τις λεπτές ισορροπίες μεταξύ τουριστικής ανάπτυξης και βιωσιμότητας (Pop & Sabou, 2013).

Η παρούσα εργασία, μελετά το φαινόμενο αυτό εστιάζοντας σε ένα ιδιαίτερα σημαντικό μνημείο για την Πελοπόννησο, αλλά και γενικότερα την Ελλάδα, την περίφημη Καστροπολιτεία του Μυστρά, έναν τόπο που αποτελεί ένα από τα μοναδικά διατηρημένα μνημεία της βυζαντινής περιόδου καθώς και αναγνωρισμένο μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς από την UNESCO (Κατσαφάνας, 2014).

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διεξαγωγή μελέτης περίπτωσης του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά ως προς τις πολιτικές διαχείρισης και βιωσιμότητας.

Οι επιμέρους στόχοι που έχουν τεθεί για την έρευνα περιλαμβάνουν τους ακόλουθους:

1. Διερεύνηση της τρέχουσας πολιτικής διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά
2. Παροχή προτάσεων βιώσιμης διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά
3. Παρουσίαση δυνητικού οφέλους από την υιοθέτηση μίας πολιτικής βιώσιμης πολιτικής διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Από τους στόχους οι οποίοι τέθηκαν, ανακύπτουν και τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία πρόκειται να διερευνηθούν μέσα από την μέθοδο της ποιοτικής έρευνας και συγκεκριμένα τη μέθοδο των συνεντεύξεων:

1. Ποια είναι η τρέχουσα πολιτική διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά;
2. Πως θα μπορούσε ο αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά να αξιοποιηθεί και να προβληθεί με βιώσιμο τρόπο;
3. Ποια θα ήταν τα αποτελέσματα από την υιοθέτηση μίας πολιτικής βιώσιμης διαχείρισης;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

1.1.Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

Η βιωσιμότητα, σε οικονομικά και πολιτικά πλαίσια, αποσκοπεί στην αποτροπή της εξάντλησης των φυσικών πόρων, εξασφαλίζοντας τη μακροπρόθεσμη διαθεσιμότητά τους. Ωστόσο, η βιωσιμότητα κατηγοριοποιείται συνήθως σε τρεις θεμελιώδεις αρχές: οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική. Πολυάριθμοι οργανισμοί και κυβερνήσεις έχουν δεσμευτεί σταθερά για την επίτευξη βιώσιμων στόχων, όπως η μείωση των οικολογικών τους επιπτώσεων και η διατήρηση πολύτιμων πόρων (Mollenkamp, 2023).

Οι βιώσιμες πολιτικές δίνουν προτεραιότητα στις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις των πολιτικών ή των εταιρικών πρακτικών στα άτομα, στα οικοσυστήματα και στην ευρύτερη οικονομία. Η έννοια συχνά ευθυγραμμίζεται με την πεποίθηση ότι, αν δεν γίνουν σημαντικές αλλαγές στη διακυβέρνηση του πλανήτη, αυτός θα υποστεί μη αναστρέψιμη βλάβη. Με την αυξανόμενη συνειδητοποίηση της ανθρωπογενούς κλιματικής αλλαγής, της απώλειας της βιοποικιλότητας και της ρύπανσης, η παγκόσμια κοινότητα υιοθετεί όλο και περισσότερο βιώσιμες πρακτικές και νομοθεσία. Η αλλαγή αυτή παρατηρείται κυρίως στην υιοθέτηση βιώσιμων εταιρικών πρακτικών και στην αύξηση των επενδύσεων στην πράσινη τεχνολογία (Thiele, 2016).

Η έννοια της οικονομικής βιωσιμότητας επικεντρώνεται στη διατήρηση των φυσικών πόρων που χρησιμεύουν ως απτές εισροές για την οικονομική δραστηριότητα, περιλαμβάνοντας τόσο τις ανανεώσιμες όσο και τις μη ανανεώσιμες εισροές. Η έννοια της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας δίνει αυξημένη σημασία στη διατήρηση των συστημάτων που συντηρούν τη ζωή, όπως η ατμόσφαιρα ή το έδαφος, τα οποία είναι απαραίτητα για την οικονομική δραστηριότητα ή την ανθρώπινη ύπαρξη. Αντίθετα, η κοινωνική βιωσιμότητα επικεντρώνεται στον αντίκτυπο των οικονομικών συστημάτων στην ανθρώπινη ευημερία, περιλαμβάνοντας τις προσπάθειες για την εξάλειψη της φτώχειας και της πείνας, καθώς και την αντιμετώπιση και τον μετριασμό της ανισότητας (Mollenkamp, 2023).

Ο πιο ευρέως αναγνωρισμένος ορισμός της αειφορίας προτάθηκε από την Gro Harlem Brundtland, επικεφαλής της Επιτροπής και πρωθυπουργό της Νορβηγίας. Σύμφωνα με την Brundtland, η βιώσιμη ανάπτυξη αναφέρεται στο είδος της ανάπτυξης που ικανοποιεί τις απαιτήσεις της σημερινής γενιάς χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών

γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους απαιτήσεις (United Nations, 1987). Στόχος της Επιτροπής ήταν να προτείνει βιώσιμους τρόπους για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της φτώχειας και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η Διάσκεψη Κορυφής της Γης στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992 εδραίωσε την έννοια αυτή, τονίζοντας τη σημασία της ενσωμάτωσης της αειφορίας στις δημόσιες πολιτικές που αφορούν την κοινωνική ισότητα, την περιβαλλοντική ισορροπία και την οικονομική ανάπτυξη (United Nations, 1992). Επιπλέον, η Διακυβερνητική Διάσκεψη του 1998 για τις Πολιτιστικές Πολιτικές για την Ανάπτυξη, που πραγματοποιήθηκε στη Στοκχόλμη, έκανε ένα ακόμη βήμα δηλώνοντας ότι η βιώσιμη ανάπτυξη και η άνθηση των πολιτισμών είναι αμοιβαία εξαρτώμενες (UNESCO, 1998). Η δήλωση αυτή υπογράμμισε τη σημασία του σεβασμού των πολιτιστικών ταυτοτήτων, της προώθησης της κοινωνικοοικονομικής δικαιοσύνης και της προώθησης της ανοχής στις πολιτιστικές διαφορές ως βασικών στοιχείων για την επίτευξη της ειρήνης και της ανάπτυξης (Σταματέλου, 2014).

1.2.ΟΡΙΣΜΟΣ, ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

1.2.1.Ορισμοί των εννοιών μουσείο, μνημείο και αρχαιολογικός χώρος

Στην Πράγα, στις 24 Αυγούστου 2022, η Έκτακτη Γενική Συνέλευση του ICOM παρουσίασε τον ακόλουθο ορισμό για την έννοια του μουσείου (ICOM, 2022):

«Το μουσείο είναι ένα μη κερδοσκοπικό, μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας που ερευνά, συλλέγει, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει την υλική και άυλη κληρονομιά. Ανοιχτά στο κοινό, προσβάσιμα και χωρίς αποκλεισμούς, τα μουσεία προωθούν την ποικιλομορφία και τη βιωσιμότητα. Λειτουργούν και επικοινωνούν ηθικά, επαγγελματικά και με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, προσφέροντας ποικίλες εμπειρίες για εκπαίδευση, απόλαυση, προβληματισμό και ανταλλαγή γνώσεων.»

Από την άλλη πλευρά, ένα μνημείο, όπως ορίζεται από το λεξικό της Οξφόρδης, είναι ένα άγαλμα, ένα κτίριο ή μια κατασκευή που κατασκευάζεται ή διατηρείται για να τιμήσει και να διατηρήσει στη μνήμη ένα γνωστό ή σημαντικό πρόσωπο ή γεγονός. Τα μνημεία μπορεί να ποικίλλουν ως προς το σχεδιασμό, από πέτρινες στήλες νίκης μέχρι μασσωλεία ή άλλα ταφικά συγκροτήματα, μέχρι ολοκληρωμένες πόλεις όπως οι Βερσαλλίες του Λουδοβίκου ΙΔ'. Αν και πολλά μνημεία έχουν μια μακροχρόνια φυσική παρουσία που μπορεί να είναι αισθητή ακόμη και σήμερα, οι Κρεμαστοί Κήποι της Βαβυλώνας αποτελούν παράδειγμα μιας πιο παροδικής μορφής μνημείου. Ενώ οι Κρεμαστοί Κήποι ήταν ορατοί μόνο κατά τη

διάρκεια της ύπαρξής τους και δεν υπάρχουν πλέον σήμερα, μπορούν να θεωρηθούν μνημείο επειδή η μνήμη τους έχει παραμείνει, χρησιμεύοντας ως υπενθύμιση του Ναβουχοδονόσορα Β' και των Βαβυλωνίων. Αυτό οφείλεται στη φήμη τους ως ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου (Joukowsky Institute for Archaeology, 2008).

Ένα μνημείο κατασκευάζεται με σκοπό να μνημονεύσει κάτι και είναι σχεδιασμένο για να παρατηρείται από τον γενικό πληθυσμό. Σύμφωνα με το Grove Art Online, οι πολιτικές εξελίξεις που σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια της ελληνιστικής εποχής οδήγησαν σε μια αλλαγή στο ύφος των δημόσιων μνημείων. Τα μνημεία άρχισαν να παρουσιάζουν περισσότερες ανατολικές επιρροές και επικεντρώθηκαν στην εξύμνηση του βασιλιά και όχι του κράτους, ενώ, ταυτόχρονα, κατέστησαν πιο περίπλοκα και περίτεχνα σε σύγκριση με εκείνα της κλασικής Ελλάδας. Τα μνημεία σχεδιάστηκαν με σκοπό την εκπαίδευση του κοινού σχετικά με τις κοινά αποδεκτές αξίες και την ανάμνηση αυτών των αξιών, όπως αυτές προβάλλονταν από την κοινωνία που τα δημιούργησε. Το Khazneh, που βρίσκεται στη Ναβαταϊκή πόλη Πέτρα, έχει ελληνιστικά σύμβολα στην πρόσοψή του, υποδηλώνοντας τον εναγκαλισμό με τον ελληνισμό, τον κυρίαρχο πολιτισμό εκείνης της εποχής. Αυτό αποδεικνύει την έγκριση των ελληνιστικών ιδεών από τον ιδιοκτήτη του μνημείου, αντιπροσωπεύοντας έτσι μια πτυχή του πολιτισμού στην Εγγύς Ανατολή (Joukowsky Institute for Archaeology, 2008).

Τα μνημεία ορίζονται συνήθως ως φυσικές κατασκευές (έχουσες φυσική παρουσία) που ανεγείρονται με στόχο την διατήρηση της μνήμης. Ωστόσο, ένα μνημείο μπορεί επίσης να χρησιμεύσει ως συμβολικός φόρος τιμής σε ένα άτομο ή σε ένα σημαντικό γεγονός. Ένα ερώτημα το οποίο έχει προκύψει και διερευνηθεί σε θεωρητικό επίπεδο, είναι αν ένα μνημείο πρέπει να διατηρεί μια απτή ύπαρξη προκειμένου να αναγνωριστεί ή να κατηγοριοποιηθεί ως τέτοιο. Αν αυτό ισχύει, τότε οι Κρεμαστοί Κήποι της Βαβυλώνας δεν μπορούν να θεωρηθούν μνημείο λόγω της αβεβαιότητας που περιβάλλει την ιστορική τους ύπαρξη και της έλλειψης συγκεκριμένων στοιχείων που να επιβεβαιώνουν την παρουσία των Κήπων. Παρά την απουσία αδιάσειστων αρχαιολογικών στοιχείων, η πλειονότητα των ιστορικών και των αρχαιολόγων θεωρεί τους Κρεμαστούς Κήπους ως ένα σημαντικό μνημείο του αρχαίου κόσμου και τους συμπεριλαμβάνει στους καταλόγους της. Ως εκ τούτου, ο όρος μνημείο μπορεί να διευρυνθεί ώστε να περιλαμβάνει όχι μόνο τα απτά μνημεία, αλλά και τα συμβολικά μνημεία, ακόμη και αν η απτή μορφή αυτών των κατασκευών δεν υφίσταται πλέον, καθώς και οι δύο τύποι εξακολουθούν να υποστηρίζουν την ουσιαστική πτυχή της μνήμης (Joukowsky Institute for Archaeology, 2008).

Ένα μνημείο αποτελεί μια σκόπιμα ανεγερθείσα αρχιτεκτονική δομή που έχει σχεδιαστεί για να χρησιμεύσει ως υπενθύμιση σε μια κοινότητα μιας σημαντικής πτυχής της ιστορίας. Η ερμηνεία αυτού του αρχιτεκτονήματος βρίσκεται στα χέρια του κοινού, καθώς έχει τη δυνατότητα να μεταφέρει διάφορα νοήματα ή να προκαλέσει διάφορα συναισθήματα ανάλογα με τον θεατή, το υπόβαθρό του και τις προηγούμενες αντιλήψεις του για την αφήγηση πίσω από το μνημείο. Η Αψίδα του Τίτου, που βρίσκεται στην ανατολική είσοδο της Ρωμαϊκής Αγοράς, χρησίμευε ως υπενθύμιση στους Ρωμαίους του θριάμβου τους στον Εβραϊκό Πόλεμο κατά τον πρώτο αιώνα μ.Χ. Ταυτόχρονα, τα ανάγλυφα σε αυτό το οικοδόμημα χρησίμευαν για την καταπίεση του εβραϊκού πληθυσμού προκαλώντας μνήμες της υποταγής και των δεινών τους. Τα ανάγλυφα αυτά απεικόνιζαν την καταστροφή και τη λεηλασία του ιερού ναού τους από τους Ρωμαίους. Τα μνημεία, όπως οι κρήνες, τα μασωλεία, οι πυραμίδες, τα αγάλματα ή οι θριαμβευτικές αψίδες, διαθέτουν σημαντική οπτική επιρροή και συχνά χρησιμεύουν για την ενίσχυση της πολιτικής ή κοινωνικής εξουσίας του δημιουργού τους (Joukowsky Institute for Archaeology, 2008).

Τέλος, οι αρχαιολογικοί χώροι αναφέρονται σε περιοχές στην ξηρά, τη θάλασσα, τις λίμνες ή τα ποτάμια που περιέχουν ή παρουσιάζουν ενδείξεις ιστορικών μνημείων, οικισμών ή ταφικών συγκροτημάτων που χρονολογούνται από την αρχαιότητα έως το 1830. Οι αρχαιολογικοί χώροι πρέπει να διαθέτουν επαρκή ελεύθερο χώρο ώστε να επιτρέπουν στα υπάρχοντα μνημεία να συντίθενται ως μια συνεκτική οντότητα που είναι ιστορικά, αισθητικά και λειτουργικά πλήρης (Δαμιανάκη, 2023).

1.2.2.Είδη και κατηγορίες

Η Ελλάδα είναι ένας εκτεταμένος αρχαιολογικός χώρος. Πιο συγκεκριμένα, το Υπουργείο Πολιτισμού έχει δηλώσει πάνω από 21.000 αρχαιολογικούς χώρους και τοποθεσίες. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η ελληνική επικράτεια κατοικείται από αρχαιοτάτων χρόνων, στοιχεία του ανθρώπινου πολιτισμού μπορούν να βρεθούν παντού, σε κάθε σημείο της ελληνικής επικράτειας. Πράγματι, τα όρια της παλιάς και της σύγχρονης πόλης επικαλύπτονται μερικές φορές και μπορεί να είναι δύσκολο να τα διακρίνει κανείς (Δαμιανάκη, 2023).

Τα μνημεία και οι αρχαιότητες διακρίνονται από τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά και την ιστορική τους σημασία. Οι αρχαιότητες και τα μνημεία οριοθετούνται από την επιστήμη της αρχαιολογίας και από νομικές διατάξεις. Σύμφωνα με το ελληνικό νομικό και ρυθμιστικό πλαίσιο τα πολιτιστικά αγαθά αναφέρονται στα υλικά και άυλα αντικείμενα που αποτελούν

απόδειξη της ανθρώπινης ύπαρξης και των δραστηριοτήτων των ατόμων και των κοινοτήτων. Τα μνημεία θεωρούνται πολιτιστικά αγαθά που χρησιμεύουν ως φυσική απόδειξη και αποτελούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας χώρας. Απαιτούν ειδική προστασία λόγω της σημασίας και της ιδιαιτερότητάς τους (Βέργου et al., 2012). Τα αρχαία μνημεία ή αρχαιότητες αναφέρονται σε όλα τα πολιτιστικά αγαθά που προέρχονται από προϊστορικές, αρχαίες, βυζαντινές και μεταβυζαντινές περιόδους και χρονολογούνται πριν από το 1830. Τα αρχαία μνημεία περιλαμβάνουν σπήλαια και παλαιοντολογικά ευρήματα που παρουσιάζουν ενδείξεις συσχέτισης με την ανθρώπινη κατοίκηση σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Από την άλλη πλευρά, τα σύγχρονα μνημεία αναφέρονται σε πολιτιστικά αγαθά που προέκυψαν μετά το 1830 και θεωρούνται άξια διατήρησης λόγω της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής τους σημασίας (Δαμιανάκη, 2023).

Τα ακίνητα μνημεία είναι στερεωμένα στο έδαφος και παραμένουν στη θέση τους στο έδαφος, στον πυθμένα της θάλασσας ή στον πυθμένα υδάτινων σωμάτων. Δεν μπορούν να μετακινηθούν χωρίς να διακινδυνεύεται η καταστροφή της ιστορικής τους σημασίας. Τα ακίνητα μνημεία περιλαμβάνουν εγκαταστάσεις, κατασκευές, διακοσμητικά στοιχεία και άλλες πτυχές που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος τους, μαζί με το άμεσο περιβάλλον τους. Από την άλλη πλευρά, τα κινητά μνημεία είναι εκείνα που μπορούν να μετακινηθούν χωρίς να καταστραφούν (Βέργου et al., 2012). Τα αντικείμενα αυτά, όπως αγάλματα και αγγεία, μπορούν εύκολα να μεταφερθούν και να ψηφιοποιηθούν σε εξειδικευμένα εργαστήρια με τη χρήση ειδικών οργάνων μέτρησης. Οι αρχαιολογικοί χώροι αναφέρονται σε περιοχές στην ξηρά, τη θάλασσα, τις λίμνες ή τα ποτάμια που περιέχουν ή παρουσιάζουν ενδείξεις ότι περιέχουν αρχαία μνημεία ή δομές, συμπεριλαμβανομένων μνημειακών, οικιστικών ή ταφικών συγκροτημάτων που χρονολογούνται από την αρχαιότητα μέχρι το 1830. Οι αρχαιολογικοί χώροι περιλαμβάνουν το απαραίτητο ανοικτό περιβάλλον που επιτρέπει τη διατήρηση των μνημείων με συνεκτικό και αρμονικό τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη τις ιστορικές, καλλιτεχνικές και πρακτικές πτυχές τους (Δαμιανάκη, 2023).

Οι ιστορικοί τόποι αναφέρονται σε τοποθεσίες στην ξηρά, τη θάλασσα, τις λίμνες ή τα ποτάμια που είτε αποτέλεσαν τόπο σημαντικών ιστορικών ή μυθικών γεγονότων είτε περιέχουν στοιχεία για τέτοια γεγονότα. Μπορούν επίσης να περιλαμβάνουν περιοχές με μνημεία ή σύνθετες κατασκευές που δημιουργήθηκαν από τον άνθρωπο και τη φύση και χρονολογούνται μετά το 1830. Τα έργα αυτά είναι διακριτές και ομοιόμορφες τοποθεσίες που μπορούν να προσδιοριστούν γεωγραφικά και απαιτούν προστασία λόγω της σημασίας τους στη λαογραφία, την εθνολογία, την κοινωνία, την τεχνολογία, την αρχιτεκτονική, τη

βιομηχανία, την ιστορία, την τέχνη ή την επιστήμη. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αναφέρεται σε εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες που περιλαμβάνουν μύθους, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χορούς, εκδηλώσεις, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αντικατοπτρίζουν τον παραδοσιακό, λαϊκό και επιστημονικό πολιτισμό (Βέργου et al., 2012).

Οι αρχαιολογικοί χώροι μπορούν να κατηγοριοποιηθούν με βάση τον σκοπό τους. Ως εκ τούτου, περιλαμβάνονται πόλεις και οικισμοί, υπόγειες κατοικίες, φυσικοί σχηματισμοί που χρησιμοποιούνταν για καταφύγιο, προσωρινοί καταυλισμοί, τοποθεσίες για θρησκευτικές τελετές ή ιεροί χώροι, τόποι λατρείας και χώροι ταφής, καθώς και τοποθεσίες αφιερωμένες σε συγκεκριμένους σκοπούς, όπως το εμπόριο, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις, η εξόρυξη πόρων, η βιοτεχνία και οι θαλάσσιες δραστηριότητες (Δαμιανάκη, 2023).

Οι αρχαιολογικοί χώροι μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο τύπους: ελεύθεροι χώροι, οι οποίοι δεν απαιτούν εισιτήριο για την είσοδο, και χώροι που απαιτούν πληρωμή. Παραδείγματα ελεύθερων χώρων είναι η Ακαδημία Πλάτωνος, ο λόφος Φιλοπάππου και αρκετοί άλλοι. Αυτοί οι χώροι εκπληρώνουν το δημόσιο συμφέρον επιτρέποντας την πρόσβαση του κοινού στα πολιτιστικά τους αγαθά. Επιπλέον, υπάρχουν αρχαιολογικοί χώροι τεράστιας σημασίας που απαιτούν εισιτήριο για την είσοδο. Η πρακτική αυτή διασφαλίζει ότι οι χώροι αυτοί μπορούν να συνεχίσουν να υποστηρίζουν την εκπαίδευση και την έρευνα. Αυτοί οι χώροι είναι ιδιαίτερα προστατευμένοι, με την Ακρόπολη, την Κνωσό, τις Αιγές και πολλούς άλλους σε όλη την Επικράτεια να χρησιμεύουν ως τυπικά παραδείγματα. Επισημαίνεται μια ειδική μορφή αρχαιολογικού χώρου, ο οποίος είναι ειδικά προστατευμένος και συχνά εντελώς κλειστός για να τον προστατεύει από τις κλιματολογικές και καιρικές διακυμάνσεις. Τέτοιους αρχαιολογικούς χώρους αποτελούν το αρχαίο νεκροταφείο του Μαραθώνα, το αρχαίο χωριό Ακρωτήρι στη Θήρα, οι βασιλικοί τάφοι στη Βεργίνα και αρκετοί άλλοι (Δαμιανάκη, 2023).

Περνώντας στα μουσεία, σε αυτά περιλαμβάνονται πλήθος κατηγοριών, οι οποίες διαρκώς ανανεώνονται, με ορισμένες από τις γνωστότερες να περιλαμβάνουν τα ακόλουθα (Ρούσσου & Σιέκρη, 2022):

- Αεροπορικά μουσεία
- Ανθρωπολογικά μουσεία
- Αρχαιολογικά μουσεία
- Βιογραφικά μουσεία
- Βιομηχανικά μουσεία

- Βυζαντινά μουσεία
- Γεωλογικά μουσεία
- Εβραϊκά μουσεία
- Εθνικά μουσεία
- Εθνογραφικά μουσεία
- Εθνολογικά μουσεία
- Θεατρικά μουσεία
- Θρησκευτικά μουσεία
- Ιατρικά μουσεία
- Ιστορικά μουσεία
- Ιστορικές οικίες-μουσεία
- Κοινωνιολογικά μουσεία
- Λαογραφικά μουσεία
- Λογοτεχνικά μουσεία
- Μουσεία αθλητισμού
- Μουσεία ασιατικής τέχνης
- Μουσεία επιστημών
- Μουσεία μεταφορών
- Μουσεία μουσικών οργάνων
- Μουσεία ολοκαυτώματος
- Μουσεία πόλεων
- Μουσεία τέχνης
- Μουσεία τεχνολογίας
- Μουσεία φυσικής ιστορίας
- Μουσεία φωτογραφίας
- Μουσικά μουσεία
- Ναυτικά μουσεία
- Νομισματικά μουσεία
- Στρατιωτικά μουσεία
- Υπαίθρια μουσεία
- Φιλοτελικά μουσεία
- Ψηφιακά μουσεία

1.2.3.Θεσμικό πλαίσιο διαχείρισης στην Ελλάδα

Η Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που υπάγεται στο Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, είναι αρμόδια για τη διαχείριση και τη διοίκηση των αρχαιολογικών χώρων. Οι πρωταρχικοί στόχοι της εν λόγω Γενικής Διεύθυνσης είναι (Δαμιανάκη, 2023):

α) Η ανάπτυξη και η εποπτεία της πολιτικής για τη διαφύλαξη, την ανάκτηση, τη διατήρηση, την προβολή και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας, η οποία περιλαμβάνει τόσο φυσικές όσο και μη φυσικές πτυχές.

β) Η διαχείριση, η εποπτεία και η συντήρηση των αρχαιολογικών και άλλων χώρων για την εξασφάλιση της κατάλληλης και αποτελεσματικής λειτουργίας τους.

Οι κύριες αρμοδιότητες του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού περιλαμβάνουν τη διασφάλιση αποτελεσματικής διοίκησης και λογοδοσίας, την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, όπως ανασκαφές, εκδηλώσεις και δράσεις, και τον εξορθολογισμό των διοικητικών διαδικασιών για τις υπηρεσίες που υπάγονται στη δικαιοδοσία του. Η πρώτη Αρχαιολογική Υπηρεσία στην Ελλάδα ιδρύθηκε το 1829 από τον Ιωάννη Καποδίστρια, πριν από την ίδρυση του νέου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους το 1830. Αφορμή για την πρωτοβουλία αυτή στάθηκε η ανεξέλεγκτη λεηλασία των αρχαίων αντικειμένων της Ελλάδας από τους Ευρωπαίους, η οποία είχε φτάσει σε ανησυχητικά επίπεδα. Την ίδια χρονιά εκδόθηκε εγκύκλιος που περιείχε θεμελιώδεις αρχές για τη διαφύλαξη των αρχαιοτήτων, λειτουργώντας ουσιαστικά ως προκαταρκτική έκδοση ενός αρχαιολογικού νόμου (Βέργου et al., 2012).

Η Κρατική Αρχαιολογική Υπηρεσία ιδρύθηκε το 1833 με διάταγμα που εκδόθηκε στις 15 Απριλίου. Δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του Υπουργείου Παιδείας. Επιπλέον, ο πρώτος αρχαιολογικός νόμος, που θεσπίστηκε στις 22 Μαΐου 1834, ήταν πρωτοποριακός ως προς το πεδίο εφαρμογής του, δημιουργώντας προηγούμενο σε πανευρωπαϊκό επίπεδο (Καλαφάτη, 2018). Η νομοθεσία αυτή δηλώνει ότι όλα τα ιστορικά αντικείμενα στην Ελλάδα, που δημιουργήθηκαν από τους προγόνους του ελληνικού πληθυσμού, αναγνωρίζονται ως συλλογική κληρονομιά όλων των Ελλήνων πολιτών. Καθορίζει επίσης το έτος 1453, το οποίο σηματοδοτεί την πτώση της Κωνσταντινούπολης, ως το οριακό σημείο για τη διαφύλαξη αυτών των αρχαιοτήτων. Το 1899, ο δεύτερος αρχαιολογικός νόμος καθιερώνει την πλήρη κυριότητα του κράτους επί όλων των αρχαιοτήτων χωρίς καμία εξαίρεση. Ο τρίτος αρχαιολογικός νόμος θεσπίστηκε το 1932 και ίσχυσε μέχρι το 2002, οπότε αντικαταστάθηκε από τον νόμο 3028/2002, ο οποίος αποσκοπούσε στη διαφύλαξη των αρχαιοτήτων και των πολιτιστικών αγαθών στο σύνολό τους (Βέργου et al., 2012).

Η τέταρτη αρχαιολογική νομοθεσία, που θεσπίστηκε το 1834, περιλαμβάνει το σύνολο της πολιτιστικής κληρονομιάς που εκτείνεται από την αρχαιότητα έως σήμερα. Όσον αφορά το θέμα της ιδιοκτησίας των μνημείων, ο νόμος 3028/2002 διατηρεί την υφιστάμενη ρύθμιση όπως είχε καθιερωθεί από την προηγούμενη νομοθεσία. Το κράτος έχει στην κατοχή του όλες τις αρχαιότητες, κινητές και ακίνητες, που χρονολογούνται από το 1453, εκτός από τα θρησκευτικά μνημεία και τα εισαγόμενα αντικείμενα. Θρησκευτικά νομικά αναγνωρισμένα

πρόσωπα και άτομα που εισάγουν αυτά τα αντικείμενα μπορούν να έχουν στην κατοχή τους, αλλά μόνο υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Οι ιδιώτες επιτρέπεται να κατέχουν αρχαιότητες από την εποχή 1453-1830, κινητές και ακίνητες, υπό ορισμένους περιορισμούς, εκτός από τα ευρήματα ανασκαφών, καθώς και αντικείμενα που χρονολογούνται από το 1830 και έπειτα (Δαμιανάκη, 2023).

Οι ιστορικές εφαρμογές και οι σχετικές προκλήσεις της νομοθεσίας και του θεσμικού πλαισίου εκτείνονται πέρα από το ζήτημα της ιδιοκτησίας. Αφορούν θέματα που σχετίζονται με την ιδεολογία και την οικονομία. Το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (ΚΑΣ) παρέχει συχνά την εκτίμησή του σχετικά με την παραχώρηση αρχαιολογικών και μουσειακών χώρων για πολιτιστικές δραστηριότητες. Εξετάζει το δικαίωμα των ατόμων και της κοινότητας να ασχοληθούν με την πολιτιστική κληρονομιά του έθνους. Για να εξασφαλιστεί η ολοκληρωμένη προστασία της μνημειακής κληρονομιάς, το Συμβούλιο προωθεί ενεργά τη συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών. Η συνεργασία αυτή αποσκοπεί στο να δώσει τη δυνατότητα στους πολίτες να ασχοληθούν με την πολιτιστική κληρονομιά, να αποκτήσουν γνώσεις από αυτήν, να την ενσωματώσουν στις δραστηριότητες αναψυχής τους και να τη θεωρήσουν ως αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητάς τους. Το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο εγκρίνει αιτήματα που αποφέρουν το μέγιστο δυνατό όφελος τόσο για τους πολίτες όσο και για τους ιστορικούς τόπους της χώρας (Δαμιανάκη, 2023).

1.2.4.Βιώσιμη διαχείριση

Το 2015, το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων επέλεξε το θέμα «Μουσεία για μια βιώσιμη κοινωνία» για τον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων. Η επιλογή αυτή ευθυγραμμίζεται με τη συνεχιζόμενη συζήτηση από τη δεκαετία του 1980 σχετικά με τη διασύνδεση μεταξύ πολιτισμού και βιώσιμης ανάπτυξης. Η αρχή της βιωσιμότητας, η οποία έχει αποκτήσει εξέχουσα σημασία στον τομέα των μουσείων από τις αρχές του 21ου αιώνα, ιδίως με την έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2008, αφορά τη σημασία της διασφάλισης της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας των μουσείων (Σταματέλου, 2014).

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, μετά τις πετρελαϊκές κρίσεις και την οικονομική ύφεση, η Βρετανία και οι ΗΠΑ υιοθέτησαν και επέκτειναν τις αρχές του νεοφιλελευθερισμού και τις πρακτικές της νέας δημόσιας διοίκησης. Αυτές περιλαμβάνουν τη μείωση των πόρων, την ιδιωτικοποίηση, την εφαρμογή μοντέλων στρατηγικού σχεδιασμού και διαχείρισης, την

προώθηση του ανταγωνισμού, την ατομική λογοδοσία και τη μέτρηση των επιδόσεων βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων. Αυτά τα χαρακτηριστικά, γνωστά ως νέο μοντέλο δημόσιας διαχείρισης, έχουν σταδιακά κερδίσει δημοτικότητα στη Βρετανία, τις ΗΠΑ και άλλες χώρες. Πράγματι, η δεκαετία του 1980 σηματοδότησε την έναρξη μιας ακολουθίας βαθιών μετασχηματισμών στα δυτικά μουσεία, οι οποίοι συνεχίζουν να διαμορφώνουν τη σημερινή τους κατάσταση. Παρά την ανεπαρκή οικονομική στήριξη των πολιτιστικών ιδρυμάτων, σημειώθηκε αξιοσημείωτη αύξηση του αριθμού των μουσείων, κατασκευή νέων κτιρίων, δημιουργία δημοφιλών εκθέσεων, εστίαση στην άτυπη εκπαίδευση και ψυχαγωγία και αύξηση του αριθμού των ανθρώπων που προσελκύνονται (Σταματέλου, 2014).

Όσον αφορά το παγκόσμιο πλαίσιο και τις συζητήσεις που παρουσιάστηκαν από οργανισμούς όπως τα Ηνωμένα Έθνη και η Ευρωπαϊκή Ένωση σχετικά με τη σύνδεση μεταξύ της βιώσιμης ανάπτυξης και του πολιτισμού, και συγκεκριμένα των μουσείων, ένα σημαντικό γεγονός ήταν η Παγκόσμια Διάσκεψη της UNESCO για τις Πολιτιστικές Πολιτικές που πραγματοποιήθηκε στο Μεξικό το 1982, η οποία πρόβαλε τον πολιτισμό ως μια συλλογή από διακριτές πνευματικές, υλικές, διανοητικές και συναισθηματικές πτυχές που καθορίζουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα, που περιλαμβάνει όχι μόνο τις τέχνες και τη λογοτεχνία αλλά και τον τρόπο ζωής, τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, τα συστήματα αξιών, τις παραδόσεις και τις πεποιθήσεις (UNESCO, 1982). Ταυτόχρονα, υπογραμμίζει την ικανότητα του πολιτισμού να λειτουργεί ως ένα ευέλικτο εργαλείο, προσφέροντας τα ποιοτικά κριτήρια αναφοράς που είναι απαραίτητα για την επίτευξη του στόχου της πραγματικής προόδου, που συνεπάγεται τη διαρκή ευημερία και την προσωπική ικανοποίηση κάθε ατόμου αφενός, και αφετέρου για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών προσεγγίσεων για την εμπλοκή στο δημόσιο τομέα (UNESCO, 1982).

Στον 21ο αιώνα, υπάρχει αυξανόμενη ανάγκη να αναγνωριστεί ο πολιτισμός ως κρίσιμο στοιχείο για τη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς θεωρείται ως συνδετική δύναμη μεταξύ των άλλων τριών πυλώνων, συμπεριλαμβανομένων όλων των πτυχών της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Hawkes, 2001; Duxbury et al., 2010;). Το 2001, ο Jon Hawkes ανέπτυξε ένα επιχείρημα για την ενσωμάτωση του πολιτισμού στο μοντέλο της αειφορίας. Χρησιμοποίησε μια εργαλειακή προσέγγιση για να μελετήσει τον τρόπο με τον οποίο ο πολιτισμός μπορεί να ενισχύσει την εφαρμογή και την αξιολόγηση των δράσεων και των υπηρεσιών που δρομολογούνται από την τοπική αυτοδιοίκηση στη Βικτόρια της Αυστραλίας. Στο έργο του, ο Hawkes (2001) αναφέρεται στην πολιτιστική βιωσιμότητα ως τέταρτο πυλώνα, τον οποίο θεωρεί εξίσου κρίσιμο για μια ακμάζουσα και αειφόρο κοινωνία με βασικές αρχές την κοινωνική

δικαιοσύνη, την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και την οικονομική επάρκεια. Υποστηρίζει ότι, προκειμένου να επιτευχθεί αποτελεσματικός στρατηγικός σχεδιασμός στο δημόσιο τομέα, είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί άμεση σύνδεση μεταξύ πολιτισμού και βιώσιμης ανάπτυξης. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τη συμπερίληψη δεικτών που αξιολογούν τις πολιτιστικές επιπτώσεις των προσφερόμενων υπηρεσιών, εκτός από τις κοινωνικές, περιβαλλοντικές και οικονομικές επιπτώσεις τους (Σταματέλου, 2014).

Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών προέβη σε δύο διαδοχικές δηλώσεις το 2010 και το 2011, τονίζοντας τη σημασία του πολιτισμού στις αναπτυξιακές πολιτικές. Οι δηλώσεις αυτές υποστηρίζουν ότι ο πολιτισμός διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση των ταυτοτήτων, στην προώθηση της καινοτομίας και της δημιουργικότητας και συμβάλλει σημαντικά στην καταπολέμηση της φτώχειας (United Nations, 2010 και 2011). Η Διάσκεψη Ρίο+20 για τη βιώσιμη ανάπτυξη το 2012 (United Nations, 2012) υπογραμμίζει επίσης το ρόλο της πολιτιστικής ποικιλομορφίας, του πολιτιστικού τουρισμού και του οικολογικού τουρισμού στην προώθηση της ανάπτυξης και τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης.

Τα μουσεία και οι αρχαιολογικοί χώροι, είναι εγγενώς συνδεδεμένα με την ιδέα της αειφορίας. Συγκεντρώνουν, ερμηνεύουν και εκθέτουν υλικά και άυλα αντικείμενα του ανθρώπινου πολιτισμού και του φυσικού κόσμου, καλύπτοντας τις επιθυμίες των διαφόρων γενεών για αυτοπροσδιορισμό, αίσθηση ενσωμάτωσης, απόκτηση γνώσεων, πρωτοτυπία και φαντασία, προσωπική ανάπτυξη και συνολική ευημερία.

Αν και η σύνδεση μεταξύ της βιωσιμότητας και των μουσείων – αρχαιολογικών χώρων προέκυψε σχετικά πρόσφατα, υπάρχουν διάφορα παραδείγματα που καταδεικνύουν πώς η επιδίωξη της βιωσιμότητας ευθυγραμμίζεται με τις κοινωνικές και πολιτιστικές ευθύνες ενός μουσείου (Σταματέλου, 2014):

-από το μέσο μεταφοράς που επιλέγει ο επισκέπτης για να φτάσει στην είσοδο του μουσείου μέχρι τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται για τη συντήρηση, την αποθήκευση και την ερμηνεία των εκθεμάτων, μπορούν να εφαρμοστούν περιβαλλοντικά βιώσιμες μέθοδοι.

-από την ιεράρχηση της έρευνας έως την εφαρμογή φιλικών προς το περιβάλλον επιλογών και την τήρηση των κανόνων του δίκαιου εμπορίου στα εμπορεύματα που πωλούνται στα καταστήματα και τα καφέ του μουσείου, μπορούν να εφαρμοστούν περιβαλλοντικά βιώσιμες μέθοδοι.

-από τις πρωτοβουλίες που αποσκοπούν στη συνεργασία με την κοινότητα έως τις προσπάθειες συνηγορίας για την προστασία των πληθυσμών που απειλούνται με εξαφάνιση και των ευάλωτων περιοχών, δύναται να εφαρμοστούν βιώσιμες πρακτικές διαχείρισης.

Οι δράσεις αυτές ενισχύουν την αξία του μουσείου καθιερώνοντάς το ως σημαντικό και σημαίνοντα θεσμό στη ζωή των ανθρώπων. Για την επιτυχία της σύνδεσης μουσείων και αρχαιολογικών χώρων με τις αρχές της βιωσιμότητας, η δημιουργικότητα και το πάθος, η συνεργατική και συμπεριληπτική νοοτροπία, το αίσθημα της διοικητικής ευθύνης και η δημοκρατική λήψη αποφάσεων είναι απαραίτητα (Σταματέλου, 2014).

Η διεθνής αναπτυξιακή ατζέντα, όπως περιγράφεται στους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης που θεσπίστηκαν από τα Ηνωμένα Έθνη τον Σεπτέμβριο του 2015, περιλαμβάνει για πρώτη φορά τον πολιτισμό. Η UNESCO έχει επαινέσει αυτό το γεγονός ως μια εξαιρετική αναγνώριση. Η διατήρηση και η προώθηση του πολιτισμού χρησιμεύει ως διακριτός στόχος, ενώ παράλληλα συμβάλλει άμεσα σε αρκετούς στόχους βιώσιμης ανάπτυξης (SDGs), όπως η δημιουργία ασφαλών και βιώσιμων πόλεων, η προώθηση της δίκαιης απασχόλησης και της οικονομικής ανάπτυξης, η μείωση των ανισοτήτων, η προστασία του περιβάλλοντος, η προώθηση της ισότητας των φύλων και η προώθηση ειρηνικών κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς. Τα έμμεσα πλεονεκτήματα του πολιτισμού επιτυγχάνονται με την αποτελεσματική εφαρμογή των αναπτυξιακών στόχων που ενημερώνονται από πολιτιστικούς παράγοντες (The UNESCO Courier, 2023).

Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης αντιπροσωπεύουν μια θεμελιώδη αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες και τα κράτη αντιλαμβάνονται την ανάπτυξη, υπερβαίνοντας την απλή οικονομική ανάπτυξη. Στοχεύουν στη δημιουργία ενός μέλλοντος δίκαιου, χωρίς αποκλεισμούς, ειρηνικού και περιβαλλοντικά βιώσιμου. Αυτός ο φιλόδοξος στόχος απαιτεί καινοτόμους τρόπους που υπερβαίνουν τις παραδοσιακές γραμμικές και τομεακές μεθόδους που έχουν χρησιμοποιηθεί από τις περισσότερες χώρες τις τελευταίες δεκαετίες (The UNESCO Courier, 2023).

Εάν οι στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης (ΣΒΑ) οργανώνονται με βάση τους οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους, ο πολιτισμός και η δημιουργικότητα διαδραματίζουν οριζόντιο ρόλο σε καθέναν από αυτούς τους πυλώνες. Οι οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πτυχές της βιώσιμης ανάπτυξης συμβάλλουν στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και στην προώθηση της δημιουργικότητας (Vries, 2020). Η πολιτιστική κληρονομιά, που περιλαμβάνει τόσο υλικές όσο και άυλες πτυχές, μαζί

με τη δημιουργικότητα, αποτελούν πολύτιμα περιουσιακά στοιχεία που απαιτούν προστασία και προσεκτική διαχείριση. Οι λύσεις με γνώμονα τον πολιτισμό μπορούν να λειτουργήσουν ως κινητήριες δυνάμεις για την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), αλλά και ως διευκολυντές, εξασφαλίζοντας την επιτυχία των παρεμβάσεων που αποσκοπούν στην επίτευξη των ΣΒΑ. Ο πολιτισμός διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στην επίτευξη του ΣΒΑ 11, ο οποίος αποσκοπεί στη δημιουργία πόλεων και οικισμών χωρίς αποκλεισμούς, ασφαλών, ανθεκτικών και βιώσιμων. Συγκεκριμένα, ο στόχος 11.4 απαιτεί την ενίσχυση των πρωτοβουλιών για τη διατήρηση και την υπεράσπιση της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Η UNESCO έχει εργαστεί για την επίτευξη αυτού του στόχου ακόμη και πριν από την επίσημη διακήρυξή του το 2015. Η Διακήρυξη της Χανγκζού, που υιοθετήθηκε τον Μάιο του 2013 στο διεθνές συνέδριο που διοργάνωσε η UNESCO στην Χανγκζού της Κίνας, τόνισε τη σημασία της τοποθέτησης του πολιτισμού στον πυρήνα των πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης. Αυτή η έμφαση στις πόλεις με επίκεντρο τον άνθρωπο παρέμεινε ισχυρή και έπαιξε ρόλο στη διαμόρφωση της Νέας Αστικής Ατζέντας των Ηνωμένων Εθνών, όπως αποτυπώνεται στα αποτελέσματα της Χανγκζού που εγκρίθηκαν τον Δεκέμβριο του 2015 (The UNESCO Courier, 2023).

Η Ατζέντα, ένα ολοκληρωμένο σχέδιο που περιγράφει μια στρατηγική πορεία για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και επιδιώκει να φέρει επανάσταση στις πόλεις παγκοσμίως, επικυρώθηκε επίσημα από όλα τα έθνη κατά τη διάρκεια της διάσκεψης Habitat III στο Κίτο του Ισημερινού, τον Οκτώβριο του 2016. Η UNESCO δημοσίευσε επίσης την Ατζέντα Πολιτισμού: Urban Future, η οποία παρέχει μια ολοκληρωμένη παγκόσμια αξιολόγηση της διατήρησης, της συντήρησης και της διαχείρισης της αστικής κληρονομιάς, καθώς και της προώθησης των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών (Zheng et al., 2021).

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων και ερειπωμένων δομών στη Ναμπλούς της Παλαιστίνης, μέσω της προσαρμοστικής επαναχρησιμοποίησης, με αποτέλεσμα να προκύπτουν επωφελή αποτελέσματα για τις τοπικές κοινότητες. Το Khan Al Wakala, ένα αρχαίο caravanserai, μετατράπηκε σε έναν ευέλικτο δημόσιο χώρο που χρησιμεύει ως χώρος για διάφορες εκδηλώσεις και πολιτιστικές δραστηριότητες. Οι προσπάθειες αυτές ενισχύουν τις δυνατότητες των τοπικών κοινοτήτων και ενισχύουν την τοπική οικονομία. Διευκολύνοντας τη συνεργασία ατόμων και ομάδων με διαφορετικό υπόβαθρο και προοπτικές σε ένα έργο, προωθούν επίσης την κοινωνική ενότητα και συνεργασία (ΣΒΑ 17: Ενίσχυση των παγκόσμιων εταιρικών σχέσεων για τη βιώσιμη ανάπτυξη). Ο τουρισμός είναι ένας ανερχόμενος οικονομικός κλάδος που σημειώνει

σημαντική ανάπτυξη, τόσο στο εσωτερικό όσο και διεθνώς. Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί το 40% των συνολικών εσόδων που παράγει η παγκόσμια τουριστική βιομηχανία. Οι πρωτοβουλίες αυτές έχουν άμεσο και ευεργετικό αντίκτυπο σε όλους τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), με ιδιαίτερη έμφαση στον ΣΒΑ 8: Προώθηση της χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, της απασχόλησης και της αξιοπρεπούς εργασίας για όλους. Η στρατηγική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να προσελκύσει βιώσιμες τουριστικές επενδύσεις, ενώ παράλληλα εμπλέκει τις τοπικές κοινότητες και ελαχιστοποιεί τυχόν αρνητικές επιπτώσεις στα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς (Zheng et al., 2021).

Οι δημιουργικές βιομηχανίες και οι πολιτιστικές υποδομές αποτελούν βασικά περιουσιακά στοιχεία για την παροχή βιώσιμων μέσων διαβίωσης. Αυτό, ισχύει ιδιαίτερα για τις αναπτυσσόμενες χώρες που διαθέτουν πληθώρα καινοτόμων τομέων. Επιπλέον, ένα σημαντικό ποσοστό των ατόμων που ασχολούνται με τις προσπάθειες του πολιτιστικού τομέα είναι γυναίκες, γεγονός που συνδέει τις προσπάθειες με τον ΣΒΑ 5: Ισότητα των φύλων (The UNESCO Courier, 2023).

Η ενίσχυση της ανταλλαγής πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών τονώνει τόσο τις τοπικές όσο και τις εθνικές αγορές, οδηγώντας σε δυνατότητες απασχόλησης που ανταποκρίνονται σε υψηλά πρότυπα (στόχοι 8.3 και 8.5 του ΣΒΑ 8) και ενθαρρύνοντας την τοπική παραγωγή. Οι πολιτιστικές πολιτικές που δίνουν κίνητρα για την προτεραιότητα των εγχώριας παραγωγής ειδών στο εμπόριο συμβάλλουν στη μείωση των ανισοτήτων τόσο εντός όσο και μεταξύ των εθνών, όπως περιγράφεται στον Στόχο 10 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ένα παράδειγμα αυτού μπορεί να δει κανείς στις προσπάθειες του Teatro Argentino de La Plata στο Μπουένος Άιρες. Το θέατρο προσέφερε επαγγελματική κατάρτιση σε συνολικά 610 άνεργα άτομα, νέους και ενήλικες, σε τομείς όπως η διαχείριση σκηνής και άλλες δεξιότητες των παραστατικών τεχνών (Moran Blanco, 2022). Το έργο, το οποίο υποστηρίχθηκε από το Διεθνές Ταμείο για την Πολιτιστική Διαφορετικότητα (IFCD), είχε ως στόχο την ενδυνάμωση των σπουδαστών μέσω της βελτίωσης των δεξιοτήτων τους, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να εξασφαλίσουν εργασία και να ασχοληθούν με την επιχειρηματικότητα. Οι επιχειρήσεις έλκονται περισσότερο από τις αστικές περιοχές που διαθέτουν πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και έναν ακμάζοντα δημιουργικό τομέα. Η ενθάρρυνση της αξιοπρεπούς εργασίας περιλαμβάνει την προώθηση της χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης μέσω της απασχόλησης στον πολιτισμό και την καινοτομία. Η οικονομία ορισμένων πόλεων βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην άυλη πολιτιστική

κληρονομιά, όπως η χειροτεχνία, η μουσική, ο χορός, οι εικαστικές τέχνες, τα παραδοσιακά τρόφιμα και το θέατρο. Αυτά τα πολιτιστικά στοιχεία αποτελούν ουσιαστικό μέρος των ιστορικών αστικών περιοχών. Το Μεντεγίν, η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Κολομβίας και μέλος του Δικτύου Δημιουργικών Πόλεων της UNESCO, αποτελεί παράδειγμα για το πώς η μουσική έχει αναζωογονήσει την πόλη αξιοποιώντας τον πολιτισμό, την εκπαίδευση και την καινοτομία. Εκτός από την καλλιέργεια του πολιτισμού των πολιτών, της κοινωνικής ισότητας και της ειρήνης, ιδίως μεταξύ των νέων της, η πόλη προσελκύει μεγάλο αριθμό τουριστών και δημιουργεί έσοδα και ευκαιρίες απασχόλησης μέσω διαφόρων μουσικών εκδηλώσεων και μιας ακμάζουσας μουσικής αγοράς. Συνδέοντας τον τομέα του πολιτισμού με τη βιώσιμη ανάπτυξη, οι παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην προώθηση της ανθρώπινης ανάπτυξης σε τομείς όπως ο ΣΒΑ 3: Υγεία και ευημερία, και ο ΣΒΑ 4: Ποιοτική εκπαίδευση, είναι πιο επιτυχείς όταν προσαρμόζονται στο πολιτιστικό πλαίσιο και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας τοποθεσίας και μιας κοινότητας. Ο στόχος 4.7 (SDG 4) τονίζει τη σημασία του πολιτισμού στην εκπαίδευση. Στοχεύει στην προώθηση μιας κουλτούρας ειρήνης και μη βίας, καθώς και στην κατανόηση και εκτίμηση της πολιτιστικής ποικιλίας και του τρόπου με τον οποίο ο πολιτισμός συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη (The UNESCO Courier, 2023).

Η προάσπιση της εκτίμησης της πολιτιστικής ποικιλίας σε ένα πλαίσιο με επίκεντρο τα ανθρώπινα δικαιώματα προάγει επίσης την πολιτιστική κατανόηση και αρμονία (ΣΒΑ 16: Ειρήνη, δικαιοσύνη και ισχυροί θεσμοί), μετριάξει τις διαφορές και διασφαλίζει τα δικαιώματα των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων. Η σημασία της διαφύλαξης του πολιτισμού, της πολιτιστικής ποικιλομορφίας και της κοινωνικής συνοχής κατά τη διάρκεια ένοπλων συγκρούσεων έχει αναδειχθεί από πρόσφατα γεγονότα. Η παραπάνω αναγνώριση οδήγησε στην εισαγωγή του ψηφίσματος 2347 του ΟΗΕ, το οποίο εγκρίθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας τον Μάρτιο του 2017. Το εν λόγω ψήφισμα είναι το πρώτο στο είδος του που ασχολείται ειδικά με τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Isensee et al., 2020). Τέλος, υπάρχει σαφής σύνδεση μεταξύ του πολιτισμού και της δράσης για το κλίμα, συγκεκριμένα του στόχου 13 για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Διάφορα συμβατικά επαγγέλματα και χειροτεχνίες βασίζονται στην τεχνογνωσία των αυτοχθόνων στη διαχείριση των οικοσυστημάτων, στην εξόρυξη φυσικών πόρων και στη χρήση τοπικών υλικών. Λόγω των μέτριων τεχνολογικών, ενεργειακών και οικονομικών απαιτήσεων τους, πολλές από αυτές τις δραστηριότητες συμβάλλουν στη δημιουργία βιώσιμων μέσων διαβίωσης και υποστηρίζουν την ανάπτυξη οικονομιών φιλικών προς το περιβάλλον (The UNESCO Courier, 2023).

1.3.ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ UNESCO

Η UNESCO, η οποία ιδρύθηκε στις 16 Νοεμβρίου 1945, αποτελεί οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών που επικεντρώνεται στην εκπαίδευση, την επιστήμη και τον πολιτισμό. Από την ίδρυσή της, η UNESCO παρέχει τις εξειδικευμένες υπηρεσίες της σε αυτούς τους τομείς σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι τομείς της εκπαίδευσης, των κοινωνικών και φυσικών επιστημών, του πολιτισμού και της επικοινωνίας χρησιμεύουν ως οχήματα για την προώθηση των οικουμενικών ανθρώπινων αξιών, με απώτερο στόχο την προώθηση της ανθρώπινης ευημερίας σε μια αρμονική παγκόσμια κοινωνία (UNESCO Hellenic National Commission, 2024).

Η UNESCO χρησιμεύει ως παγκόσμιο κέντρο παραγωγής και δοκιμής ιδεών και έχει επίσης την ευθύνη της θέσπισης κατευθυντήριων γραμμών για διεθνείς συμφωνίες σχετικά με μια σειρά προκλήσεων που αναπτύσσονται στις σύγχρονες κοινωνίες. Ο Οργανισμός προωθεί επίσης την ανταλλαγή και τη διάδοση πληροφοριών και γνώσεων, ενώ παρέχει υποστήριξη στα κράτη μέλη για τη δημιουργία των απαραίτητων συνθηκών ώστε να εξυπηρετούνται αποτελεσματικά οι θεσμοί και τελικά οι πολίτες στις τοπικές κοινότητες. Ουσιαστικά, η UNESCO προωθεί την παγκόσμια συνεργασία μεταξύ των 193 κρατών μελών της και των 11 συνδεδεμένων μελών της στους τομείς της εκπαίδευσης, της επιστήμης, του πολιτισμού και της επικοινωνίας (UNESCO Hellenic National Commission, 2024).

Οι πρωταρχικές λειτουργίες της UNESCO μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε πέντε κύριους τομείς. Αρχικά, λειτουργία ως πειραματικός χώρος για τη δημιουργία και τη δοκιμή ιδεών. Η UNESCO αναγνωρίζει ότι για να κατανοήσει ο σύγχρονος άνθρωπος τις ρίζες και τις επιπτώσεις των σημαντικών μετασχηματισμών που συμβαίνουν σήμερα, είναι επιτακτική ανάγκη να κατανοήσει σε βάθος την επιρροή που ασκούν η Εκπαίδευση, η Επιστήμη, ο Πολιτισμός και η Επικοινωνία. Η UNESCO επιτελεί μια κρίσιμη λειτουργία στην πρόβλεψη και αναγνώριση σημαντικών κοινωνικών ζητημάτων και στη διαμόρφωση αποτελεσματικών σχεδίων και κατευθυντήριων γραμμών για την αντιμετώπισή τους, βασισμένων στην προστασία ενός συγκεκριμένου συνόλου ηθικών αξιών. Πρωταρχικός ρόλος της UNESCO είναι η συγκέντρωση και η διανομή πληροφοριών, γνώσεων και βέλτιστων πρακτικών στους τομείς εξειδίκευσής της. Προτείνει επίσης δημιουργικές λύσεις και εκτελεί πειραματικά έργα για την εφαρμογή τους. Η UNESCO διευκολύνει και οργανώνει περιφερειακά και παγκόσμια δίκτυα σε τρεις πρωταρχικούς τομείς: έρευνα, διάδοση των ερευνητικών πορισμάτων και κατάρτιση. Όταν οι χώρες ξεπερνούν τις πολιτισμικές τους διαφορές και επιτυγχάνουν συναίνεση σε κοινά πρότυπα, είναι σε θέση να δημιουργήσουν επίσημα έγγραφα που

μπορούν να είναι είτε νομικά εκτελεστά, όπως συμφωνίες ή συμβάσεις, είτε μη νομικά δεσμευτικά, όπως συστάσεις ή δηλώσεις. Η UNESCO συμβάλλει σε αυτή την προσπάθεια λειτουργώντας ως ρυθμιστικός φορέας και αποτελώντας κεντρική πλατφόρμα για τη συζήτηση και τον συντονισμό των ηθικών και κανονιστικών προκλήσεων της σύγχρονης εποχής. Προωθεί την ανταλλαγή ιδεών και την αμοιβαία κατανόηση, προσπαθεί να καθιερώσει παγκόσμιες συμφωνίες για τα θέματα αυτά, όταν αυτό είναι εφικτό και επιθυμητό, και κινητοποιεί τη διεθνή κοινή γνώμη. Η UNESCO βοηθά επίσης στη δημιουργία ή την τροποποίηση των προαναφερθέντων εγγράφων και εγγυάται την αποδοχή και την εκτέλεσή τους. Η Επιτροπή Συμβάσεων και Συστάσεων του Εκτελεστικού Συμβουλίου έχει την αρμοδιότητα να αντιμετωπίζει τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία της UNESCO. Η UNESCO χρησιμεύει ως διαμεσολαβητής για τη δημιουργία ικανοτήτων για τα κράτη μέλη της. Δημιουργεί ένα πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας για την ενίσχυση των δεξιοτήτων και των γνώσεων των κρατών σε διάφορους τομείς μέσω της τεχνικής συνεργασίας. Ο συμβουλευτικός ρόλος του Οργανισμού περιλαμβάνει κυρίως τη διαμόρφωση πολιτικών, εθνικών σχεδίων, έργων, μελετών σκοπιμότητας και την εξεύρεση οικονομικών πόρων για την υλοποίηση προγραμμάτων, οδηγώντας τελικά στην καθιέρωση μεθοδολογιών αξιολόγησης. Η UNESCO λειτουργεί ως καταλύτης για τη διεθνή συνεργασία, προωθώντας τους στόχους, τις αρχές και τις προτεραιότητές της σε περιφερειακά και εθνικά αναπτυξιακά προγράμματα. Αυτό το επιτυγχάνει μέσω καινοτόμων μεθόδων, αποτελεσματικών παρεμβάσεων και της προώθησης καλών πρακτικών (UNESCO Hellenic National Commission, 2024).

Λόγω της στρατηγικής γεωγραφικής της θέσης, η Ελλάδα αποτέλεσε σημείο συνάντησης για πολλούς πολιτισμούς, με αποτέλεσμα την ευρεία επιρροή αυτών των πολιτισμών σε πολλές πτυχές της ελληνικής κοινωνίας. Η επιρροή αυτή είναι εμφανής στους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς των μνημείων, τα μουσεία και τις κοινότητες, στη μικροτεχνία, στις καθημερινές πρακτικές διαβίωσης, στα διατροφικά πρότυπα και στους διάφορους τύπους λαϊκής τέχνης που συναντώνται στις περιοχές της χώρας. Οι επισκέπτες που φθάνουν στην Ελλάδα μπορούν να γνωρίσουν αυτό το ζωντανό και μείγμα πολιτισμών μέσα από εκδρομές στις ιστορικές, πολιτιστικές, καλλιτεχνικές και λαογραφικές μνημειακές και μουσειακές επιλογές (Drinia et al., 2022).

Όπως αναφέρεται στον επίσημο ιστότοπο της UNESCO, η επιλογή και η έγκριση των μνημείων για ένταξη στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς βασίζεται στην εξαιρετική σημασία τους ως πρωταρχικά παραδείγματα της ανθρώπινης καλλιτεχνικής και

πνευματικής δημιουργίας. Τα μνημεία της UNESCO αποτελούν μία ξεχωριστή μαρτυρία μιας ζωντανής ή και αρχαίας πολιτιστικής παράδοσης ή πολιτισμού. Τα μνημεία αυτά συνδέονται άμεσα με σημαντικές περιόδους της ανθρώπινης ιστορίας, γεγονός που τα καθιστά εξαιρετικά σημαντικά σε παγκόσμια κλίμακα και κοινό μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας (Valagussa et al., 2021; Pavlova et al., 2019).

Η Ελλάδα έχει ευρεία θέση στον κατάλογο των μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς λόγω της εκπλήρωσης όλων των αυστηρών και σημαντικών κριτηρίων του θεσμού. Το 1986, ο Ναός του Επικούρειου Απόλλωνα στην Πελοπόννησο έγινε το πρώτο μνημείο στην Ελλάδα που προστέθηκε στον κατάλογο της UNESCO. Στον κατάλογο συμπεριλήφθηκε επίσης το Πολιτιστικό Τοπίο Ζαγορίου, ο αρχαιολογικός χώρος της Ακρόπολης στην Αθήνα της Αττικής (1987), ο αρχαιολογικός χώρος των Δελφών στη Στερεά Ελλάδα (1987), το Ιερό του Ασκληπιού στην Επίδαυρο της Πελοποννήσου (1988), το Άγιο Όρος (1988), η μεσαιωνική πόλη της Ρόδου (1988), τα Μετέωρα στη Θεσσαλία (1988), τα παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης στη Μακεδονία (1988), ο αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά στην Πελοπόννησο (1989), ο αρχαιολογικός χώρος της Ολυμπίας στην Πελοπόννησο (1989), ο αρχαιολογικός χώρος της Δήλου στις Κυκλάδες (1990), τα Μοναστήρια της Δάφνης (στην Αττική), του Οσίου Λουκά στην Κεντρική Ελλάδα και της Νέας Μονής της Χίου (νησιά Βορείου Αιγαίου, 1990), ο αρχαιολογικός χώρος του Πυθαγορείου και του Ηραίου στη Σάμο (1992), ο αρχαιολογικός χώρος των Αιγών (Βεργίνα) στη Μακεδονία (1996), οι αρχαιολογικοί χώροι των Μυκηνών και της Τίρυνθας στην Πελοπόννησο (1999), το ιστορικό κέντρο (Χώρα), η Μονή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου και το σπήλαιο της Αποκάλυψης στη νήσο Πάτμο (1999), η Παλιά Πόλη της Κέρκυρας (2007) και ο αρχαιολογικός χώρος των Φιλίππων (2016) (Visit Greece, 2023; Parageorgiou, 2015).

Η ένταξη οποιουδήποτε μνημείου στον κατάλογο της UNESCO σημαίνει ότι η διεθνής κοινότητα φροντίζει με συνέπεια για τη συντήρηση και την προβολή του. Η Ελλάδα, ένα έθνος που θεωρείται η γενέτειρα του δυτικού πολιτισμού, λαμβάνει συνειδητά μέτρα για την προώθηση της σημαντικής πολιτιστικής κληρονομιάς της, προσπάθεια η οποία αναγνωρίζεται αλλά και ενισχύεται από την UNESCO.

Διερευνώντας το θεσμικό πλαίσιο της UNESCO, σημαντικό είναι να αναφερθεί η Σύμβαση για την Παγκόσμια Κληρονομιά (World Heritage Convention), η οποία υπεγράφη το 1972 και είναι ιδιαίτερα σημαντική στο πεδίο της διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς, για την

ενσωμάτωση της φυσικής προστασίας και της διατήρησης των πολιτιστικών αγαθών στο πλαίσιο μιας ενιαίας συνθήκης. Η ιδέα της δημιουργίας ενός παγκόσμιου κινήματος για τη διάσωση των πολιτιστικών αγαθών ξεκίνησε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Σύμβαση του 1972 για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς προέκυψε ως αποτέλεσμα του συνδυασμού δύο διαφορετικών κινήματων: το ένα επικεντρώθηκε στη διαφύλαξη των πολιτιστικών μνημείων και το άλλο στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος (UNESCO, 2024).

Η κατασκευή του Υψηλού Φράγματος του Ασουάν στην Αίγυπτο, το οποίο θα καταβύθιζε την κοιλάδα που στεγάζει τους ναούς του Αμπού Σιμπέλ, ένα πολύτιμο τεχνούργημα του αρχαίου αιγυπτιακού πολιτισμού, προκάλεσε σημαντική διεθνή ανησυχία και ενίσχυσε τις προσπάθειες διατήρησης της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Το 1959, η UNESCO ξεκίνησε μια παγκόσμια προσπάθεια διατήρησης, ανταποκρινόμενη στις εκκλήσεις των κυβερνήσεων της Αιγύπτου και του Σουδάν. Η αρχαιολογική έρευνα στις περιοχές που επρόκειτο να βυθιστούν επιταχύνθηκε. Οι ναοί Abu Simbel και Philae αποσυναρμολογήθηκαν, μεταφέρθηκαν σε διαφορετική περιοχή και ανακατασκευάστηκαν. Το εκτιμώμενο κόστος της εκστρατείας ανήλθε σε περίπου 80 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, ενώ σχεδόν το ήμισυ των κονδυλίων συνεισέφεραν περίπου 50 χώρες. Αυτό καταδεικνύει τη σημασία της αλληλεγγύης και τη συλλογική υποχρέωση των εθνών να διατηρήσουν τα σημαντικά πολιτιστικά μνημεία, ανεξάρτητα από το αν βρίσκονται στην πόλη τους. Η επιτυχία της εκστρατείας είχε ως αποτέλεσμα την έναρξη πολυάριθμων προσπαθειών για την προστασία και τη διατήρηση πολιτιστικών μνημείων, όπως η διατήρηση της Βενετίας στην Ιταλία, η διατήρηση των αρχαιολογικών μνημείων στο Moenjodaro στο Πακιστάν και η αποκατάσταση του ναού Borobudur στην Ινδονησία (UNESCO, 2024).

Ως αποτέλεσμα, η UNESCO, σε συνεργασία με το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS), ξεκίνησε τη διαδικασία δημιουργίας μιας προκαταρκτικής συμφωνίας για τη διαφύλαξη των πολιτιστικών μνημείων. Η έννοια της σύνδεσης της διατήρησης των πολιτιστικών αγαθών με τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος προήλθε από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Το 1965, μια διάσκεψη του Λευκού Οίκου στην Ουάσιγκτον πρότεινε τη δημιουργία ενός «Παγκόσμιου Καταπιστεύματος Πολιτιστικής Κληρονομιάς» με στόχο την προώθηση της παγκόσμιας συνεργασίας για τη διαφύλαξη των εξαιρετικών φυσικών και πολιτισμικών μνημείων του κόσμου, καθώς και των ιστορικών μνημείων, προς όφελος όλων των ανθρώπων παγκοσμίως, τόσο τώρα όσο και στο μέλλον. Το 1968, η Διεθνής Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης (IUCN) διατύπωσε ανάλογες

προτάσεις προς τα μέλη της. Οι προαναφερθείσες συστάσεις υποβλήθηκαν το 1972 στη διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το ανθρώπινο περιβάλλον στη Στοκχόλμη. Τελικά, επιτεύχθηκε ομόφωνη συναίνεση μεταξύ όλων των σχετικών μερών σε ένα ενιαίο κείμενο (Rodwell, 2012). Η Γενική Διάσκεψη της UNESCO ενέκρινε τη Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς στις 16 Νοεμβρίου 1972. Η Γενική Διάσκεψη, στις 16 Νοεμβρίου 1972, ενέκρινε τη Σύσταση σχετικά με τη διαφύλαξη της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς σε εθνικό επίπεδο. Η Σύμβαση τονίζει τον διττό χαρακτήρα της κληρονομιάς, που περιλαμβάνει τόσο πολιτιστικές όσο και φυσικές πτυχές. Αποτελεί υπενθύμιση της περίπλοκης σχέσης μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος και της ζωτικής σημασίας της διατήρησης μιας αρμονικής ισορροπίας μεταξύ των δύο (UNESCO, 2024).

Η Σύμβαση αναγνωρίζει τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα εμπλέκονται με τον φυσικό κόσμο και την ουσιαστική απαίτηση να διατηρηθεί η ισορροπία μεταξύ των δύο. Ακόμη, έχει ως βασικούς στόχους της την αξιοπιστία του καταλόγου παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, διασφαλίζοντας ότι αντιπροσωπεύει και περιλαμβάνει με ακρίβεια πολιτιστικά και φυσικά σημαντικά μνημεία εξαιρετικής παγκόσμιας σημασίας με γεωγραφικά ισορροπημένο τρόπο, την εγγύηση της αποτελεσματικής διατήρησης των μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς, τη διευκόλυνση της προώθησης αποτελεσματικών πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη δεξιοτήτων, οι οποίες περιλαμβάνουν την παροχή υποστήριξης για την προετοιμασία των υποψηφιοτήτων μνημείων για τον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, καθώς και για την κατανόηση και εκτέλεση της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά και των συναφών πράξεων, την ενίσχυση της συνείδησης, της δέσμευσης και της υποστήριξης του κοινού για την Παγκόσμια Κληρονομιά μέσω αποτελεσματικής επικοινωνίας καθώς και την ενίσχυση της συμμετοχής των κοινοτήτων στην εκτέλεση της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά (UNESCO, 2024).

Το πρωταρχικό πλεονέκτημα της επικύρωσης της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά είναι η ευκαιρία να γίνει κανείς μέλος μιας παγκόσμιας κοινωνίας που εκτιμά και προστατεύει τα μνημεία παγκόσμιας σημασίας, τα οποία αποτελούν εξαιρετικά παραδείγματα πολιτιστικής ποικιλομορφίας και φυσικής αφθονίας. Οι υπογράφωντες τη Σύμβαση, μέσω της συνεργασίας τους, επιδεικνύουν συλλογική αφοσίωση στη διαφύλαξη της παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, με στόχο τη διατήρησή της για τις μελλοντικές γενιές. Η συμπερίληψη κρατών στον παγκόσμιο πολιτιστικό κατάλογο ενισχύει τη φήμη και τονώνει τις προσπάθειες για την προώθηση της πολιτιστικής διατήρησης τους.

Επιπροσθέτως, ένα σημαντικό πλεονέκτημα της επικύρωσης, ιδίως για τα αναπτυσσόμενα έθνη, είναι η δυνατότητα πρόσβασης στο Ταμείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Κάθε χρόνο, διατίθενται συνολικά περίπου 4 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ για την υποστήριξη των κρατών-μελών στον εντοπισμό, τη διατήρηση και την προώθηση των μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς. Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να παρασχεθεί άμεση βοήθεια για την αντιμετώπιση και αποκατάσταση των ζημιών που προκύπτουν τόσο από ανθρωπογενείς όσο και από φυσικές καταστροφές. Για τους τόπους και τα μνημεία που περιλαμβάνονται στον κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς και βρίσκονται σε κίνδυνο, τόσο η εθνική όσο και η διεθνής κοινότητα στρέφουν την προσοχή και τους πόρους τους στην αντιμετώπιση των απαιτήσεων διατήρησης. Οι τόποι και τα μνημεία που περιλαμβάνονται στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς απολαμβάνουν επίσης πλεονεκτήματα από την ανάπτυξη και εκτέλεση ενός εμπειριστατωμένου σχεδίου διαχείρισης που καθορίζει τα κατάλληλα μέτρα διατήρησης και τις διαδικασίες παρακολούθησης. Οι εμπειρογνώμονες παρέχουν τεχνική κατάρτιση στην τοπική ομάδα διαχείρισης της κάθε τοποθεσίας για να βοηθήσουν αυτές τις προσπάθειες. Με βάση τα παραπάνω, η ένταξη ενός τόπου στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς ενισχύει την αναγνώριση του τόπου και των εξαιρετικών χαρακτηριστικών του από το κοινό, ενισχύοντας έτσι τον τουρισμό. Μάλιστα, όταν οι διαχειριστικές προσπάθειες σχεδιάζονται και εκτελούνται προσεκτικά σύμφωνα με τις αρχές του βιώσιμου τουρισμού, έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν σημαντικούς οικονομικούς πόρους για τον τόπο και την τοπική οικονομία (UNESCO, 2024).

Η Σύμβαση περιγράφει επίσης τα συγκεκριμένα κριτήρια για τον προσδιορισμό του κατά πόσον οι φυσικές ή πολιτιστικές τοποθεσίες είναι επιλέξιμες για ένταξη στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς και καθορίζει με ακρίβεια τις ευθύνες των συμβαλλομένων κρατών κατά την αναγνώριση πιθανών τόπων και τη συμμετοχή τους στη διαφύλαξη και τη συντήρησή τους. Επικυρώνοντας τη Σύμβαση, κάθε έθνος δεσμεύεται να διαφυλάξει όχι μόνο τις τοποθεσίες παγκόσμιας κληρονομιάς που βρίσκονται εντός των συνόρων του, αλλά και να διαφυλάξει τη δική του πολιτιστική κληρονομιά (Meskell, 2013). Τα συμβαλλόμενα κράτη καλούνται να ενσωματώσουν τη διαφύλαξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς στα προγράμματα περιφερειακού σχεδιασμού, να δημιουργήσουν προσωπικό και υπηρεσίες στις τοποθεσίες τους, να διεξάγουν επιστημονική και τεχνική έρευνα για τη διατήρηση και να εφαρμόσουν μέτρα που ενσωματώνουν την κληρονομιά αυτή στην καθημερινή ζωή της κοινότητας (Rodwell, 2012). Επιπροσθέτως, ορίζει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να υποβάλλουν τακτικά εκθέσεις στην Επιτροπή Παγκόσμιας

Κληρονομιάς σχετικά με την κατάσταση των περιουσιακών στοιχείων των μνημείων. Οι εκθέσεις αυτές είναι απαραίτητες για το έργο της Επιτροπής, καθώς επιτρέπουν την αξιολόγηση των συνθηκών του τόπου, τον καθορισμό των απαιτήσεων του προγράμματος και την επίλυση ζητημάτων και προβλημάτων. Επιπλέον, προτρέπει τα Κράτη Μέρη να ενισχύσουν την ευαισθητοποίηση του κοινού και την κατανόηση των μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς και να βελτιώσουν τη διαφύλαξή τους μέσω εκπαιδευτικών και ενημερωτικών πρωτοβουλιών (UNESCO, 2024).

Για να συμπεριληφθούν στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, τα μνημεία πρέπει να έχουν εξαιρετική παγκόσμια σημασία και να πληρούν τουλάχιστον ένα από τα δέκα κριτήρια επιλογής τα οποία καθορίζονται με σαφήνεια από την UNESCO. Οι επιχειρησιακές κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά παρέχουν λεπτομερή παρουσίαση αυτών των κριτηρίων. Ωστόσο, η Επιτροπή της UNESCO αναθεωρεί συνεχώς τα κριτήρια για να ευθυγραμμίζεται με την εξελισσόμενη φύση της ιδέας της Παγκόσμιας Κληρονομιάς (UNESCO, 2023).

Πριν από την ολοκλήρωση του 2004, τα μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς επιλέγονταν με βάση έξι πολιτιστικά και τέσσερα φυσικά κριτήρια. Μετά την υιοθέτηση των επικαιροποιημένων κατευθυντήριων γραμμών για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά, υπάρχει πλέον μόνο ένα σύνολο δέκα κριτηρίων, τα οποία περιλαμβάνουν τα ακόλουθα (UNESCO, 2023):

- (i) να αποτελεί παράδειγμα έργου εξαιρετικής ανθρώπινης εφευρετικότητας και καλλιτεχνικής ευφυΐας,
- (ii) να καταδεικνύει μια σημαντική ανταλλαγή ανθρώπινων αξιών, είτε κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου είτε εντός μιας συγκεκριμένης πολιτιστικής περιοχής του κόσμου, όσον αφορά την πρόοδο στην αρχιτεκτονική ή την τεχνολογία, τις μνημειακές τέχνες, τον πολεοδομικό σχεδιασμό ή το σχεδιασμό τοπίου,
- (iii) να επιδεικνύει μια μοναδική ή, τουλάχιστον, εξαιρετική μαρτυρία για μια πολιτιστική κληρονομιά ή έναν πολιτισμό που σήμερα ακμάζει ή έχει εξαφανιστεί,
- (iv) να χαρακτηρίζεται ως εξαιρετική απεικόνιση μιας συγκεκριμένης αρχιτεκτονικής, τεχνολογικής ή τοπιογραφικής σύνθεσης που αναδεικνύει κρίσιμες περιόδους της ανθρώπινης ιστορίας,

(v) να χρησιμεύει ως αξιοσημείωτη απεικόνιση ενός συμβατικού ανθρώπινου οικισμού, μιας χρήσης γης ή μιας χρήσης της θάλασσας που ενσωματώνει έναν πολιτισμό (ή πολιτισμούς), ή την ανθρώπινη αλληλεπίδραση με το περιβάλλον, ιδίως όταν έχει καταστεί επιρρεπής σε μη αναστρέψιμη αλλοίωση,

(vi) να έχει άμεση ή απτή σχέση με γεγονότα ή ζωντανές παραδόσεις, ιδέες, πεποιθήσεις και δημιουργικά και λογοτεχνικά έργα εξαιρετικής παγκόσμιας σημασίας. (Η επιτροπή προτείνει τη χρήση αυτού του κριτηρίου σε συνδυασμό με άλλα κριτήρια, όποτε είναι δυνατόν).

(vii) να περιλαμβάνει εξαιρετικά φυσικά φαινόμενα ή περιοχές εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς και αισθητικής σημασίας,

(viii) να αποτελεί υποδειγματική απεικόνιση κρίσιμης περιόδου στην ιστορία της Γης, περιλαμβάνοντας την τεκμηρίωση της ζωής, αξιοσημείωτες γεωλογικές διεργασίες στο σχηματισμό των μορφών του εδάφους ή αξιοσημείωτα γεωμορφολογικά ή φυσιογραφικά χαρακτηριστικά,

(ix) να χρησιμεύει ως υποδειγματική απεικόνιση σημαντικών και συνεχών οικολογικών και βιολογικών διεργασιών στην εξέλιξη και τον σχηματισμό χερσαίων, γλυκών υδάτων, παράκτιων και θαλάσσιων οικοσυστημάτων και κοινοτήτων χλωρίδας και πανίδας,

(x) να περιλαμβάνει φυσικά περιβάλλοντα που απαιτούνται για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας ενός τόπου, περιλαμβάνοντας εκείνα που φιλοξενούν απειλούμενα είδη εξαιρετικής παγκόσμιας σημασίας από την άποψη της επιστημονικής έρευνας ή των προσπαθειών διατήρησης.

(UNESCO, 2023)

1.4.ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Η πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης χρησιμεύει ως συλλογική δεξαμενή μνήμης, κατανόησης, ατομικότητας, διαλόγου, ενότητας και καινοτομίας. Περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα πόρων που έχουν κληρονομηθεί από τις προηγούμενες γενιές με διάφορες μορφές και χαρακτηριστικά. Η πολιτιστική κληρονομιά αναφέρεται στην κληρονομιά πολιτιστικών παραδόσεων, εθίμων, αντικειμένων και πρακτικών που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά και περιλαμβάνει (European Commission, 2022):

Φυσικές οντότητες όπως κάστρα, μουσεία και έργα τέχνης.

Άυλα πολιτιστικά μνημεία, τα οποία αναφέρονται σε αγαθά που δεν μπορούν να αγγιχτούν ή να κατανοηθούν με φυσικό τρόπο, όπως τα τραγούδια και τα έθιμα.

Ψηφιακή κληρονομιά η οποία αναφέρεται σε περιεχόμενο που είτε δημιουργήθηκε ψηφιακά είτε έχει μετατραπεί σε ψηφιακή μορφή.

Περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα στοιχείων, όπως μνημεία, τόπους, τοπία, δεξιότητες, πρακτικές, γνώσεις και αναπαραστάσεις της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει συλλογές που διατηρούνται και εποπτεύονται από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, συμπεριλαμβανομένων μουσείων, βιβλιοθηκών, αρχείων και κινηματογραφικής κληρονομιάς.

Η πολιτιστική κληρονομιά χρησιμεύει ως καταλύτης για την ανάπτυξη και εξέλιξη των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών. Η πολιτιστική κληρονομιά βελτιώνει την ποιότητα ζωής των ατόμων. Επιπλέον, χρησιμεύει ως σημαντικό κίνητρο για τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη και βελτίωση του κοινωνικού κεφαλαίου της Ευρώπης (European Commission, 2022).

Η πολιτιστική κληρονομιά χρησιμεύει ως πολύτιμο περιουσιακό στοιχείο για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης και την προώθηση της κοινωνικής ενότητας. Βοηθά στην αναζωογόνηση τόσο των αστικών όσο και των αγροτικών περιοχών, ενώ παράλληλα προωθεί τον βιώσιμο τουρισμό. Ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρωπαϊκή Ένωση απασχολεί περισσότερα από 300.000 άτομα, ενώ επιπλέον 7,8 εκατομμύρια θέσεις εργασίας συνδέονται έμμεσα με την πολιτιστική κληρονομιά, όπως αυτές της φιλοξενίας, της διερμηνείας και της ασφάλειας.

Παρόλο που η κύρια ευθύνη για τη χάραξη πολιτικής στον τομέα αυτό ανήκει στα κράτη μέλη, τις περιφερειακές και τοπικές αρχές, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αφοσιωμένη στην προστασία και τη βελτίωση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης. Αυτό το επιτυγχάνει μέσω διαφόρων τομέων πολιτικής και πρωτοβουλιών .

Πρωταρχική λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι να υποστηρίζει και να ενισχύει τις προσπάθειες των κρατών μελών της για τη διαφύλαξη και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει διαμορφώσει διάφορες σχετικές πολιτικές και προγράμματα για την επίτευξη αυτού του στόχου. Επιπλέον, διευκολύνει και ενθαρρύνει τη συνεργασία των κρατών μελών και των ενδιαφερομένων μερών στην

ανάπτυξη πολιτικών που σχετίζονται με τα πολιτιστικά αγαθά (European Commission, 2024).

Η νέα ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό (2018) αποσκοπεί στη διαφύλαξη και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης ως συλλογικού αγαθού, που αποτελεί έναν από τους βασικούς στρατηγικούς στόχους της. Το σχέδιο εργασίας για τον πολιτισμό περιγράφει τέσσερις συγκεκριμένες πρωτοβουλίες: προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από φυσικές και ανθρωπογενείς καταστροφές, καταπολέμηση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αντικειμένων, διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ουκρανία και προώθηση της δράσης για το κλίμα μέσω των τεχνών και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το ευρωπαϊκό πλαίσιο δράσης για την πολιτιστική κληρονομιά (2018) περιλαμβάνει και ενισχύει τα επιτεύγματα του Ευρωπαϊκού Έτους Πολιτιστικής και αφορά συγκεκριμένα στις πολιτικές και τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Περιλαμβάνει περίπου 60 πρωτοβουλίες που υλοποιεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα έτη 2019 και 2020 (European Commission, 2024).

Στο θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνονται (European Commission, 2024):

1. Ανακοίνωση της Επιτροπής: Ευρωπαϊκό θεματολόγιο για τον πολιτισμό 2007
2. Ψήφισμα του Συμβουλίου σχετικά με το ευρωπαϊκό θεματολόγιο για τον πολιτισμό για το έτος 2007
3. Σχέδιο εργασίας του Συμβουλίου για τον πολιτισμό για την περίοδο 2019-2022
4. Το πολιτιστικό σχέδιο εργασίας του Συμβουλίου για τα έτη 2015-2018 και 2023-2026.
5. Αξιολόγηση της εκτέλεσης του ευρωπαϊκού θεματολογίου για τον πολιτισμό
6. Έρευνα του Ευρωβαρόμετρου με επίκεντρο την πολιτιστική κληρονομιά

1.4.1.Βιωσιμότητα και πολιτιστική διαχείριση στην Ε.Ε.

Η κλιματική αλλαγή και η περιβαλλοντική υποβάθμιση αποτελούν σημαντικές προκλήσεις στον σημερινό κόσμο, θέτοντας σε κίνδυνο τόσο την Ευρώπη όσο και τον υπόλοιπο πλανήτη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) επιδιώκει ενεργά να γίνει η πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρος στον κόσμο, αναλαμβάνοντας αποφασιστική δράση και πρωτοστατώντας στην παγκόσμια προσπάθεια. Η πολιτική της Ε.Ε. με επίκεντρο τη βιωσιμότητα, έχει ως βασικό στόχο της τη βιώσιμη διαχείριση και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η

βιωσιμότητα αποτελεί θεμελιώδη πτυχή του πλαισίου δράσης για την πολιτιστική κληρονομιά, τονίζοντας την ικανότητά της να βελτιώνει το κοινωνικό κεφάλαιο, να τονώνει την οικονομική ανάπτυξη και να διασφαλίζει την περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Η ενσωμάτωση του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη μιας χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμης ανάπτυξης (European Commission, 2023).

Στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί η αναζωογόνηση αστικών περιοχών και περιφερειών με την αξιοποίηση των πολιτιστικών ιστορικών περιουσιακών στοιχείων, η ενθάρρυνση της επαναχρησιμοποίησης των κτιρίων πολιτιστικής κληρονομιάς για την προσαρμογή τους σε νέες χρήσεις, η εξασφάλιση ενός αρμονικού συνδυασμού της προσβασιμότητας στην πολιτιστική κληρονομιά, του βιώσιμου πολιτιστικού τουρισμού και της διατήρησης της φυσικής κληρονομιάς, καθώς και η κτιριακή βιωσιμότητα. Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία είναι το στρατηγικό σχέδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που αποσκοπεί στην επίτευξη της αειφορίας στην οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα κτίρια διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο σε αυτή τη στρατηγική, καθώς συμβάλλουν στο 40% της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας και στο 36% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην ΕΕ. Η ενίσχυση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη του φιλόδοξου στόχου της ουδετερότητας του άνθρακα έως το 2050, όπως περιγράφεται στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία. Στόχος της ενεργειακής αναβάθμισης είναι να ενισχυθεί η συχνότητα και το επίπεδο των προσπαθειών αποκατάστασης των υφιστάμενων δομών, προκειμένου να μειωθούν οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. Το πρόγραμμα Ορίζοντας 2020 και η πρωτοβουλία της Επιτροπής για την έρευνα και την καινοτομία για την περίοδο 2014-2020, παρέχει χρηματοδοτική στήριξη για έργα που εστιάζουν σε διάφορα στοιχεία της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων, ιδίως εκείνων με ιστορική και πολιτιστική σημασία. Το πρόγραμμα "Ορίζοντας 2020" της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχει χρηματοδότηση για έργα που εστιάζουν στην ενίσχυση της ικανότητας των ιστορικών τόπων να αντέχουν στην κλιματική αλλαγή και τις φυσικές καταστροφές, καθώς και στην προώθηση της βιώσιμης ανοικοδόμησης. Στην κατεύθυνση αυτή, οι εταίροι του PRO-Heritage προσπαθούν να παρέχουν ολοκληρωμένη και συνεχή εκπαίδευση σε επαγγελματίες και τεχνίτες που διαθέτουν παραδοσιακές ικανότητες και δεξιότητες στον τομέα της δομημένης κληρονομιάς. Η εκπαίδευση αυτή βασίζεται στις υποδειγματικές μεθόδους που εφαρμόζουν οι οργανισμοί-εταίροι (European Commission, 2023).

Η Ευρώπη αναγνωρίζει ότι το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής αποτελεί σημαντικό κίνδυνο για την πολιτιστική κληρονομιά. Η καταστροφή χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς

έχει αναδείξει περαιτέρω την επιτακτική ανάγκη προστασίας αυτών των μνημείων τόσο από φυσικές όσο και από ανθρωπογενείς απειλές. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συγκαλεί ειδικούς από τα κράτη μέλη της ΕΕ για τον εντοπισμό και την ανταλλαγή αποτελεσματικών στρατηγικών και πρωτοποριακών πρωτοβουλιών για τη διαφύλαξη των πολιτιστικών αγαθών στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής. Πρόκειται για μια συνιστώσα του σχεδίου εργασίας του Συμβουλίου για τον πολιτισμό 2019-2022, το οποίο ακολουθεί την προσέγγιση της ανοικτής μεθόδου συντονισμού. Η ανοικτή μέθοδος συντονισμού, η οποία εφαρμόζεται, είναι μια μη δεσμευτική μέθοδος χάραξης πολιτικής. Οι ομάδες ΑΜΚ αποτελούνται από ειδικούς που επιλέγονται από υπουργεία πολιτισμού και εθνικούς πολιτιστικούς οργανισμούς. Συνεδριάζουν για να ανταλλάξουν βέλτιστες πρακτικές και να δημιουργήσουν οδηγούς πολιτικής και εργαλειοθήκες.

Στην ίδια κατεύθυνση, το πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη, έχει ως στόχο να βοηθήσει τους καλλιτέχνες και τους επαγγελματίες του πολιτισμού να διερευνήσουν τις πολιτιστικές πτυχές της κλιματικής αλλαγής. Οι καλλιτεχνικές και πολιτιστικές κοινότητες διαθέτουν μια ξεχωριστή και κρίσιμη λειτουργία: έχουν τη δύναμη να διαμορφώνουν νέες προσεγγίσεις στην ύπαρξη, τη δράση και τη νόηση. Η Δημιουργική Ηγεσία για το Κλίμα ενδυναμώνει τους επαγγελματίες του πολιτισμού να αξιοποιήσουν αυτές τις ιδιότητες για την αντιμετώπιση θεμάτων που αφορούν την κλιματική κρίση (European Commission, 2023).

Αντίστοιχα, το έργο HERACLES, έχει ως στόχο να αναπτύξει, να επαληθεύσει και να υποστηρίξει προσαρμοστικές λύσεις που ενισχύουν την ικανότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς να αντέχει στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Αυτό, μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας ολοκληρωμένης και διεπιστημονικής προσέγγισης.

Τέλος, το έργο Shelter αποσκοπεί στην προώθηση της συνεργασίας μεταξύ της επιστημονικής κοινότητας και των διαχειριστών της πολιτιστικής κληρονομιάς, προκειμένου να ενισχυθεί η ανθεκτικότητα, να μετριαστεί η τρωτότητα και να διευκολυνθεί η αποτελεσματικότερη και ασφαλέστερη ανοικοδόμηση σε ιστορικές τοποθεσίες που έχουν πληγεί από καταστροφές που σχετίζονται με το κλίμα (European Commission, 2023).

1.4.2. Διαχείριση κινδύνου για την πολιτιστική κληρονομιά στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εφαρμόσει πολλά μέσα και προγράμματα για την πρόληψη και την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης που αφορούν σημαντικά μνημεία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Πολλές Γενικές Διευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

ασχολούνται με τη διαχείριση αυτών των μέσων και προγραμμάτων, ώστε να διασφαλιστεί η ασφάλεια και η διατήρηση των σημαντικών μνημείων της Ευρώπης.

Στην κατεύθυνση αυτή, σημαντικότερη είναι η δράση του μηχανισμού πολιτικής προστασίας της ΕΕ (EUCPM). Αυτός ο μηχανισμός παρέχει πρωτίστως ασφάλεια για τα άτομα, αλλά επεκτείνεται επίσης για να συμπεριλάβει το περιβάλλον και την περιουσία, συμπεριλαμβανομένων των πολιτιστικών αγαθών. Μετά τους σεισμούς που σημειώθηκαν στο Μεξικό το 2017, ο μηχανισμός πολιτικής προστασίας της ΕΕ απέστειλε ομάδα αποτελούμενη από έξι ειδικούς σε θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς για να συνδράμει στις προσπάθειες αποκατάστασης. Η ομάδα πραγματοποίησε 33 επιτόπιες επισκέψεις για να αξιολογήσει την έκταση και το είδος των ζημιών στην πολιτιστική κληρονομιά που υπέστη ζημιές. Προσδιόρισαν επίσης μέτρα έκτακτης ανάγκης και επιλογές αποκατάστασης. Προκειμένου να δρομολογηθούν τα μέτρα διαφύλαξης, το έθνος στο οποίο προκύπτει η κατάσταση έκτακτης ανάγκης απαιτείται να υποβάλει επίσημη έκκληση για βοήθεια στο Κέντρο Συντονισμού Αντιμετώπισης Εκτάκτων Αναγκών.

Ακόμη, οι υπηρεσίες του Copernicus, ιδίως η Υπηρεσία Διαχείρισης Εκτάκτων Αναγκών, βοηθούν τα κράτη μέλη της ΕΕ (και άλλες εξουσιοδοτημένες χώρες) να μετριάσουν αποτελεσματικά τις συνέπειες των γεωλογικών κινδύνων, που περιλαμβάνουν τόσο φυσικά όσο και μη φυσικά συμβάντα. Το πρόγραμμα Copernicus παρέχει επίσης υποστήριξη στις κυβερνήσεις κατά τη διάρκεια σοβαρών μετεωρολογικών φαινομένων σε κατοικημένες και μη περιοχές. Η υπηρεσία μπορεί να παρέχει ολοκληρωμένους χάρτες που προέρχονται από δορυφορικές εικόνες και γεωγραφικά δεδομένα ειδικά για καταστάσεις έκτακτης ανάγκης.

Αντίστοιχα, το STORM, το οποίο υποστηρίζεται από τη χρηματοδότηση του προγράμματος "Ορίζοντας 2020", προσφέρει βασικά εργαλεία λήψης αποφάσεων στους φορείς της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς που αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής και των φυσικών κινδύνων.

Το έργο Hyperion, το οποίο υποστηρίζεται επίσης από τη χρηματοδότηση του προγράμματος "Ορίζοντας 2020", αξιοποιεί υφιστάμενα εργαλεία, υπηρεσίες και καινοτόμες τεχνολογίες για τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης πλατφόρμας αξιολόγησης της ανθεκτικότητας που αντιμετωπίζει τους κινδύνους που συνδέονται με πολλούς κινδύνους. Στόχος της πρωτοβουλίας είναι η παροχή ταχύτερης, προσαρμοσμένης και αποτελεσματικής αντιμετώπισης, καθώς και η βιώσιμη αποκατάσταση ιστορικών τόπων. Τέλος, το ProCultHer, το οποίο συγχρηματοδοτείται από την πρόσκληση για την πρόληψη και την

ετοιμότητα (2019-2021), αποσκοπεί στη δημιουργία τεχνολογικών τυποποιημένων διαδικασιών λειτουργίας που θα διευκολύνουν την ανάπτυξη εμπειρογνομόνων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς κατά τη διάρκεια καταστάσεων έκτακτης ανάγκης.

1.4.3. Προστασία από το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών στην Ε.Ε.

Τα πολιτιστικά αγαθά έχουν σημαντική πολιτιστική, καλλιτεχνική, ιστορική και επιστημονική αξία. Ωστόσο, δυστυχώς, στα όρια της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και εκτός αυτής παρατηρούνται συχνά εγκληματικές δραστηριότητες, όπως λεηλασίες, κλοπές και παράνομη διακίνηση. Οι συνέπειες αυτών έχουν είναι καταστροφικές για την πολιτιστική κληρονομιά τόσο εντός όσο και εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδίως σε περιοχές που βιώνουν κρίσεις.

Η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών αναφέρεται στην παράνομη πράξη εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας πολιτιστικών αγαθών, τα οποία περιλαμβάνουν αντικείμενα σημαντικής αξίας στους τομείς της αρχαιολογίας, της προϊστορίας, της ιστορίας, της λογοτεχνίας, της τέχνης ή της επιστήμης (European Commission, 2024b).

Η παράνομη αυτή διακίνηση μπορεί να εκδηλωθεί με διάφορους τρόπους, όπως:

1. Η κλοπή αντικειμένων από ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς ή ιδιωτικές συλλογές
2. Η παράνομη ανασκαφή αρχαιολογικών χώρων
3. Η μετατόπιση των αντικειμένων που προκαλείται από τον πόλεμο

Οι δραστηριότητες αυτές καθιστούν αναγκαία την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου νομικού πλαισίου, τη διεθνή συνεργασία και μια ισχυρή βάση στοιχείων και εστιασμένων πρωτοβουλιών, προκειμένου να διασφαλιστεί αποτελεσματικά η πολιτιστική κληρονομιά από την παράνομη διακίνηση. Για την αντιμετώπιση αυτού του περίπλοκου και εγγενώς διασυνοριακού εγκληματικού φαινομένου, είναι απαραίτητη μια εξατομικευμένη προσέγγιση σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), όπως περιγράφεται στη στρατηγική της ΕΕ για την Ένωση Ασφάλειας 2020-2025 και στη στρατηγική της ΕΕ για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος 2021-2025.

Το σχέδιο δράσης της ΕΕ κατά της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών παρουσιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 13 Δεκεμβρίου 2022. Πρωταρχικός στόχος του εν λόγω σχεδίου δράσης είναι η αποτελεσματική αποθάρρυνση των εγκληματιών, η αντιμετώπιση των αναδυόμενων προβλημάτων ασφαλείας και η προστασία των πολιτιστικών αγαθών τόσο εντός όσο και εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το σχέδιο δράσης ενισχύει τις τρέχουσες πρωτοβουλίες της ΕΕ και αντιμετωπίζει σημαντικά ανακύπτοντα

ζητήματα, ενισχύοντας την πρόληψη και τον εντοπισμό των εγκλημάτων που διαπράττονται από τους συμμετέχοντες στην αγορά και τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς. Ενισχύει επίσης τις ικανότητες των αρχών επιβολής του νόμου και του δικαστικού συστήματος και προωθεί τη διεθνή συνεργασία, ιδίως με χώρες που αποτελούν πηγές ή σημεία διαμετακόμισης πολιτιστικών αγαθών που εμπλέκονται σε συγκρούσεις και κρίσεις (European Commission, 2024b).

Η οδηγία 2014/60/ΕΕ, η οποία εκδόθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, θέσπισε μέτρα που επιτρέπουν στα κράτη μέλη της ΕΕ να διεκδικούν πολιτιστικά αντικείμενα τα οποία αφαιρέθηκαν παράνομα από το έδαφός τους κατά παράβαση των εθνικών κανονισμών.

Ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 116/2009 του Συμβουλίου εγγυάται συνεπείς επιθεωρήσεις στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αποτροπή της εξαγωγής πολιτιστικών αγαθών. Αυτό επιτυγχάνεται με την απαίτηση οι αποστολές να συνοδεύονται από άδεια εξαγωγής. Οι ιδιώτες μπορούν να αποκτήσουν το έγγραφο αυτό από τις εξουσιοδοτημένες αρχές του κράτους μέλους. Η συμφωνία αυτή είναι νομικά δεσμευτική και ισχύει σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο κανονισμός (ΕΕ) 2019/880, που θεσπίστηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο στις 17 Απριλίου 2019, θεσπίζει επίσης κατευθυντήριες γραμμές για την εισαγωγή πολιτιστικών αγαθών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι κανόνες αυτοί ισχύουν για τα πολιτιστικά αγαθά που έχουν εξαχθεί από τον τόπο προέλευσής τους (European Commission, 2024b).

Πολλαπλοί μηχανισμοί διέπουν τις προσπάθειες καταπολέμησης του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αντικειμένων σε παγκόσμια κλίμακα. Η Σύμβαση της UNESCO του 1970 για τα μέσα απαγόρευσης και πρόληψης της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας πολιτιστικών αγαθών είναι το σημαντικότερο μέσο μεταξύ αυτών. Η UNESCO, ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών, είναι έμπιστος και ενημερωμένος συνεργάτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) στην αντιμετώπιση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών. Μέχρι σήμερα, η UNESCO έχει εκτελέσει με επιτυχία πολλαπλά προγράμματα που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ στον τομέα αυτό.

Το πρόγραμμα «Ενθάρρυνση της ευρωπαϊκής αγοράς έργων τέχνης για την καταπολέμηση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών» προσέφερε ολοκληρωμένες εκπαιδευτικές

συνεδρίες σχετικά με τη δέουσα επιμέλεια, τις τρέχουσες διεθνείς και ενωσιακές πολιτικές και κανονισμούς, καθώς και τις λειτουργίες των αρχών επιβολής του νόμου και των τελωνείων στην καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης και των συναφών αδικημάτων (European Commission, 2024b).

Το 2018, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (UNESCO) συνεργάστηκαν σε ένα έργο με στόχο την παροχή κατάρτισης στις δικαστικές υπηρεσίες και τις υπηρεσίες επιβολής του νόμου στα κράτη μέλη της ΕΕ. Η κατάρτιση επικεντρώθηκε στην ενίσχυση των ικανοτήτων τους να εντοπίζουν, να διερευνούν και να συνεργάζονται σε υποθέσεις που σχετίζονται με την παράνομη διακίνηση. Οι συνδιοργανωτές της πρωτοβουλίας κυκλοφόρησαν μια εργαλειοθήκη για το ευρωπαϊκό δικαστικό σώμα και τις αρχές επιβολής του νόμου ως συστατικό στοιχείο του έργου.

Αντίστοιχα, το πρόγραμμα «Ενίσχυση των προσπαθειών για την καταπολέμηση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αντικειμένων με τη χρήση διαπεριφερειακών και διεπιστημονικών μέτρων» απευθυνόταν σε αποδέκτες στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στις προενταξιακές χώρες των Δυτικών Βαλκανίων και στις χώρες-εταίρους του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Γειτονίας (ENI) του Νότου (European Commission, 2024b).

Το έργο ενίσχυσε την εμπειρογνωμοσύνη σημαντικών ειδικών και προώθησε νέες συνεργασίες μεταξύ μιας ποικιλόμορφης ομάδας επαγγελματιών. Στους συμμετέχοντες περιλαμβάνονται άτομα από τις αρχές πολιτιστικής κληρονομιάς, τα μουσεία, τον τραπεζικό τομέα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, αξιωματούχοι δικαστηρίων και υπηρεσιών επιβολής του νόμου, καθώς και δημόσιοι υπάλληλοι από βασικά υπουργεία.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνεργάζεται με άλλους διεθνείς οργανισμούς που ασχολούνται με τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης, το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων, η Ιντερπόλ, το Unidroit και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τελωνείων.

Ακόμη, η Ευρωπαϊκή Ένωση, διεξήγαγε μελέτη το 2019 σχετικά με το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών προϊόντων ενισχύει την κατανόηση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών στην Ευρώπη. Η μελέτη προσέφερε πολύτιμες πληροφορίες για τις πολλαπλές πτυχές αυτού του ζητήματος, συμπεριλαμβανομένης της προέλευσης, των διαδρομών και των τελικών προορισμών των παράνομα διακινούμενων προϊόντων. Οι πληροφορίες αυτές φωτίζουν τις διαδρομές, τις τάσεις και τα πρότυπα της παράνομης διακίνησης και των επιχειρήσεων παράνομου εμπορίου, καθώς και τα άτομα που εμπλέκονται. Οι συντάκτες της

μελέτης διερευνούν διάφορες μεθοδολογίες για την ποσοτικοποίηση του μεγέθους αυτού του παράνομου εμπορίου. Η έρευνά τους επικεντρώνεται στην εξέταση των εγχώριων και παγκόσμιων νομικών μέτρων που λαμβάνονται για την καταπολέμηση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αντικειμένων. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζουν επίσης τα εμπόδια που συναντούν οι αρχές επιβολής του νόμου κατά την εφαρμογή αποτελεσματικών αντιδράσεων (European Commission, 2024b).

Την τρέχουσα περίοδο, σε εξέλιξη βρίσκονται και άλλες ευρωπαϊκές προσπάθειες για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνηση πολιτιστικών αγαθών, όπως το πρόγραμμα PITCHER, ένα πρόγραμμα που αποσκοπεί στην αναχαίτιση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αντικειμένων με την παροχή εκπαιδευτικού υλικού. Η Ευρωπαϊκή Ένωση υποστηρίζει την ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού για τη διαφύλαξη των πολιτιστικών αγαθών μέσω της πρωτοβουλίας Erasmus+. Πρωταρχικός στόχος του προγράμματος PITCHER είναι η ανάπτυξη και αξιολόγηση μιας συλλογής ανοικτών εκπαιδευτικών πόρων που ενισχύουν την ικανότητα των εκπαιδευτικών να παρέχουν νέες ευκαιρίες μάθησης που συμβάλλουν στις προσπάθειες κατά της κλοπής και του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αντικειμένων (European Commission, 2024b).

Επιπροσθέτως, τρέχει το πρόγραμμα ENIGMA, το οποίο αποτελεί ένα έργο που υποστηρίζει και προωθεί την προστασία, τη διατήρηση και τη διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών. Το ENIGMA στοχεύει να διαπρέψει στη διαφύλαξη των πολιτιστικών αγαθών και αντικειμένων από κινδύνους που προκαλούνται από τον άνθρωπο. Αυτό θα επιτευχθεί με προσπάθειες για τον εντοπισμό, την ανίχνευση και την έρευνα της προέλευσης των πολιτιστικών αγαθών, καθώς και με την προστασία και την παρακολούθηση των ιστορικών χώρων που απειλούνται με εξαφάνιση. Οι στόχοι του ENIGMA αποσκοπούν στο να βοηθήσουν τους εμπλεκόμενους φορείς στην αντιμετώπιση αυτού του περίπλοκου και πολύπλευρου ζητήματος. Αυτό επιτυγχάνεται με την προώθηση και τη διευκόλυνση της διασύνδεσης των βάσεων δεδομένων και της εφαρμογής τεκμηριωμένων προληπτικών μέτρων μέσω ενεργού συνεργασίας (European Commission, 2024b).

Το AURORA είναι ένα σύστημα που χρησιμοποιεί χημικά κωδικοποιημένα δεδομένα, μικροσκοπικές συσκευές και τεχνολογία blockchain για την αναγνώριση και την παρακολούθηση μοναδικών έργων τέχνης. Ο στόχος του έργου AURORA είναι να παρουσιάσει την ενσωμάτωση της χημικής σήμανσης, της μικροσκοπικής συσκευής, της τεχνικής βαθιάς σάρωσης έργων τέχνης, των πλατφορμών που βασίζονται στο cloud και στην

αλυσίδα μπλοκ (blockchain). Η ενσωμάτωση αυτή σκοπεύει να παράγει μια οικονομικά αποδοτική, μη καταστροφική και μη επεμβατική λύση για την καταπολέμηση παράνομων δραστηριοτήτων, διασφαλίζοντας παράλληλα τη διατήρηση των αντικειμένων τέχνης. Οι τεχνολογίες που διερευνώνται και αξιοποιούνται στο AURORA θα συνδυαστούν σε ένα ψηφιακό εργαλείο που θα επιτρέψει σε άτομα και οργανισμούς-κλειδιά, όπως έμποροι έργων τέχνης, επιμελητές, οίκοι δημοπρασιών, υπηρεσίες εφοδιασμού και αρχές επιβολής του νόμου, να πιστοποιούν αβίαστα την αυθεντικότητα των έργων τέχνης και να εντοπίζουν την προέλευσή τους, διευκολύνοντας έτσι την παρακολούθηση των έργων τέχνης (European Commission, 2024b).

Ένα ακόμη πρόγραμμα το οποίο τρέχει, είναι το ANCHISE είναι ένα ακρωνύμιο που σημαίνει «Εφαρμογή νέων λύσεων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς με καινοτόμο, επιστημονική, κοινωνική και οικονομική δέσμευση». Συνδυάζοντας τη μεθοδολογία δικτύωσης με τις εξελίξεις στις νέες τεχνολογίες, όπως η τρισδιάστατη/φωτογραμμετρία για την παρακολούθηση των χώρων, η μηχανική δεδομένων και η τεχνητή νοημοσύνη για την αναγνώριση αντικειμένων συνοριακού ελέγχου και η φασματική υπογραφή φθορισμού για την αυθεντικοποίηση αντικειμένων, το ANCHISE στοχεύει στην ανάπτυξη μιας πρακτικής εργαλειοθήκης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε ευρωπαϊκά πλαίσια και να αναπαραχθεί εύκολα σε άλλα διεθνή περιβάλλοντα. Το έργο αποσκοπεί στην παροχή συγχρονισμένων απαντήσεων στις πρωταρχικές υφιστάμενες απαιτήσεις στον τομέα της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς: 1) Κατανόηση, 2) Μετριάσμος, 3) Ανάλυση δράσης, 4) Αποκατάσταση (European Commission, 2024b).

Τέλος, το NETCHER, αποτελεί δίκτυο και ψηφιακή πλατφόρμα για την ενίσχυση και την ανοικοδόμηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, το οποίο άρχισε να υλοποιείται μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις στο Παρίσι στο τέλος του 2015. Οι εγκληματολογικές έρευνες απέδειξαν ότι το παράνομο εμπόριο αρχαίων αντικειμένων χρησιμεύει ως σημαντικός οικονομικός πόρος για παγκόσμιες τρομοκρατικές ενέργειες. Οι συμμετέχοντες στο έργο δημιούργησαν ένα ευρωπαϊκό δίκτυο σχετικών φορέων και ανέπτυξαν έναν πανευρωπαϊκό χάρτη ορθών πρακτικών για την αποτελεσματική καταπολέμηση του παράνομου εμπορίου αρχαιοτήτων. Το έργο αυτό χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο του προγράμματος "Ορίζοντας 2020" (European Commission, 2024b).

1.4.4.NATURA 2000 και πολιτιστικά τοπία

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) προσπάθησε επιμελώς τα τελευταία 25 χρόνια να δημιουργήσει ένα ολοκληρωμένο δίκτυο περιοχών φυσικής προστασίας σε ολόκληρη την ΕΕ, γνωστό ως δίκτυο Natura 2000. Στόχος του δικτύου αυτού είναι να σταματήσει και να αντιστρέψει αποτελεσματικά τη μείωση της βιοποικιλότητας σε ολόκληρη την Ευρώπη. Το Natura 2000 είναι το πιο εκτεταμένο και καλά συντονισμένο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών παγκοσμίως. Περιλαμβάνει όλα τα κράτη μέλη και προστατεύει το 18% της χερσαίας έκτασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και περίπου το 6% της θαλάσσιας επικράτειάς της. Στόχος του δικτύου είναι να εγγυηθεί τη διαρκή ύπαρξη των πιο σημαντικών και απειλούμενων ειδών και περιβαλλόντων της Ευρώπης. (European Commission, 2024c)

Σήμερα, αναγνωρίζονται ολοένα και περισσότερο οι σημαντικοί δεσμοί μεταξύ των φυσικών και των δομημένων πολιτιστικών πόρων και η ανάγκη για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση διαχείρισης ώστε να εξασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά τους (Vlami et al., 2018). Η επιτυχία της ολοκληρωμένης διαχείρισης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων στις περιοχές Natura 2000 καταδεικνύεται μέσα από μια σειρά περιπτώσεων, όπου έχουν εφαρμοστεί τα κατάλληλα μέτρα για την βιώσιμη διαχείριση και διατήρηση φυσικών και πολιτιστικών τοπίων (European Commission, 2024c).

Η έκθεση του 2019 με τίτλο «Φυσική και πολιτιστική κληρονομιά στην Ευρώπη: Συνεργασία στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000» είναι αποτέλεσμα του σχεδίου δράσης που αποσκοπεί στην προώθηση της αρμονικής συνύπαρξης της φύσης, της κοινωνίας και της οικονομίας. Είναι ένα από τα επόμενα μέτρα που περιλαμβάνονται στο ευρωπαϊκό πλαίσιο δράσης για την πολιτιστική κληρονομιά, μετά το Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Η έκθεση εξετάζει τις χωρικές διασταυρώσεις μεταξύ φυσικών και πολιτιστικών τόπων και διερευνά τους κοινούς κινδύνους και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι διάφοροι φορείς και τις δυνατότητες για συνεργατικά έργα φύσης και πολιτισμού μέσω διαφόρων χρηματοδοτικών προγραμμάτων της ΕΕ. Επιπλέον, παρέχει μια σειρά προτάσεων για την αντιμετώπιση των υφιστάμενων εμποδίων. Η έκθεση παρουσιάζει στρατηγικές για την προώθηση της ολοκληρωμένης διαχείρισης και τα κοινωνικοοικονομικά πλεονεκτήματα που προκύπτουν (European Commission, 2024c).

1.4.5.Βιώσιμος πολιτιστικός τουρισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η πολιτιστική ιστορία της Ευρώπης είναι ένα πολύτιμο πλεονέκτημα στους τομείς του τουρισμού, της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της βιώσιμης ανάπτυξης. Ο πολιτιστικός

τουρισμός που είναι βιώσιμος αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο των πρωτοβουλιών για την περιφερειακή και μακροπεριφερειακή ανάπτυξη. Ο πολιτισμός διαδραματίζει διττό ρόλο στην προώθηση και τη διευκόλυνση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ο τουρισμός χρησιμεύει ως αξιόπαινο μέσο για την προώθηση και τη διευκόλυνση της εξερεύνησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ωστόσο, παρουσιάζει επίσης δυσκολίες που σχετίζονται με την υπερβολική πυκνότητα του πληθυσμού, την πολιτιστική κατάχρηση και τη διάβρωση της αυθεντικότητας. Ο τουρισμός συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη των πόλεων και των περιφερειών με τη δημιουργία εσόδων και ευκαιριών απασχόλησης. Ωστόσο, μπορεί επίσης να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, καθώς και στην πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά της περιοχής. Λόγω των πιθανών επιζήμιων συνεπειών του υπερτουρισμού και της επίδρασής του στην πολιτιστική κληρονομιά, αρκετοί τοπικοί πληθυσμοί και επαγγελματίες του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν κατά καιρούς εκφράσει την αντίθεσή τους στον τουρισμό και τη σχετική ανάπτυξή του (European Commission, 2024d).

Ο βιώσιμος πολιτιστικός τουρισμός δίνει προτεραιότητα στην πολιτιστική κληρονομιά και τις τοπικές κοινότητες στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, παρέχοντας μια νέα οπτική γωνία. Η εμπλοκή των τοπικών κοινοτήτων και άλλων ενδιαφερομένων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων είναι ζωτικής σημασίας για να διασφαλιστεί ότι τα αποτελέσματα είναι επωφελή τόσο για την πολιτιστική κληρονομιά όσο και για τον τοπικό πληθυσμό. Στόχος του βιώσιμου πολιτιστικού τουρισμού είναι η προώθηση αποτελεσματικών πρακτικών διατήρησης, παρέχοντας παράλληλα γνήσια συνεισφορά στην τοπική οικονομία (European Commission, 2024d).

Το σχέδιο εργασίας των κρατών μελών της ΕΕ για τον πολιτισμό για την περίοδο 2015-2018 ενσωμάτωσε μια ομάδα εργασίας αποτελούμενη από ευρωπαίους ειδικούς στον βιώσιμο πολιτιστικό τουρισμό, η οποία λειτουργεί στο πλαίσιο της Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού.

Η έκθεση της ομάδας περιλαμβάνει την αρχική διατύπωση του βιώσιμου πολιτιστικού τουρισμού, μαζί με προτάσεις και οδηγίες για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και 27 παραδείγματα που αποτελούν υποδειγματικές προσεγγίσεις τόσο για τα υλικά όσο και για τα άυλα πολιτιστικά αγαθά.

Ταυτόχρονα, το έργο SPOT, το οποίο υποστηρίζεται από την πρωτοβουλία "Ορίζοντας 2020", επιδιώκει να προωθήσει μια νέα μεθοδολογία για την κατανόηση και την

αντιμετώπιση του πολιτιστικού τουρισμού, προωθώντας παράλληλα την ανάπτυξη των υποβαθμισμένων περιοχών.

Το έργο SmartCulTour, το οποίο χρηματοδοτείται από την πρωτοβουλία "Ορίζοντας 2020", στοχεύει επίσης στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης των ευρωπαϊκών περιφερειών που διαθέτουν σημαντικά πολιτιστικά περιουσιακά στοιχεία, τόσο φυσικά όσο και μη φυσικά, εστιάζοντας στον πολιτιστικό τουρισμό (Calvi & Moretti, 2021).

Ακόμη, το Impactour χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα "Ορίζοντας 2020" και αποσκοπεί στη δημιουργία δεσμών μεταξύ των ενδιαφερομένων για τον πολιτιστικό τουρισμό και των επιστημόνων που διαθέτουν καινοτόμες προοπτικές και μεθοδολογίες για την ενίσχυση του ευρωπαϊκού πολιτιστικού τουρισμού. Στόχος του έργου είναι η ενίσχυση της αίσθησης του ανήκειν και η εκτίμηση των πολιτισμών των μειονοτήτων (European Commission, 2024d).

Τέλος, ο Ευρωπαϊκός Προορισμός Αριστείας (EDEN) είναι ένας οργανισμός που υποστηρίζει και αναδεικνύει πρακτικές βιώσιμου τουρισμού σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος, οι συμμετέχουσες χώρες επιλέγουν και υποστηρίζουν «υποδειγματικούς προορισμούς». Το EDEN επικεντρώνεται στην προβολή αναπτυσσόμενων ευρωπαϊκών προορισμών που δεν είναι παραδοσιακοί, τονίζοντας τις μοναδικές αξίες και τον χαρακτήρα τους. Επιπλέον, λειτουργεί ως μέσο για την ανταλλαγή επιτυχημένων στρατηγικών μεταξύ αναγνωρισμένων για τη βιώσιμη τουριστική τους ανάπτυξη τόπων. Κάθε χρόνο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και οι Εθνικοί Φορείς Τουρισμού επιλέγουν ένα συγκεκριμένο θέμα, γύρω από το οποίο διατυπώνονται προτάσεις (European Commission, 2024d).

1.4.6. Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπική Ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η εκτίμηση του πολιτισμού χαίρει μεγάλης εκτίμησης τόσο από τους κατοίκους όσο και από τους τουρίστες σε πολλές περιοχές και πόλεις της Ευρώπης. Η πολιτιστική κληρονομιά έχει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εικόνας και της ταυτότητάς τους. Ο πολιτιστικός τουρισμός αντιπροσωπεύει το 40% του συνόλου της τουριστικής δραστηριότητας στην Ευρώπη. Η διατήρηση και η προώθηση των πολιτιστικών αγαθών είναι απαραίτητη για την επίτευξη μιας ολοκληρωμένης και βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς έχουν τη δυνατότητα να αναζωογονήσουν τις αστικές περιοχές και τις περιφέρειες. Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) συνεργάζεται με τις πόλεις και τις περιφέρειες για να προσφέρει οικονομική βοήθεια για τον πολιτισμό, να ενισχύσει την αναγνώριση του δυναμικού του πολιτισμού και των

πολιτιστικών αγαθών και να αναπτύξει ολοκληρωμένες πολιτικές μέσω διαφόρων εργαλείων (European Commission, 2024e).

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) έχει σημαντικό αντίκτυπό στην πολιτιστική κληρονομιά και την διατήρησή της σε τοπικό επίπεδο στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ταμείο αυτό προσφέρει ενίσχυση στην πολιτιστική κληρονομιά χρηματοδοτώντας πρωτοβουλίες που σώζουν, ενισχύουν και δημοσιοποιούν πολιτιστικούς πόρους σε κοινοτικό επίπεδο.

Ορισμένα παραδείγματα δράσεων που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ 2007 και 2013 και μεταξύ 2014 και 2020 περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, ένα σημαντικό εγχείρημα που επικεντρώθηκε στη διατήρηση του αρχαιολογικού χώρου της Πομπηίας, το αξιοσημείωτο έργο της κατασκευής ενός μουσείου αιχμής στο Lascaux της Γαλλίας και την ανακαίνιση του χωριού του λατομείου Nant Gwrtheyrn στη βορειοδυτική Ουαλία, το οποίο αναγνωρίστηκε με τη διάκριση Regiostar για την εξαιρετική ποιότητά του το 2018.

Το 2018, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημιούργησαν μια νέα συνεργασία με επίκεντρο τον πολιτισμό και την πολιτιστική κληρονομιά. Ο πολυεπίπεδος τρόπος εργασίας προωθεί τη συνεργασία μεταξύ πόλεων, κρατών μελών, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και άλλων ενδιαφερόμενων μερών στο πλαίσιο της αστικής ατζέντας της ΕΕ (European Commission, 2024e).

Το θεματολόγιο το οποίο αφορά την Αστική Ανάπτυξη για την ΕΕ επιδιώκει να ενισχύσει τη διαδικασία ανάπτυξης και εκτέλεσης της πολιτικής της ΕΕ στις τρεις διαστάσεις του:

ενισχυμένη ρύθμιση

αυξημένη χρηματοδοτική στήριξη

ενισχυμένη κατανόηση

Ταυτόχρονα, τα σχέδια δράσης χρησιμεύουν ως το πρωταρχικό μέσο για την εφαρμογή του αστικού θεματολογίου για την ΕΕ. Το πρόγραμμα «Πολιτιστικά αγαθά σε δράση» είναι μια πρωτοβουλία μάθησης από ομοτίμους που έχει σχεδιαστεί για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο για την ανταλλαγή και την απόκτηση γνώσεων σχετικά με τα πολιτιστικά αγαθά. Η πρωτοβουλία, που χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη», ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2020. Επίσης, η Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης, Νεολαίας, Αθλητισμού και Πολιτισμού επιβλέπει την πρωτοβουλία που

υλοποιείται από ομάδα εταίρων, με επικεφαλής τον οργανισμό EUROCITIES, σε συνεργασία με την Europa Nostra, το Δίκτυο Έρευνας και Καινοτομίας των Ευρωπαϊκών Περιφερειών (ERRIN), το KEA European Affairs και το Συμβούλιο Αρχιτεκτόνων της Ευρώπης (ACE). Στόχος του έργου είναι να παρέχει μια ολοκληρωμένη συλλογή 30 υποδειγματικών μεθόδων και στρατηγικών που εφαρμόζονται σε πόλεις, περιφέρειες, μη αστικές και αγροτικές περιοχές εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας, θα διοργανωθούν 12 επισκέψεις ομότιμης μάθησης στις περιοχές που έχουν επισημανθεί, με κάθε επίσκεψη να φιλοξενεί πάνω από 20 συμμετέχοντες.

Η «Πολιτιστική κληρονομιά σε δράση» στοχεύει να διευκολύνει την ανταλλαγή γνώσεων σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά μεταξύ περισσότερων από 100 τοπικών και περιφερειακών φορέων χάραξης πολιτικής. Το πρόγραμμα θα επικεντρωθεί σε συγκεκριμένα θέματα, όπως η συμμετοχική διακυβέρνηση, η προσαρμοστική επαναχρησιμοποίηση, και η διατήρηση των αρχών ποιότητας. Η συμμετοχική διακυβέρνηση αναφέρεται στη συμμετοχή του κοινού στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά. Η προσαρμοστική επαναχρησιμοποίηση περιλαμβάνει την επαναχρησιμοποίηση κτιρίων πολιτιστικής κληρονομιάς για να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες. Οι αρχές ποιότητας είναι κατευθυντήριες γραμμές που εξασφαλίζουν υψηλά πρότυπα στις παρεμβάσεις που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά. Η δράση αυτή αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης πρωτοβουλίας ομότιμης μάθησης που υποστηρίχθηκε οικονομικά από το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη» - Πολιτισμός για τις πόλεις και τις περιφέρειες - και πραγματοποιήθηκε από το 2015 έως το 2017. Η μελέτη ανέλυσε συγκεκριμένες πολιτιστικές δραστηριότητες και την επιρροή τους στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη (European Commission, 2024e).

Το έργο απέδωσε ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα καθώς και μία συλλογή η οποία αποτελείται από 70 μελέτες περιπτώσεων, συμπεριλαμβανομένων επισκέψεων μελέτης σε 15 πόλεις/περιφέρειες και καθοδήγησης από εμπειρογνώμονες που παρασχέθηκε σε 10 πόλεις/περιφέρειες.

Ταυτόχρονα, το πρόγραμμα "Ορίζοντας 2020" επικεντρώνεται και στη διατήρηση και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διάφορες περιοχές και πόλεις. Το 2019, η Ευρωπαϊκή Ένωση διέθεσε 25 εκατομμύρια ευρώ για τη χρηματοδότηση τεσσάρων πρωτοβουλιών με στόχο την αναζωογόνηση παλαιών, παραδοσιακών αστικών γειτονιών και

πολιτιστικών τοπίων, μετατρέποντάς τα σε κέντρα επιχειρηματικότητας, κοινωνικής ένταξης και πολιτιστικής ανάπτυξης (European Commission, 2024e).

Στην ίδια κατεύθυνση, και το πρόγραμμα RURITAGE μετατρέπει τις αγροτικές κοινότητες σε υποδείγματα που αναδεικνύουν την αναγεννητική δύναμη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (European Commission, 2024e).

Το πρόγραμμα ROCK επικεντρώνει τις προσπάθειές του στη χρησιμοποίηση των ιστορικών κέντρων των πόλεων ως πειραματικούς χώρους για την ανάδειξη των δυνατοτήτων της πολιτιστικής κληρονομιάς ως ξεχωριστού και σημαίνοντος καταλύτη για την αναζωογόνηση, τη βιώσιμη πρόοδο και τη συνολική οικονομική επέκταση ολόκληρης της πόλης (European Commission, 2024e).

Αντίστοιχα, το πρόγραμμα CLIC είναι μια διεπιστημονική πρωτοβουλία που επιδιώκει τη δημιουργία εργαλείων αξιολόγησης για τη δοκιμή, την εφαρμογή, την επικύρωση και την ανταλλαγή καινοτόμων κυκλικών οικονομικών, εμπορικών και διοικητικών μοντέλων για την επαναχρησιμοποίηση πολιτιστικών αγαθών και τοπίων.

Το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020» ξεκίνησε μια ομάδα εργασίας που επικεντρώνεται στα χρηματοδοτικά και επιχειρηματικά μοντέλα για την επαναχρησιμοποίηση της δομημένης κληρονομιάς στις πόλεις. Στόχος είναι να προσφέρει εξειδικευμένες γνώσεις και καθοδήγηση σχετικά με τη χρηματοδότηση και την εποπτεία της επαναχρησιμοποίησης κτιρίων και χώρων σύμφωνα με τις αρχές της κυκλικής οικονομίας. Το έργο CLIC είναι υπεύθυνο για την καθοδήγηση της ομάδας εργασίας. Τέλος, το Open Heritage είναι ένα έργο που ανακαλύπτει και αξιολογεί τις πιο αποτελεσματικές μεθόδους επαναχρησιμοποίησης ιστορικών χώρων σε όλη την Ευρώπη (European Commission, 2024e).

1.4.7.Υποστήριξη έρευνας και καινοτομίας στο ευρωπαϊκό πλαίσιο για την πολιτιστική κληρονομιά

Η έρευνα και η καινοτομία προωθούν έξυπνες και τεχνολογικά εξελιγμένες λύσεις για να βοηθήσουν την Ευρώπη να διαφυλάξει και να προωθήσει την πολιτιστική της κληρονομιά. Ένα από τα οφέλη είναι ότι μπορεί να παρέχει ψηφιακή πρόσβαση σε περιοχές που είναι φυσικά απρόσιτες και να βοηθήσει στη διατήρηση πολύτιμων πολιτιστικών αγαθών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) υποστηρίζει την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής γνώσης στον τομέα αυτό επενδύοντας στην πρωτοβουλία της ΕΕ για την έρευνα και την καινοτομία, Ορίζοντας 2020, και στο Κοινό Κέντρο Ερευνών (ΚΚΕρ) της Επιτροπής (European Commission, 2023b).

Μεταξύ 2014 και 2020, το πρόγραμμα "Ορίζοντας 2020" διέθεσε περίπου 500 εκατ. ευρώ για ερευνητικές πρωτοβουλίες που επικεντρώνονται στην πολιτιστική κληρονομιά. Η επισκόπηση πολιτικής με τίτλο «Καινοτομία στην έρευνα για την πολιτιστική κληρονομιά» (Μάρτιος 2018) παρέχει μια επισκόπηση των πιο πρόσφατων και προηγμένων εξελίξεων σε αυτές τις δραστηριότητες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δρομολογήσει πολλαπλές πρωτοβουλίες στο πλαίσιο του προγράμματος "Ορίζοντας 2020", ορισμένες από τις οποίες συνέπεσαν με το Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Sciacchitano, 2018).

Σύμφωνα με τις εκθέσεις, βασική στόχευση αποτέλεσε η δημιουργία οικονομικά προσιτών λύσεων που ενισχύουν την ικανότητα των ιστορικών περιοχών να αντέχουν στην κλιματική αλλαγή και τις φυσικές καταστροφές, διατηρώντας παράλληλα την ιστορική τους σημασία καθώς και η επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμης ανάπτυξης με την αξιοποίηση του δυναμικού των πολιτιστικών και δημιουργικών τομέων, καθώς και των τεχνών. Τέλος, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στο πεδίο έρευνας: «Ψηφιοποίηση, ψηφιακή ενιαία αγορά και ευρωπαϊκός πολιτισμός: αναδυόμενες προκλήσεις για τη δημιουργικότητα, τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα πνευματικά δικαιώματα». Το ερευνητικό αυτό πεδίο επεδίωξε την αξιολόγηση της επιρροής της ψηφιοποίησης στη διαθεσιμότητα των ευρωπαϊκών πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών (European Commission, 2023b).

Ακόμη, η ευρωπαϊκή ερευνητική πρωτοβουλία «Καινοτόμες προσεγγίσεις για την αστική και περιφερειακή ανάπτυξη μέσω του πολιτιστικού τουρισμού», επεδίωξε να βελτιώσει τα υπάρχοντα δεδομένα και την κατανόηση του πολιτιστικού τουρισμού στην Ευρώπη. Στην ίδια κατεύθυνση, στόχος της πρωτοβουλίας, με τίτλο «Η κοινωνική αξία του πολιτισμού και ο αντίκτυπος των πολιτιστικών πολιτικών στην Ευρώπη», ήταν να προσφέρει καινοτόμες προσεγγίσεις και στατιστικές πληροφορίες σχετικά με την κοινωνική σημασία του πολιτισμού, ενώ η Πρωτοβουλία «Συνεργατικές προσεγγίσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς για την κοινωνική συνοχή» στόχευσε στην προώθηση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας και η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής στον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο πλαίσιο της προώθησης της ευρωπαϊκής έρευνας και καινοτομίας στον τομέα του πολιτισμού διαμορφώθηκε, ακόμη, η κοινωνική πλατφόρμα που επικεντρώνεται στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς που απειλείται με εξαφάνιση και στην πρόληψη της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών (European Commission, 2023b).

Η ερευνητική κοινότητα του προγράμματος «Ορίζοντας 2020», Innovators on Cultural Heritage, λειτουργεί σε αυτή την κατεύθυνση αδιάκοπα από το 2018. Η πλατφόρμα αυτή παρέχει ένα ανοικτό φόρουμ όπου οι χρήστες μπορούν να συζητούν τα ευρήματά τους, να ανταλλάσσουν ιδέες και βέλτιστες πρακτικές και να συνεργάζονται για την ανάπτυξη συνεργειών σε ένα εικονικό περιβάλλον. Συγκεντρώνει σημαντικούς συμμετέχοντες, όπως σημαντικούς ενδιαφερόμενους φορείς, οργανισμούς πολιτιστικής κληρονομιάς, επαγγελματίες, επιχειρηματίες, επενδυτές και επιστήμονες (European Commission, 2023b).

Το έργο με τίτλο «Πολιτιστική αντιπολίτευση - Κατανόηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της αντίστασης στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες» συγκέντρωσε στοιχεία για συλλογές αντικειμένων από κινήματα πολιτιστικής αντίστασης στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες. Οι πληροφορίες αυτές οργανώθηκαν σε ένα διαδικτυακό μητρώο και δημιουργήθηκε μια φιλική προς το χρήστη βάση δεδομένων για την αποθήκευση αυτών των συλλογών.

Τέλος, το έργο με τίτλο «Transmitting Contentious Cultural Heritages with the Arts», διερεύνησε τη σημασία της ιστορίας και της αμφισβητούμενης κληρονομιάς στη σημερινή Ευρώπη. Προσέφερε μια νέα προσέγγιση για τα πολιτιστικά ιδρύματα για την αποτελεσματική μεταφορά αμφισβητούμενου πολιτιστικού υλικού. Ένας από τους κύριους στόχους του ήταν να διευκολύνει δημιουργικές διαδικασίες συνεργασίας μεταξύ τέχνης, έρευνας, φορέων πολιτιστικής κληρονομιάς και ενδιαφερομένων και να δημιουργήσει νέες συμμετοχικές προσεγγίσεις (European Commission, 2023b).

1.4.8. Ψηφιακή διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη

Οι ψηφιακές τεχνολογίες προσφέρουν νέες δυνατότητες για τη διατήρηση του πολιτιστικού περιεχομένου και την ενίσχυση της προσβασιμότητας της πολιτιστικής κληρονομιάς σε ποικίλα ακροατήρια. Τα μουσεία και οι πολιτιστικοί οργανισμοί που υιοθετούν την τεχνολογία μπορούν να παρέχουν δημιουργικές εμπειρίες στους επισκέπτες και να επιτρέπουν στο κοινό να έχει απομακρυσμένη πρόσβαση σε εκθέσεις και να βλέπει υλικό που δεν παρουσιάζεται επί του παρόντος (European Commission, 2023c).

Η Γενική Διεύθυνση Επικοινωνιακών Δικτύων, Περιεχομένου και Τεχνολογίας (CNECT) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι υπεύθυνη για την ανάπτυξη πολιτικών, τον συντονισμό των προσπάθειών και την παροχή χρημάτων για την παροχή βοήθειας στα κράτη μέλη στις προσπάθειές τους να ψηφιοποιήσουν τα πολιτιστικά αγαθά, να βελτιώσουν τη διαδικτυακή πρόσβαση σε αυτά και να διατηρήσουν το ψηφιακό περιεχόμενο.

Η Europeana είναι μια ψηφιακή πλατφόρμα που προωθείται από την Ε.Ε., η οποία στοχεύει στην ενδυνάμωση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στόχος της Europeana είναι να ενδυναμώσει και να ενισχύσει τον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ αυτός υφίσταται την ψηφιακή αλλαγή. Παρέχει βοήθεια σε πολυάριθμα ευρωπαϊκά μουσεία, αρχεία και βιβλιοθήκες προκειμένου να διευκολύνει την ανοικτή πρόσβαση σε ψηφιοποιημένες εκδόσεις έργων τέχνης, βιβλίων και μουσικής. Η Europeana λαμβάνει χρηματοδότηση από το 2008 μέσω του προγράμματος διευκόλυνσης «Συνδέοντας την Ευρώπη» (Purday, 2012).

Η ψηφιοποίηση αναφέρεται στη διαδικασία μετατροπής των αναλογικών πληροφοριών σε ψηφιακή μορφή, ενώ η ψηφιακή διατήρηση περιλαμβάνει τη μακροχρόνια αποθήκευση και συντήρηση του ψηφιακού υλικού, ώστε να διασφαλίζεται η προσβασιμότητα και η χρηστικότητα του σε βάθος χρόνου. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προωθεί συζητήσεις πολιτικής μεταξύ των σχετικών μερών σχετικά με την ψηφιοποίηση και τη διατήρηση του ψηφιακού περιεχομένου. Η Επιτροπή διαθέτει κονδύλια για την προώθηση των ψηφιακών εργαλείων και της τεχνολογίας αιχμής προκειμένου να ενισχυθεί η πολιτιστική κληρονομιά, στο πλαίσιο του προγράμματος Έρευνας και Καινοτομίας, Ορίζοντας 2020 (European Commission, 2023c).

Τα ψηφιακά εργαλεία και πλατφόρμες/μέθοδοι που προωθούνται έχουν ως στόχο τους τις ακόλουθες πτυχές:

1. Διατήρηση και αποκατάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς
2. Διασφάλιση της μακροπρόθεσμης οικονομικής σταθερότητας των μουσείων και των πολιτιστικών ιδρυμάτων
3. Αναβίωση της συμβατικής χειροτεχνίας
4. Ενίσχυση της ικανότητας για καινοτομία στις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες

Ο όρος ψηφιακή κληρονομιά αναφέρεται στη διατήρηση και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω των ψηφιακών τεχνολογιών. Η έννοια αυτή κατέστη ιδιαίτερα σημαντική στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Πολιτιστικής Κληρονομιάς το 2018. Το Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς αναγνώρισε την πολιτιστική κληρονομιά ως ένα ολοκληρωμένο φάσμα πόρων που μεταβιβάζονται με διάφορες μορφές και πτυχές: υλικές, άυλες και ψηφιακές - είτε είναι αρχικά ψηφιακές είτε έχουν μετατραπεί σε ψηφιακή μορφή.

Καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, οι συμμετέχοντες αντιμετώπισαν τις δυσκολίες και διερεύνησαν τις δυνατότητες που επιφέρει η ψηφιακή τεχνολογία στον πολιτιστικό τομέα. Οι πρωταρχικοί στόχοι ήταν (European Commission, 2023c):

1. Να υποστηρίξουν στρατηγικές που ενισχύουν την προσβασιμότητα των πολιτιστικών αγαθών σε ένα ευρύ κοινό, μεταξύ άλλων και μέσω ψηφιακών πλατφορμών.
2. Να διευκολύνουν την ενίσχυση των εξειδικευμένων δεξιοτήτων και την προώθηση της διαχείρισης και μεταφοράς γνώσεων στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς.
3. Διευκόλυνση της προώθησης της έρευνας και της καινοτομίας όσον αφορά την πολιτιστική κληρονομιά.

Κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Έτους, πραγματοποιήθηκαν διάφορες δραστηριότητες για να δοθεί έμφαση στη σύνδεση μεταξύ της πολιτιστικής και της ψηφιακής κληρονομιάς, συμπεριλαμβανομένης της εφαρμογής του «Χάρτη Ιστορίας». Το Κοινό Κέντρο Ερευνών (ΚΚΕρ) της Επιτροπής δημιούργησε αυτό το διαδικτυακό διαδραστικό εργαλείο για να προσφέρει εύχρηστες και φιλικές προς το χρήστη πληροφορίες σχετικά με τις δραστηριότητες πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη.

Το έργο με τίτλο «Connecting Early Medieval European Collections (CEMEC)» στόχευσε επίσης στη δημιουργία συνδέσεων μεταξύ διαφόρων συλλογών ευρωπαϊκών αντικειμένων του πρώιμου Μεσαίωνα.

Η πρωτοβουλία αυτή αξιοποίησε την τελευταία λέξη της τεχνολογίας με τη δημιουργία ενός συνεργατικού δικτύου εκθέσεων από διάφορες χώρες. Χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη» και δημιούργησε μια περιοδεύουσα έκθεση που εξερευνά τη διασυνδεσιμότητα και την αλληλεπίδραση που έλαβε χώρα στην Ευρώπη καθ' όλη τη διάρκεια του πρώιμου Μεσαίωνα. Η έκθεση παρουσιάζει τρισδιάστατα μοντέλα κορυφαίας ποιότητας και χρησιμοποιεί ψηφιακές εφαρμογές και κινούμενα σχέδια για να ενισχύσει την εμπειρία του επισκέπτη (European Commission, 2023c).

Επιπροσθέτως, το EUdigiTAC, το οποίο δημιουργήθηκε, αποτελεί είναι ένα δημόσια προσβάσιμο φόρουμ όπου οι καλλιτέχνες μπορούν να ανταλλάσσουν και να επιδεικνύουν διάφορες τεχνικές και μεθόδους που σχετίζονται με το επάγγελμά τους. Με την υποστήριξη του προγράμματος Δημιουργική Ευρώπη, διευκόλυνε την αξιοποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από υφαντές και επαγγελματίες της υφαντικής χειροτεχνίας για τη διάδοση της τεχνογνωσίας τους και την παρακίνηση νέων ατόμων.

Το πρόγραμμα Αψίδες, που επικεντρώθηκε σε άτομα με αναπηρία, αξιοποίησε καινοτόμες τεχνικές λύσεις για να ενισχύσει την προσβασιμότητα σε πολιτιστικά αγαθά. Η χρηματοδότηση της πρωτοβουλίας αυτής εξασφαλίστηκε από το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020», ενώ η συλλογή των αντικειμένων περιελάμβανε διάφορα τεχνουργήματα, βίντεο-άβαταρ για τη νοηματική γλώσσα, ανάγλυφα έργα τέχνης με απτική επαφή, εφαρμογές που

καταργούν τα εμπόδια για επισκέψεις σε μουσεία και παιχνίδια σχεδιασμένα για smartphones και tablets (European Commission, 2023c).

1.4.9. Το θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση γύρω από την πολιτιστική κληρονομιά στην Ε.Ε.

Σύμφωνα με το Ευρωβαρόμετρο, η πλειοψηφία η οποία ανέρχεται στο 88% των Ευρωπαίων πολιτών υποστηρίζει τη συμπερίληψη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης στα σχολικά προγράμματα σπουδών, δεδομένου ότι παρέχει πολύτιμες γνώσεις για την ιστορία και τον πολιτισμό. Για την προώθηση αυτού του στόχου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενισχύει τη γνώση του κοινού για την πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης μέσω εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών και μεγιστοποιεί την επιρροή του προγράμματος Erasmus+ στον τομέα αυτό (European Commission, 2024d).

Η θεμελιώδης έννοια της εκπαίδευσης στην πολιτιστική κληρονομιά είναι να παρέχει ευκαιρίες στα άτομα να συμμετέχουν ενεργά σε εμπειρίες που διευκολύνουν την απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων οι οποίες αφορούν το συγκεκριμένο πεδίο. Μέσω της εμπειρικής προσέγγισης αλλά και της ενδεδειγμένης ανάλυσης πτυχών της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν πληροφορίες, γνωστικές ικανότητες και ένα ευρύτερο σύνολο ικανοτήτων που σχετίζονται με θέματα όπως η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και η κοινωνική ευημερία (European Commission, 2023d).

Ένας από τους στόχους του Ευρωπαϊκού Έτους Πολιτιστικής Κληρονομιάς ήταν η προώθηση της εκπαίδευσης στην πολιτιστική κληρονομιά, η οποία συνεχίζει να επιδιώκεται στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Δράσης για την Πολιτιστική Κληρονομιά. Υπάρχουν πολλαπλά προγράμματα και εργαλεία αφιερωμένα στην εκπαίδευση των μαθητών σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά στα σχολεία.

Το E-twinning είναι μια διαδικτυακή πλατφόρμα που διευκολύνει τη συνεργασία και την επικοινωνία μεταξύ σχολείων και εκπαιδευτικών σε διάφορες χώρες και είναι ειδικά σχεδιασμένη για σχολεία. Οι εκπαιδευτικοί που αναζητούν μια εισαγωγή στην ερμηνεία και τη μάθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορούν να έχουν πρόσβαση στο ηλεκτρονικό βιβλίο του eTwinning «Μαθαίνοντας από το παρελθόν, σχεδιάζοντας το μέλλον μας» (European Commission, 2023d).

Επιπροσθέτως, η Πύλη Σχολικής Εκπαίδευσης λειτουργεί ως η ψηφιακή πλατφόρμα της Ευρώπης για τη σχολική εκπαίδευση. Με τη διοργάνωση εξειδικευμένων σεμιναρίων και τη

διευκόλυνση της ανταλλαγής γνώσεων, η πρωτοβουλία αυτή προωθεί την ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στα εκπαιδευτικά προγράμματα των σχολείων σε όλη την Ευρώπη.

Το πακέτο πόρων για εκπαιδευτικούς, αποτελεί μία εργαλειοθήκη η οποία δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Έτους Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ενώ, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Πολιτιστικής Κληρονομιάς, οι εθελοντές συμμετείχαν σε εκπαιδευτικά σεμινάρια, συναντήσεις, εκδρομές και άλλες δραστηριότητες. Απέκτησαν την ικανότητα να αναγνωρίζουν και να εκτιμούν την ποικιλομορφία και την αξία του πολιτισμού, καθώς και να αναλαμβάνουν το καθήκον της διαφύλαξης, της διατήρησης και της μεταβίβασης της κληρονομιάς σε ομάδες μαθητών. Η πρωτοβουλία αυτή χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω του προγράμματος Erasmus+(European Commission, 2023d).

Στο ίδιο πλαίσιο, το πρόγραμμα Dive Into Heritage, είχε ως στόχο του την ενδυνάμωση των νέων ώστε να συμβάλουν σε μια ενωμένη και περιβαλλοντικά συνειδητοποιημένη Ευρώπη. Αυτό το συνεργατικό έργο μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της UNESCO έχει ως στόχο να βοηθήσει τα σχολεία να εντοπίσουν και να καταγράψουν άυλα πολιτιστικά αγαθά εντός της σχολικής τους κοινότητας, καθώς και να τα ενσωματώσουν στα εκπαιδευτικά τους προγράμματα. Υπό την επίβλεψη ενός εκπαιδευτή της UNESCO, εκτελέστηκαν πιλοτικά προγράμματα σε 10 σχολεία. Σύντομα, θα διατεθεί υλικό στους εκπαιδευτικούς για να τους βοηθήσει να ενσωματώσουν την άυλη πολιτιστική κληρονομιά τόσο στο πρόγραμμα σπουδών όσο και στις εξωσχολικές δραστηριότητες. Το υλικό αυτό βασίζεται στα ευρήματα έρευνας που έγινε στα σχολεία και στα διδάγματα που αντλήθηκαν από προηγούμενα έργα (European Commission, 2023d).

Ακόμη, ο πρωταρχικός στόχος του έργου ΕΝΙΣΧΥΣΗ της Ε.Ε. είναι η ενίσχυση των προοπτικών απασχόλησης και η προώθηση της έννοιας της βιώσιμης πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη. Οι συμμετέχοντες στο έργο δημιουργούν ευρηματικές και ευφάνταστες εκπαιδευτικές λύσεις για τον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως ενότητες ψηφιακών δεξιοτήτων, εργαστήρια, εκπαιδευτικές εκδρομές και ένα καλά οργανωμένο πρόγραμμα ανταλλαγής ομοτίμων. Επιπλέον, δημιουργήθηκε στην Αυστρία ένα πρωτότυπο του Ευρωπαϊκού Κέντρου Επάρκειας και Κοινότητας για τα περιουσιακά στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς (EUComp-Centre), με ιδιαίτερη έμφαση στις δεξιότητες που σχετίζονται με την αρχιτεκτονική κληρονομιά. Η πρωτοβουλία αυτή χρηματοδοτείται

από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη» (European Commission, 2023d).

Τέλος, το πρόγραμμα CHARTER, το οποίο σημαίνει «Δράσεις πολιτιστικής κληρονομιάς για την αναβάθμιση της κατάρτισης, της εκπαίδευσης και των ρόλων», επιδιώκει να αντιμετωπίσει τα κενά δεξιοτήτων που υπάρχουν μεταξύ του εκπαιδευτικού και του επαγγελματικού τομέα. Αυτό θα επιτευχθεί μέσω της ανάπτυξης ενός πίνακα που χαρτογραφεί τις δεξιότητες και τις ικανότητες που απαιτούνται στον πολιτιστικό τομέα. Επιπλέον, θα καταρτίσει ένα σχέδιο δεξιοτήτων για τον συγκεκριμένο τομέα, δημιουργώντας έναν οδικό χάρτη για τον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το έργο αυτό υποστηρίζεται χρηματοδοτικά από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+, συγκεκριμένα στο πλαίσιο του προγράμματος Sector Skills Alliance - Blueprint for sectoral collaboration on skills (European Commission, 2023d).

1.4.10. Διεθνής συνεργασία και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ε.Ε.

Το νέο ευρωπαϊκό θεματολόγιο για τον πολιτισμό του 2018 επιβεβαιώνει τη δέσμευση για την ενίσχυση του πολιτισμού ως κρίσιμης συνιστώσας των διεθνών σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πρωταρχική βάση για την παγκόσμια πολιτιστική συνεργασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η συλλογική ανακοίνωση, που δημοσιεύθηκε το 2016, με τίτλο «Προς μια στρατηγική της ΕΕ για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις». Ένας από τους τρεις πρωταρχικούς στόχους της στρατηγικής είναι η ενίσχυση της παγκόσμιας συνεργασίας στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς (European Commission, 2023e).

Η ανακοίνωση αποτελεί της Ε.Ε. αποτέλεσε επέκταση της προηγούμενης ανακοίνωσης της Επιτροπής από το 2014 με τίτλο «Προς μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς για την Ευρώπη». Η ΕΕ εκφράζει την αφοσίωσή της στην περαιτέρω ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, συμβάλλει στη διαφύλαξή της, συνεργαζόμενη με το Συμβούλιο της Ευρώπης, τον Εκπαιδευτικό, Επιστημονικό και Πολιτιστικό Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO) και άλλους παγκόσμιους φορείς. Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί σημαντική εκδήλωση της πολιτιστικής ποικιλίας και χρήζει εξειδικευμένης προστασίας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να συμβάλει αποτελεσματικά στην προστασία και τη διατήρηση των πολιτιστικών αγαθών προσφέροντας πρωτοβουλίες κατάρτισης, βελτίωσης των δεξιοτήτων και ανταλλαγής γνώσεων σε συνεργασία με τις χώρες-εταίρους της και τις περιοχές σε παγκόσμιο επίπεδο (European Commission, 2023e).

Η ΕΕ εφάρμοσε με επιτυχία τις πτυχές της στρατηγικής της ΕΕ για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Έτους Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Το έτος τίμησε την πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης σε παγκόσμιο επίπεδο, με τη βοήθεια των αντιπροσωπειών της ΕΕ και τη συνεργασία με κράτη εκτός ΕΕ για την επέκταση της εμβέλειας και την ενίσχυση της εκτέλεσης έργων που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά. Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Δράσης για την Πολιτιστική Κληρονομιά λειτουργεί σε δύο διακριτά επίπεδα, αξιοποιώντας περαιτέρω τις προαναφερθείσες επιτυχίες. Η συνεργασία στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς εστιάζει σε συγκεκριμένες γεωγραφικές ζώνες, ενώ παράλληλα υλοποιεί ευρείες δράσεις σε παγκόσμιο επίπεδο (European Commission, 2023e).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1.ΕΡΕΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Με τη διεθνώς καταγεγραμμένη τάση της διαρκώς μειούμενης κρατικής υποστήριξης προς τα μουσεία, οι λύσεις που προτείνονται για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας ενός μουσείου αναμοχλεύουν τα μουσειακά κεκτημένα των τελευταίων 40 ετών, χωρίς να αντιμετωπίζουν τα αδιέξοδά τους.

Μία εναλλακτική προσέγγιση για την κατανόηση και την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων οδηγεί τα μουσεία σε προτεραιότητες που δίνουν έμφαση στα ποιοτικά και όχι στα ποσοτικά χαρακτηριστικά. Οι προτεραιότητες αυτές έχουν τις ρίζες τους στις αρχές της περιβαλλοντικής και κοινωνικής βιωσιμότητας. Όσον αφορά τη μουσειακή πρακτική, οι αρχές αυτές μεταφράζονται σε μακροπρόθεσμες δράσεις που περιλαμβάνουν όλες τις πτυχές των λειτουργιών ενός μουσείου. Οι δράσεις αυτές χαρακτηρίζονται από αυξημένη ευθύνη της διοίκησης, καθώς στοχεύουν στον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του μουσείου ως ένα ολοκληρωμένο μέρος της κοινωνίας που δημιουργεί συνεργατικά πολιτιστική αξία για να βελτιώσει την ποιότητα ζωής όλων των σημερινών και μελλοντικών μελών (Σταματέλου, 2014).

Οι αρχές της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας εφαρμόζονται πλέον στον κλάδο των μουσείων, οδηγώντας σε επαναπροσδιορισμό του σκοπού τους. Οι αρχές αυτές συνδέονται άμεσα με πολιτικές και πρακτικές που αποσκοπούν στη λειτουργία των μουσείων με τρόπο φιλικό προς

το περιβάλλον, εξοικονομώντας πόρους και ενέργεια. Η προσέγγιση αυτή επηρεάζει επίσης θετικά τη διαχείριση των συλλογών, την άνεση των επισκεπτών και των εργαζομένων, καθώς και τις προσπάθειες επικοινωνίας και εκπαίδευσης για την προώθηση μιας κουλτούρας αειφορίας.

Ένα από τα πρώτα μουσεία που πιστοποιήθηκε διεθνώς ως πράσινο είναι το Παιδικό Μουσείο της Βοστώνης, μετά την ολοκλήρωση, το 2007, ενός εκτεταμένου έργου επέκτασης και ανακαίνισης των υποδομών του. Στην εκατονταετή πορεία του μουσείου, η κουλτούρα της αειφορίας έχει ενσωματωθεί στην αποστολή του και αντικατοπτρίζεται με πρωτότυπο τρόπο στην παιδαγωγική και την ερμηνευτική των συλλογών του. Το Μουσείο Βικτόριας και Αλβέρτου στο Λονδίνο έχει επίσης θέσει τη βιωσιμότητα στο επίκεντρο της προσοχής του από το 2005. Το μουσείο παρακολουθεί στενά την πρόοδό του στη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και ήταν από τα πρώτα μουσεία που μέτρησαν διάφορες πτυχές των λειτουργιών τους, ως προς την ενεργειακή κατανάλωση. Μια σημαντική πρωτοβουλία εξοικονόμησης ενέργειας ήταν η εγκατάσταση ενός σύγχρονου συστήματος συνδυασμένης παραγωγής θερμότητας και ηλεκτρικής ενέργειας, το οποίο λειτουργεί από το 2006, σε συνεργασία με το Εθνικό Μουσείο Φυσικής Ιστορίας (Σταματέλου, 2014).

Με στόχο την υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για την ενσωμάτωση της βιωσιμότητας στα μουσεία, διάφορες προσπάθειες βρίσκονται σε εξέλιξη, επίσης στον Καναδά, την Αυστραλία, τη Βρετανία και τις ΗΠΑ (Adams, 2009).

Υπάρχουν μουσεία που ενσωματώνουν τις αρχές της βιωσιμότητας στην αποστολή τους, όπως το Field Museum στο Σικάγο. Η αποστολή του Μουσείου Field έχει επαινεθεί ως μία από τις πιο περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένες δηλώσεις αποστολής μουσείων που έχουν καταγραφεί ποτέ (Janes, 2010). Συνδέει αποτελεσματικά την έρευνα με την κοινωνική δράση για τη βελτίωση του πλανήτη.

Η Ομάδα Εργασίας για τα Μουσεία και τις Αειφόρες Κοινότητες, η οποία λειτουργεί στον Καναδά από το 2000, έχει ως στόχο την προώθηση της ευαισθητοποίησης και την εμπλοκή της μουσειακής κοινότητας στην καθιέρωση μιας κουλτούρας αειφορίας μέσω προγραμμάτων συνεργασίας.

Μέσω των προσπαθειών των εθνικών ή περιφερειακών ενώσεων μουσείων, έχουν αναληφθεί πρωτοβουλίες για την προώθηση της αειφορίας στη λειτουργία των μουσείων. Τα μουσεία της Αυστραλίας συμμετέχουν ενεργά σε αυτή την προσπάθεια ήδη από το 2003, ενώ η Ένωση Βρετανικών Μουσείων συμμετείχε επίσης σε παρόμοιες προσπάθειες το 2008-2009.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η πρωτοβουλία αυτή υλοποιήθηκε μέσω μιας σειράς εργαστηρίων και συμβουλευτικών συναντήσεων που πραγματοποιήθηκαν σε εθνικό επίπεδο. Στόχος ήταν να διευκολυνθούν οι συζητήσεις σχετικά με το ρόλο και το σκοπό των μουσείων σε σχέση με την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Επιπλέον, στόχος ήταν να βοηθηθούν οι επαγγελματίες των μουσείων να ενσωματώσουν τις αρχές της βιωσιμότητας στις καθημερινές τους δραστηριότητες. Οι έξι ενημερωτικές εκστρατείες που παρέχονται στον ιστότοπο της Βρετανικής Ένωσης Μουσείων αντικατοπτρίζουν τις αναδυόμενες προτεραιότητες που ενισχύονται. Η εστίασή τους περιλαμβάνει τις κυβερνητικές και περιφερειακές πολιτικές, τους ανθρώπινους πόρους, τους οικονομικούς πόρους, τη βιωσιμότητα και την επιδίωξη ενός νέου οράματος για το μουσείο του 21ου αιώνα (Σταματέλου, 2014).

Στόχος της έρευνας που διεξήγαγαν οι Pop & Borza (2016) ήταν να προσδιορίσουν τους παράγοντες που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα των μουσείων και να αναπτύξουν μια μέθοδο μέτρησης αυτής της βιωσιμότητας. Οι ερευνητές αξιοποίησαν μια ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία, η οποία περιελάμβανε ημιδομημένες συνεντεύξεις με ειδικούς στον ρουμανικό κλάδο των μουσείων, συμπληρωμένες από μια εκτενή εξέταση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας στον τομέα αυτό. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι κατά την αξιολόγηση της βιωσιμότητας, είναι επιτακτική ανάγκη να λαμβάνεται υπόψη τόσο το μέγεθος των συλλογών ενός μουσείου όσο και το οργανωτικό τους πλαίσιο. Η μελέτη αποκάλυψε επίσης ότι ο τύπος του μουσείου μπορεί να επηρεάσει τη βιωσιμότητα μέσω του ανταγωνιστικού του πλεονεκτήματος. Παρ' όλα αυτά, η βιωσιμότητα ενός μουσείου δεν καθορίζεται αποκλειστικά από αυτά τα στοιχεία, αλλά και από την εφαρμογή αποτελεσματικών τακτικών διαχείρισης και μάρκετινγκ. Το άρθρο τους παρουσίασε μια ολοκληρωμένη ανάλυση των παραγόντων που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα στα μουσεία, αντλώντας στοιχεία τόσο από τη βιβλιογραφία όσο και από τη συμβολή των ερωτηθέντων και πρότεινε ένα σύνολο 33 δεικτών που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα μουσεία για τη μέτρηση της βιωσιμότητάς τους. Επιπλέον, εισήγαγε ένα μοντέλο που επιτρέπει τη συγκριτική αξιολόγηση των επιπέδων βιωσιμότητας μεταξύ διαφορετικών μουσείων, ανεξάρτητα από τον τύπο, το μέγεθος ή τη σημασία τους (π.χ. εθνικά, περιφερειακά ή τοπικά). Τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από την έρευνα των Pop & Borza (2016) είναι πολύτιμα τόσο θεωρητικά, λόγω της έλλειψης βιβλιογραφίας για το θέμα αυτό, όσο και πρακτικά, καθώς θέτουν τα θεμέλια για ένα ακριβές και αντικειμενικό μοντέλο μέτρησης της βιωσιμότητας των μουσείων.

Στην ίδια κατεύθυνση, ο πρωταρχικός στόχος της μελέτης που διεξήγαγαν οι Di Pietro et al. (2014) ήταν να διατυπώσουν μια οπτική με επίκεντρο τον επισκέπτη, η οποία θα μπορούσε να βοηθήσει τα μουσεία στην επίτευξη της βιωσιμότητας. Η πρωταρχική εστίαση της μελέτης ήταν γύρω από την έννοια της οικονομικής και κοινωνικής βιωσιμότητας στα μουσεία. Ο όρος αυτός αναφέρεται στην ικανότητα των μουσείων να κατέχουν επαρκείς πόρους για να διατηρήσουν τις δραστηριότητές τους και να επιτύχουν τους στόχους τους στο μέλλον, εξασφαλίζοντας παράλληλα σταθερή εισροή επισκεπτών. Πολλά μουσεία αντιμετωπίζουν χαμηλά ποσοστά επισκεψιμότητας, οπότε για να επιτύχουν βιωσιμότητα, τα ιδρύματα θα πρέπει να δώσουν προτεραιότητα στο κοινό τους και στην εσωτερική του ποικιλομορφία. Με την υιοθέτηση αυτής της προσέγγισης, ένας πολιτιστικός χώρος μπορεί να αναπτύξει προσαρμοσμένες πρωτοβουλίες για να ενισχύσει τα ποσοστά επισκεψιμότητας και να ενθαρρύνει τις επαναλαμβανόμενες επισκέψεις, ενώ παράλληλα να συγκεντρώσει την υποστήριξη της κοινότητας. Για την παροχή βέλτιστης εμπειρίας επισκεπτών, είναι επιτακτική ανάγκη να κατανοηθούν οι πολιτιστικές απαιτήσεις των επισκεπτών και να αποκτηθούν κατάλληλα μέσα παρακολούθησης, συμπεριλαμβανομένων ποιοτικών και ποσοτικών μέσων. Η μελέτη τους διερεύνησε τις δυνατότητες του συνδυασμού ποιοτικών και ποσοτικών αναλυτικών μεθοδολογιών προσαρμοσμένων σε διαφορετικά είδη στόχων. Τα ευρήματα των πειραμάτων που διεξήχθησαν σε εθνογραφικά μουσεία καταδεικνύουν μια συνεπή συσχέτιση μεταξύ των δεδομένων που αποκτώνται από τα δύο διαφορετικά εργαλεία, τα οποία ενισχύουν τις δυνατότητες συλλογής πληροφοριών των εργαλείων έρευνας, οδηγώντας στο συμπέρασμα ότι οποιαδήποτε βιώσιμη στρατηγική πρέπει να λαμβάνει υπ' όψη και τις θέσεις του κοινού καθώς και τις επιθυμίες του (Di Pietro, 2014).

Μελετώντας τις σύγχρονες έρευνες, γίνεται σαφές ότι υπάρχει αμοιβαία σύνδεση μεταξύ μουσείων, αρχαιολογικών χώρων και βιωσιμότητας. Η σύνδεση αυτή αφορά την ικανότητα του μουσείου να επιβιώνει και να αναπτύσσεται ως θεσμός, η οποία είναι τόσο απαίτηση όσο και αποτέλεσμα της συμβολής του στη βιώσιμη ανάπτυξη της κοινότητας την οποία υπηρετεί.

2.2.ΕΡΕΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα, παρά το σταθερά χαμηλό επίπεδο της κρατικής χρηματοδότησης για τον πολιτισμό, τα τελευταία χρόνια έχουν πραγματοποιηθεί έργα ανακαίνισης, επέκτασης και κατασκευής νέων μουσειακών υποδομών. Τα έργα αυτά χρηματοδοτήθηκαν εν μέρει από το

Δεύτερο και Τρίτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και άλλαξαν σημαντικά το μουσειακό τοπίο της χώρας. Ένας σημαντικός στόχος που τέθηκε ήταν η δημιουργία μουσείων φιλικών προς το περιβάλλον, όπως το Αρχαιολογικό Μουσείο της Ακρόπολης, το οποίο έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε να έχει ελάχιστο ενεργειακό αποτύπωμα. Επιπλέον, από το 2013, η εθνική νομοθεσία έχει ευθυγραμμιστεί με την αναθεωρημένη κοινοτική οδηγία για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, η οποία ορίζει τα μουσεία ως δημόσια κτίρια (Σταματέλου, 2014).

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, έχουν πραγματοποιηθεί έρευνες σε σχέση με τη βιωσιμότητα των ελληνικών μουσείων και αρχαιολογικών χώρων. Ενδεικτικά, στην έρευνα της Τσαλτσάνη (2021), πραγματοποιείται μία συγκριτική μελέτη μεταξύ του Μουσείου της Πόλης των Αθηνών και του Μουσείου του Λονδίνου, ως προς τον τρόπο διαχείρισης και επικοινωνίας. Με βάση τα ευρήματα της έρευνας διαπιστώθηκε πως είναι απαραίτητο να διεξαχθεί στοχευμένη έρευνα που θα αφορά την πολιτιστική επικοινωνία των μουσείων στην Ελλάδα και τις πρακτικές βιωσιμότητας που ακολουθούν.

Επιπροσθέτως, η εργασία της Χατζάρα (2023) εστιάζει στο Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών, το οποίο διερευνά ως Κλάδο Πολιτισμού και Δημιουργικότητας, τον αρχαιολογικό χώρο Θερμοπυλών ως κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς και την Ιαματική Πηγή του Στενού των Θερμοπυλών ως αναπτυξιακός πόλος βιώσιμου τουρισμού, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της μελέτης περίπτωσης. Η μελέτη τονίζει τη σημασία του πολιτισμού ως θεμελιώδους συνιστώσας της βιώσιμης ανάπτυξης και υπογραμμίζει την άρρηκτη σύνδεσή του με τον τουρισμό, και συγκεκριμένα με τη μορφή του πολιτιστικού τουρισμού. Επιπλέον, δημιουργεί μια σύνδεση μεταξύ του πολιτιστικού τουρισμού και των ολοκληρωμένων πρωτοβουλιών του, όπως οι πολιτιστικές διαδρομές και τα αρχαιολογικά πάρκα. Επιπλέον, υπογραμμίζει τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει το «Διάζωμα», μία πολιτιστική κίνηση, στην προώθηση και εκτέλεση αυτών των πρωτοβουλιών. Υπογραμμίζει τη σημασία της ολοκληρωμένης διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς και αναγνωρίζει το ρόλο των τομέων του πολιτισμού και της δημιουργικότητας. Η ενσωμάτωση αυτών των τομέων υπογραμμίζει τις οικονομικές και αναπτυξιακές ευκαιρίες που μπορεί να προσφέρει ο πολιτισμός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΣ

3.1.ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΥ

Για την παρούσα έρευνα, επιλέχθηκε η μέθοδος της ποιοτικής έρευνας, έναντι της ποσοτικής και συγκεκριμένα, η μέθοδος συλλογής δείγματος των συνεντεύξεων και η μέθοδος ανάλυσης που είναι γνωστή ως θεματική ανάλυση. Η ποιοτική έρευνα επιλέχθηκε καθώς είναι μια μορφή έρευνας που εμβαθύνει και προσφέρει βαθύτερη κατανόηση του ερευνητικού αντικειμένου.

Η ποιοτική έρευνα διαφέρει από την ποσοτική έρευνα στο ότι δεν συγκεντρώνει αριθμητικά δεδομένα, αλλά, αντίθετα, επικεντρώνεται στη δημιουργία υποθέσεων και στην απόκτηση βαθύτερης κατανόησης των ποσοτικών δεδομένων μέσω πρόσθετης έρευνας και ανάλυσης. Η ποιοτική έρευνα συλλέγει δεδομένα σχετικά με τα υποκειμενικά συναισθήματα, τις αντιλήψεις και τη συμπεριφορά των συμμετεχόντων (Tenny et al., 2022). Στη συνέχεια, παρέχει ερμηνείες για τα αίτια που σχετίζονται με το προς μελέτη αντικείμενο και δεν εστιάζει σε ποσοτικά δεδομένα. Η ποιοτική έρευνα μπορεί να σχεδιαστεί ως ανεξάρτητη έρευνα, εξαρτώμενη αποκλειστικά από ποιοτικά δεδομένα, ή να συμπεριληφθεί σε μια ερευνητική προσέγγιση μικτών μεθόδων που ενσωματώνει τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά δεδομένα. Η συγκεκριμένη έρευνα, βασίζεται σε αμιγώς ποιοτικά δεδομένα, καθώς κρίθηκαν ως ανταποκρινόμενα στις ανάγκες της έρευνας και το ερευνητικό της ερώτημα (Cleland, 2017).

Η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει κατά κύριο λόγο την υποβολή ανοικτών ερωτήσεων που προκαλούν απαντήσεις οι οποίες δεν μπορούν εύκολα να ποσοτικοποιηθούν, εστιάζοντας στη διερεύνηση του «πώς» και του «γιατί» συμβαίνουν τα φαινόμενα που μελετώνται. Ο σχεδιασμός της ποιοτικής έρευνας δεν είναι συνήθως γραμμικός, σε αντίθεση με τον ποσοτικό σχεδιασμό, λόγω της ανοικτής φύσης των ερευνητικών ζητημάτων που εξετάζονται. Η ποιοτική έρευνα διακρίνεται για την ικανότητά της να διαφωτίζει περίπλοκες διαδικασίες και πρότυπα ανθρώπινης συμπεριφοράς που είναι δύσκολο να μετρηθούν και να ποσοτικοποιηθούν. Η ποσοτική καταγραφή φαινομένων όπως οι εμπειρίες, οι στάσεις και οι συμπεριφορές μπορεί να είναι δύσκολη σε σχέση με ορισμένα ζητήματα, ενώ η ποιοτική προσέγγιση επιτρέπει στους συμμετέχοντες να διαφωτίσουν προσωπικά τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις εμπειρίες τους κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής στιγμής

ή σε σχέση με το γεγονός/φαινόμενο/θέμα που διερευνάται (Tenny et al., 2022). Ενώ είναι εφικτή η ποσοτικοποίηση των ποιοτικών δεδομένων, η ουσία των ποιοτικών δεδομένων έγκειται στον εντοπισμό θεμάτων και μοτίβων που μπορεί να είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν, ενώ, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διατηρηθεί το πλαίσιο και η αφήγηση της ποιοτικής εργασίας, αντί να επιχειρείται η ποσοτικοποίηση κάτι που δεν προορίζεται για ποσοτικοποίηση (Cleland, 2017).

Αν και η ποιοτική έρευνα συχνά αντιπαραβάλλεται με την ποσοτική έρευνα, υπονοώντας ότι είναι εγγενώς αντίθετα και ανταγωνιστικά παραδείγματα, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι ποιοτικές και οι ποσοτικές προσεγγίσεις δεν είναι απαραίτητα αμοιβαία αποκλειόμενες ή ασύμβατες. Αν και οι ποιοτικές και οι ποσοτικές τεχνικές παρουσιάζουν διαφορές, δεν είναι εγγενώς αντιφατικές και σίγουρα δεν αποκλείουν η μία την άλλη. Η ποιοτική έρευνα, για παράδειγμα, μπορεί να ενισχύσει και να εντείνει την κατανόηση των δεδομένων ή των ευρημάτων που προέρχονται από την ποσοτική ανάλυση (Moser et al., 2017).

Η ημι-δομημένη συνέντευξη, η οποία επιλέχθηκε ως μέθοδος συλλογής δεδομένων είναι ένας τρόπος συλλογής δεδομένων κατά τον οποίο οι συμμετέχοντες υποβάλλονται σε μια σειρά από ανοικτές ερωτήσεις και στη συνέχεια χρησιμοποιούνται περαιτέρω διερευνητικές ερωτήσεις για να εμβαθύνουν στις απαντήσεις τους και στο θέμα που μελετάται. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις στην ποιοτική έρευνα συνδυάζουν στοιχεία τόσο των δομημένων όσο και των μη δομημένων συνεντεύξεων, καθώς περιλαμβάνουν ένα μείγμα προκαθορισμένων και ανοικτών ερωτήσεων. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις παρέχουν την ευκαιρία να διατηρηθεί μια συγκεκριμένη εστίαση στο θέμα που ενδιαφέρει τον ερευνητή, ενώ παράλληλα επιτρέπουν την ελευθερία να διερευνηθούν σχετικές ιδέες που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Οι ποιοτικοί ερευνητές χρησιμοποιούν τις ημιδομημένες συνεντεύξεις ως μέσο συλλογής νέων δεδομένων και διερεύνησης των απόψεων και των στάσεων των συμμετεχόντων γύρω από ένα συγκεκριμένο θέμα (Lung & Liu, 2016).

Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις είναι μια μέθοδος που χρησιμοποιείται στην ποιοτική έρευνα για τη συλλογή ποιοτικών δεδομένων μέσω ανοικτών ερωτήσεων. Ο ερευνητής κατασκευάζει και χρησιμοποιεί έναν οδηγό συνέντευξης με μια σειρά από ερωτήσεις ανοικτού τύπου και θέματα που πρέπει να εξεταστούν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Η χρήση ανοικτών ερωτήσεων διευκολύνει τις συζητήσεις σε βάθος μεταξύ του ερευνητή και των συμμετεχόντων σχετικά με τα συγκεκριμένα θέματα ενδιαφέροντος. Ο ερευνητής τηρεί

τον οδηγό συνέντευξης, αλλά έχει την ελευθερία να παρεκκλίνει από αυτόν και να εμπλακεί σε συζητήσεις για άλλα θέματα όπως κρίνει σκόπιμο. Η διαδικασία συνεπάγεται ενδελεχή διερεύνηση των εμπειριών, των πεποιθήσεων και των σκέψεων των συμμετεχόντων. Μια ημιδομημένη συνέντευξη διαφέρει από μια μη δομημένη συνέντευξη ως προς το επίπεδο οργάνωσής και τις προκαθορισμένες ερωτήσεις. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες επιλέχθηκαν στην παρούσα έρευνα, συνεπάγονται τη χρήση ενός προγραμματισμένου συνόλου ερωτήσεων, που συμπληρώνονται από διερευνητικές ερωτήσεις, για την άντληση δεδομένων από τους συμμετέχοντες. Αντίθετα, οι ερευνητές που διεξάγουν μη δομημένες συνεντεύξεις δεν χρειάζεται να προμελετήσουν ερωτήσεις πριν από τη συνέντευξη, καθώς εξαρτώνται μόνο από τον αυθορμητισμό για να καθοδηγήσουν τη συζήτηση. Δεδομένου ότι η συμπερίληψη προκαθορισμένων ερωτήσεων στις ημιδομημένες συνεντεύξεις βοηθά στη διατήρηση της εστίασης του ερευνητή στο επιθυμητό θέμα, η απουσία τέτοιων ερωτήσεων αυξάνει την πιθανότητα απομάκρυνσης από το θέμα και για το λόγο αυτό, ο συγκεκριμένος ερευνητικός σχεδιασμός κρίθηκε ως καταλληλότερος, ιδιαίτερα δεδομένης της έλλειψης εμπειρίας στη διεξαγωγή συνεντεύξεων (Dejonckheere & Vaughn, 2019).

3.2.ΔΕΙΓΜΑ

Στην έρευνα συμμετείχαν 10 άτομα, τα οποία σχετίζονταν άμεσα με την περιοχή του Μυστρά, είτε ως κάτοικοι, είτε ως εργαζόμενοι στην περιοχή. Στην έρευνα συμμετείχαν άτομα που εργάζονταν στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, πολιτικά πρόσωπα του τόπου, καθώς και υπάλληλοι που έχουν εργαστεί στον αρχαιολογικό χώρο. Ο ακόλουθος πίνακας, παρουσιάζει αναλυτικά την ηλικία, το επάγγελμα, το αντικείμενο σπουδών και τη σχέση των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών με την περιοχή του Μυστρά.

Πίνακας 1: Δείγμα ποιοτικής έρευνας

A/A	ΗΛΙΚΙΑ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΣΠΟΥΔΕΣ	ΕΝΤΟΠΙΟΤΗΤΑ
1	56 ΕΤΩΝ	ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ	ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ-ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ
2	40 ΕΤΩΝ	ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΩΝ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ. / ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ.	ΚΑΤΟΧΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ. / ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ -ΤΜΗΜΑ ΔΑΣΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΣΤΗΝ «ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΩΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ».	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ

3	42 ΕΤΩΝ	ΣΥΝΤΗΡΗΤΡΙΑ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ	ΚΑΤΟΧΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ ΣΥΝΤΗΡΗΤΡΙΑΣ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΣΠΑΡΤΗΣ
4	49 ΕΤΩΝ	ΣΥΝΤΗΡΗΤΡΙΑ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ	ΣΥΝΤΗΡΗΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΣΠΑΡΤΗΣ
5	31 ΕΤΩΝ	ΔΑΣΟΠΟΝΟΣ	ΚΑΤΟΧΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΥΔΡΟΠΟΝΟΙΑ -ΓΕΩΡΓΙΑ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΟΥ ΠΕΡ/ΝΤΟΣ	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ
6	42 ΕΤΩΝ	ΑΓΡΟΤΗΣ	ΜΕΛΟΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΜΥΣΤΡΑ	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ
7	41 ΕΤΩΝ	ΙΔΙΟΚΤΗΤΡΙΑ ΕΣΤΙΑΤΟΡΕΙΟΥ ΣΤΟΝ ΜΥΣΤΡΑ	ΜΕΛΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΜΥΣΤΡΑ	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ
8	42 ΕΤΩΝ	ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΠΤΕΡΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΠΑΡΤΗΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ-ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ
9	54 ΕΤΩΝ	ΠΡΟΙΣΤΑΝΕΝΟΣ ΣΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ-ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΑΝΤΙΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΡΧΗ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ
10	64 ΕΤΩΝ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΠΡΩΗΝ ΑΝΤΙΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΡΧΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟ 2010-2019	ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ-ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

3.3.ΜΕΣΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η παρούσα έρευνα ήταν ποιοτική και διεξήχθη μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων. Για την συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ένας οδηγός συνέντευξης, ο οποίος είναι πρωτότυπος, σχεδιάστηκε για τις ανάγκες της τρέχουσας έρευνας και περιλαμβάνει 10 ερωτήματα, τα οποία πηγάζουν από τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας μελέτης. Οι 10 ερωτήσεις που επιλέχθηκαν, είναι οι ακόλουθες:

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα;
2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;

3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;
4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;
5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται από φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λ.π.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;
6. Πως θα προτείνατε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε; Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;
7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;
8. Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;
9. Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;
10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

3.4. ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΡΗΣΗ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε δια ζώσης αλλά και διαδικτυακά, κατεγράφη και στη συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκε. Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες, ενημερώθηκαν για τους στόχους της έρευνας, τη διατήρηση της ανωνυμίας τους, τη διαφύλαξη του απορρήτου τους αλλά και τα δικαιώματά τους να σταματήσουν ή να αποσύρουν τη συμμετοχή τους σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα δύο εβδομάδων. Ακόμη, ενημερώθηκαν για την πολιτική που αφορά την ασφαλή φύλαξη και καταστροφή των αρχείων τους, μετά την ολοκλήρωση της ερευνητικής προσπάθειας.

3.5.ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Κατόπιν της απομαγνητοφώνησης των συνεντεύξεων, πραγματοποιήθηκε θεματική ανάλυσή τους. Η θεματική ανάλυση, που περιλαμβάνει επαγωγικές και απαγωγικές ερευνητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις δεδομένων, εντοπίστηκε σε διάφορους τομείς κατά τη διάρκεια του εικοστού αιώνα, με τον Gerald Holton (1975) να συμβάλλει στην ανάπτυξή της, αρχικά, στο πεδίο των θετικών επιστημών. Τα τελευταία χρόνια, οι ψυχολόγοι Braun και Clarke (2006) πρότειναν ένα σύνολο διαδικασιών για εφαρμογή της θεματικής ανάλυσης στις κοινωνικές επιστήμες. Ωστόσο, η θεματική ανάλυση εξακολουθεί να είναι μια πρακτική που δεν έχει ακριβή ορισμό και εφαρμόζεται με διάφορους τρόπους σε διάφορα πεδία μελέτης και θεωρητικές και επιστημολογικές προσεγγίσεις, όπως η μελέτη περίπτωσης και η εθνογραφία (Braun και Clarke, 2006). Πρόκειται για μία έγκυρη και αξιόπιστη μέθοδο, η οποία θεωρείται κατάλληλη για την ανάλυση σωμάτων κειμένων όπως οι συνεντεύξεις.

Για τη θεματική ανάλυση, αρχικά το σώμα των απομαγνητοφωνημένων κειμένων αναγνώστηκαν επανειλημμένως. Μέσα από την ανάλυση, εντοπίστηκαν στις απαντήσεις επαναλαμβανόμενα μοτίβο. Από τα μοτίβο αυτά, και κατόπιν της κωδικοποίησής τους προέκυψαν θέματα, τα οποία θέματα έδωσαν τις απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία τέθηκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4.1.ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΜΥΣΤΡΑ

4.1.1.ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Ο Μυστράς αποτελούσε ξεχωριστό Δήμο του νομού Λακωνίας, ο οποίος συστάθηκε με το πρόγραμμα Καποδίστριας, με πληθυσμό 4.608 άτομα το 2001 και καταργήθηκε το 2010 με το πρόγραμμα Καλλικράτης. Έκτοτε, εντάσσεται στον Δήμο Σπάρτης. Το έτος 2001, ο οικισμός του Νέου Μυστρά, διέθετε πληθυσμού 485 κατοίκων (Γιαξόγλου, 2018). Έχει ως έδρα του τη Μαγούλα και ως έμβλημα το δικέφαλο αετό και τον Κ. Παλαιολόγο. Η Δημοτική ενότητα Μυστρά περιλαμβάνει τις πρώην κοινότητες Αγίας Ειρήνης, Αγίου Ιωάννη, Αναβρυτής, Λογγάστρας, Μαγούλας, Μυστρά, Παρορείου, Σουστιάνων και Τρύπης. Η Δημοτική ενότητας Μυστρά, μεταξύ Ταυγέτου και πεδινών οικισμών, παρέχει στους επισκέπτες του ολόκληρο το χρόνο τη δυνατότητα ανάπαυσης και αναψυχής και γνωρίζει σημαντική τουριστική ανάπτυξη, με αποτέλεσμα σημαντικό μέρος του πληθυσμού να απασχολείται στον τομέα αυτό (Δήμος Σπάρτης, 2024).

Σύμφωνα με τον Κατσαφάνα (2021) «ο Μυστράς, η ερειπωμένη σήμερα σταχτιά πολιτεία, παροικία κάποτε των Καντακουζηνών και των Παλαιολόγων και μόνη ελπίδα της Αυτοκρατορίας, υπήρξε η τελευταία αναλαμπή μιας πνευματικής και καλλιτεχνικής άνθησης στη χαρραγή της Μεγάλης Αναγέννησης. Γιατί δεν είναι μόνο τα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα που διαδραματίζονται εδώ. Είναι και ο κόσμος της τέχνης που παρουσιάζει τη θανάσιμη αγωνία ενός λαού, αλλά και την αισιόδοξη πνοή, τον φόβο και τη χαρά του ανθρώπου.»

Η ιστορική σημασία του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά είναι σπουδαία, καθώς αποτελεί έναν τόπο ο οποίος συνδέεται με την πνευματική, θρησκευτική και καλλιτεχνική ιστορία τόσο της Ελλάδας, όσο και της Ευρώπης (Κατσαφάνας, 2014).

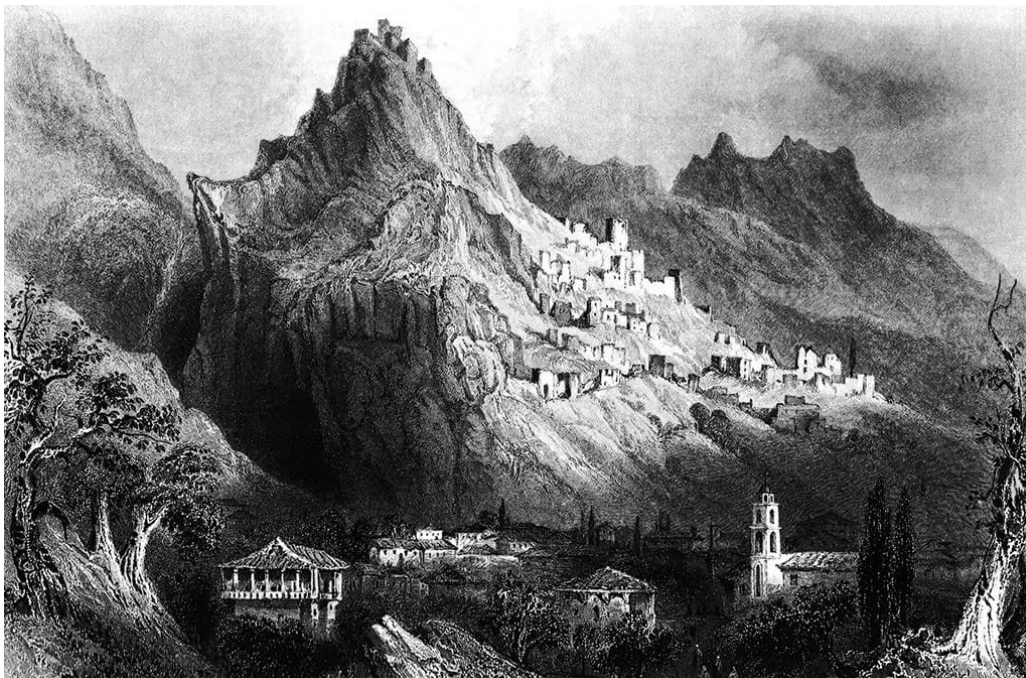
Η Καστροπολιτεία του Μυστρά βρίσκεται στο νομό Λακωνίας, 5 χλμ. δυτικά της Σπάρτης, κοντά στις ανατολικές πλαγιές του Ταυγέτου. Ο χώρος αυτός έχει εξαιρετική αρχαιολογική αξία στην Ελλάδα λόγω της εξαιρετικής διατήρησης των βυζαντινών κτισμάτων, προσφέροντας μια μοναδική ευκαιρία να εξεταστεί η βυζαντινή αρχιτεκτονική και η θρησκευτική τέχνη. Ο Μυστράς ήταν μια βυζαντινή πολιτεία που βρισκόταν στην περιοχή

της Πελοποννήσου. Η ιστορία του Πριγκιπάτου της Αχαΐας ξεκίνησε το 1204, μετά την πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολης κατά την Δ' Σταυροφορία. Το γεγονός αυτό οδήγησε στον κατακερματισμό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και στη μεταβίβαση της περιοχής της Πελοποννήσου στην οικογένεια των Βιλλεαρδουίνων, οι οποίοι ίδρυσαν το Πριγκιπάτο της Αχαΐας. Το 1246, η κυριότητα της περιοχής μεταβιβάστηκε στον Γουλιέλμο Β' των Βιλλεαρδουίνων, ο οποίος ανέλαβε από τον αδελφό του Γοδεφρείδο. Το 1249, ο Γουλιέλμος Β' αποφάσισε να κατασκευάσει το φρούριό του στη θέση αυτή. Η στρατηγική θέση του κάστρου του παρείχε πλήρη κυριαρχία στις εισόδους στο εσωτερικό της οροσειράς του Ταυγέτου και στην κοιλάδα της Σπάρτης. Το απόρθητο του κάστρου εξασφαλιζόνταν από τους βράχους που προέκυπταν στη νότια και δυτική πλευρά του λόφου, καθώς και από τις απότομες πλαγιές στη βόρεια και ανατολική πλευρά (Runciman, 1980).

Μετά την ήττα των Φράγκων στη μάχη της Πελαγονίας το 1259, το οχυρό του Μυστρά παραδόθηκε στον βυζαντινό αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' Παλαιολόγο. Μέχρι το 1262, ήταν υπό βυζαντινό έλεγχο, σηματοδοτώντας την πιο ακμάζουσα εποχή της που διήρκεσε διακόσια χρόνια. Καθ' όλη αυτή τη χρονική περίοδο, ο λόφος είχε έναν σημαντικό πολλαπλασιασμό οικιστικών κτιρίων, μεγαλοπρεπών κατοικιών, ανακτορικών κατασκευών, εκκλησιών και μοναστηριακών κτισμάτων. Το 1289, ο Μυστράς ανέλαβε την ηγετική θέση στη βυζαντινή Πελοπόννησο (Στάππα, 1993). Οι κάτοικοι της Λακεδαιμονίας εγκατέστησαν τον οικισμό τους κοντά στο κάστρο για να ενισχύσουν την ασφάλειά τους. Κατά συνέπεια, η κατοικημένη περιοχή, γνωστή ως χώρα, οχυρώθηκε με τείχος. Στη συνέχεια, αναπτύχθηκε έξω από το τείχος μια νέα συνοικία που ονομάστηκε Κάτω Χώρα, η οποία επίσης προστατεύθηκε με τείχος (Runciman, 1980). Κατά τη διάρκεια του 14ου αιώνα, ο Μυστράς καθιερώθηκε ως πρωτεύουσα της βυζαντινής Πελοποννήσου, όταν σχηματίστηκε το Δεσποτάτο του Μωρέως. Οι σημαντικότεροι δεσπότες που διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην επέκταση της επιρροής του Μυστρά σε ολόκληρη την Πελοπόννησο και στην καθιέρωσή του ως το κέντρο της πολιτικής, πνευματικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας της αυτοκρατορίας είναι ο Μανουήλ Καντακουζηνός, ο Θεόδωρος Β' Παλαιολόγος και ο Κωνσταντίνος Β' Παλαιολόγος. Ο Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων, ίδρυσε μία φιλοσοφική σχολή στην περιοχή γύρω στο 1400. Υπήρξε εξέχων υποστηρικτής του νεοπλατωνισμού και οραματιστής της αναβίωσης του ελληνισμού. Μετά την κατάκτησή του από τους Οθωμανούς το 1460, ο Μυστράς γνώρισε σταδιακή παρακμή. Μέχρι το 1540 είχε μετατραπεί σε έδρα του οθωμανικού σαντζακίου της Πελοποννήσου. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου,

αναδείχθηκε σε σημαντικό κόμβο για την κατασκευή και το εμπόριο μεταξίου στην ανατολική Μεσόγειο (Τασιγιώργου, 2014).

Από το 1687 έως το 1715, διοικούνταν από τους Βενετούς. Το 1770, κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του Ορλώφ, μια συνδυασμένη δύναμη Ελλήνων και Ρώσων πολιορκήσε την οθωμανική φρουρά εντός του κάστρου, οδηγώντας στον αφανισμό των οικογενειών από τους Μανιάτες. Ο Μυστράς έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην επανάσταση του 1821. Το 1825, οι Αιγύπτιοι του Ιμπραήμ πασά επιτέθηκαν και λεηλάτησαν την πολιτεία, με αποτέλεσμα τη σταδιακή εγκατάλειψή του για να δημιουργηθεί ο νέος οικισμός του Μυστρά. Η νέα αυτή κοινότητα, που φέρει το ίδιο όνομα, εγκαταστάθηκε στη βάση του λόφου (Στάππα, 1993). Μετά τη δημιουργία του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι της περιοχής της Λακωνίας μετεγκαταστάθηκαν στον ερειπωμένο Μυστρά. Ωστόσο, το 1834, ο βασιλιάς Όθωνας ίδρυσε τη νέα πόλη της Σπάρτης, γεγονός που οδήγησε στην πλήρη εγκατάλειψη του Μυστρά. Το 1953, το ελληνικό κράτος απαλλοτρίωσε τον χώρο, με αποτέλεσμα την αποχώρηση των εναπομεινάντων κατοίκων από την Καστροπολιτεία. Εν τω μεταξύ, το 1921, με βασιλικό διάταγμα χαρακτηρίστηκε επίσημα ως ιστορικό βυζαντινό μνημείο. Το 1989, η αρμόδια επιτροπή της UNESCO έλαβε την απόφαση να συμπεριλάβει τον Μυστρά ως πολιτιστικό αγαθό στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Τασιγιώργου, 2014).

Εικόνα 1 Άποψη του Μυστρά. Χαρακτικό του Bartlett, Παρίσι 1843 (Πηγή εικόνας: <https://blogs.sch.gr/3dimgala/ellinikamnimeia-pagkosmias-klironomias-tis-unesco/#monument-9>)

4.1.2.ΜΟΥΣΕΙΑΚΟ ΕΙΔΟΣ

Η Καστροπολιτεία του Μυστρά αποτελεί έναν ανοιχτό αρχαιολογικό χώρο που περιλαμβάνει σημαντικά θρησκευτικά και αρχιτεκτονικά μνημεία, αποτελώντας μία από τις σπάνιες σωζόμενες μαρτυρίες της βυζαντινής αρχιτεκτονικής. Ο αρχαιολογικός χώρος περιλαμβάνει μουσείο, όπου εκτίθενται αντικείμενα και κειμήλια που χρονολογούνται από τη βυζαντινή και υστεροβυζαντινή περίοδο. Το ελληνικό κράτος, ήδη εδώ και περισσότερο από έναν αιώνα, αναγνώρισε την πολιτιστική προσφορά του Μυστρά, και με βασιλικό διάταγμα που χρονολογείται το 1921 το αναγνώρισε αρχικά ως Βυζαντινό μνημείο και στα επόμενα χρόνια ως Αρχαιολογικό χώρο, γεγονός το οποίο οδήγησε στο να απαλλοτριωθούν όσες ιδιοκτησίες είχαν απομείνει. Η σημαντικότερη βέβαια αναγνώριση της πολιτιστικής συνεισφοράς του τόπου επήλθε όταν το 1989, η UNESCO συμπεριέλαβε το Μυστρά στον κατάλογο των μνημείων τα οποία συνιστούν την Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά (Mylonopoulos et al., 2019).

4.1.3.ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Ο αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά περιλαμβάνει πολλά και μοναδικά μνημεία, ανεκτίμητης αξίας (Panagiotidis & Zacharias, 2022). Το πρώτο σημαντικό σημείο ενδιαφέροντος για τον επισκέπτη αποτελεί η ακρόπολη του κάστρου και το οχυρωματικό σύστημα. Το οχυρωματικό σύστημα αποτελούσε βασικό συστατικό της βυζαντινής πόλης. Η φραγκική ακρόπολη βρίσκεται στην κορυφή του λόφου, με τον οικισμό να προστατεύεται από δύο αμυντικούς περιβόλους, οι οποίοι οχυρώνονται περαιτέρω με τετράγωνους ή κυλινδρικούς πύργους. Εντός του περιβόλου βρίσκεται ένας οχυρωμένος τετράγωνος πύργος, που δεσπόζει πάνω από μια τοξωτή είσοδο, τα απομεινάρια της οποίας είναι ακόμη ορατά. Στο νοτιοανατολικό τμήμα του περιβόλου βρίσκεται μια κυκλική αρχιτεκτονική δομή που προσφέρει ένα πλεονεκτικό σημείο για την παρατήρηση της κοιλάδας του Ευρώτα. Ο εσωτερικός περίβολος είναι μικρότερος, αποτελούμενος αποκλειστικά από δύο ερειπωμένες κατασκευές. Ο πρώτος αμυντικός περίβολος αρχίζει δυτικά της ακρόπολης, κατεβαίνει την πλαγιά και προστατεύει το πλάτωμα των ανακτόρων (Τασιγιώργου, 2014). Εκτείνεται πάνω από την Παντάνασσα και καταλήγει στο νότιο βράχο. Ο δεύτερος ξεκινά από τη βορειοδυτική περιφέρεια της Καστροπολιτείας, περικλείοντας το συγκρότημα της Μονής του Βροντοχίου. Στη συνέχεια συνεχίζει κατά μήκος του περιγράμματος της πλαγιάς μέχρι να καταλήξει στο σημείο τερματισμού της στην Περίβλεπτο. Οι πύργοι συγκεντρώνονται κυρίως στη δυτική πλευρά της πόλης, η οποία ήταν ιδιαίτερα ευάλωτη σε επιθέσεις λόγω της προσβασιμότητάς της. Η ακρόπολη του Μυστρά, μαζί με το υπόλοιπο οχυρωματικό

σύστημα, διατηρήθηκε κατά την οθωμανική κατοχή, με τις κατάλληλες βελτιώσεις που έγιναν για να ανταποκριθούν στις σύγχρονες απαιτήσεις (Κουνουπιώτου, 1969).

Ένα ακόμη σημαντικό μνημείο της Καστροπολιτείας είναι ο Άγιος Δημήτριος (Μητρόπολη). Η εκκλησία αυτή είναι η αρχαιότερη της βυζαντινής πολιτείας. Το οικοδόμημα βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα του λόφου, σε άμεση γειτνίαση με το εξωτερικό τείχος. Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου ιδρύθηκε πιθανότατα από τον Μητροπολίτη Ευγένιο γύρω στο 1270. Στη συνέχεια ανακαινίστηκε το 1291/2 από τον Μητροπολίτη Νικηφόρο Μοσχόπουλο και τον αδελφό του Ααρών. Η σημερινή του μορφή, συμπεριλαμβανομένης της προσθήκης της στοάς, ολοκληρώθηκε στο δεύτερο μισό του 15ου αιώνα από τον Μητροπολίτη Ματθαίο. Από την ανοικοδόμησή του μέχρι τα πρώτα χρόνια μετά την ανεξαρτησία της Ελλάδας από τους Οθωμανούς, χρησίμευσε ως ο κύριος ναός της πόλης και ως κατοικία του Μητροπολίτη Λακεδαιμονίας. Η σημερινή δομή του ναού κατατάσσεται στον «μικτό τύπο του Μυστρά», που χαρακτηρίζεται από τον συνδυασμό μιας τρίκλιτης βασιλικής στο ισόγειο και ενός πεντάκλιτου σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού ως προς το υπερώο. Ο ναός κοσμεύεται με τρεις τριπλές καμάρες προς τα ανατολικά. Η δυτική στοά, η οποία προστέθηκε τον 15ο αιώνα, είναι η μόνη αξιοσημείωτη βυζαντινή προσθήκη μετά την αρχική κατασκευή. Η αυλή με τις τοξωτές ασίδες και οι διάφορες κατασκευές στη βόρεια πλευρά μπορούν να αποδοθούν στην περίοδο της οθωμανικής κατοχής (Τασιγιώργου, 2014).

Μία ακόμη σημαντική εκκλησία της περιόδου, είναι η εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων Ο χώρος βρίσκεται στη βόρεια πλαγιά του λόφου, δηλαδή στην περιοχή που είναι γνωστή ως Μεσοχώρα ή Κάτω Χώρα, σε άμεση γειτνίαση με το εξωτερικό τείχος (Panagiotidis & Zacharias, 2022). Είναι η δεύτερη αρχαιότερη εκκλησία, μετά τη μητρόπολη, και αποτελεί μέρος της μονής Βροντοχίου, μαζί με την εκκλησία της Οδηγήτριας. Η ανέγερση του κτιρίου πραγματοποιήθηκε μεταξύ 1290 και 1295. Οι κτήτορες στην κατασκευή του κτιρίου ήταν ο Δανιήλ και ο Παχώμιος, όπως υποδεικνύεται από μια επιγραφή που βρέθηκε σε ένα τμήμα του. Η κατασκευή χαρακτηρίζεται ως σταυροειδής εγγεγραμμένη εκκλησία, δίστυλη, που περιλαμβάνει τρεις πενταγωνικές εξωτερικές ασίδες στο ιερό και μια είσοδο που βρίσκεται στη βόρεια πλευρά. Ο σημερινός πλευρικός νάρθηκας αποτελεί προσαρμογή της στοάς που κατείχε προηγουμένως αυτή τη θέση. Ο πλευρικός νάρθηκας που βρίσκεται στη νότια πλευρά του ναού, το ευρύχωρο παρεκκλήσι της Αγίας Αικατερίνης στη δυτική πλευρά και τα δύο διαδοχικά παρεκκλήσια στην ανατολική πλευρά αποτελούν μεταγενέστερες προσθήκες (Βούλτος, 2005).

Ιδιαίτερη μνηεία πρέπει να γίνει και στην εκκλησία της Οδηγήτριας, γνωστή και ως Αφεντικό, Η τοποθεσία βρίσκεται στη βόρεια πλαγιά του λόφου, λίγα μόλις μέτρα μακριά από την εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων. Η ανέγερση του κτηρίου άρχισε στις αρχές του 14ου αιώνα υπό την επίβλεψη του ηγουμένου Παχώμιου και ολοκληρώθηκε περίπου το 1310. Με την ολοκλήρωσή του, λειτούργησε ως ο κύριος τόπος λατρείας της μονής Βροντοχίου. Το κτίσμα παρέμεινε καλά διατηρημένο μέχρι τον 19ο αιώνα, όταν αρκετοί από τους κίονές του αφαιρέθηκαν για την κατασκευή της νέας Σπάρτης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μερική κατάρρευση του. Τη δεκαετία του 1930, η κατασκευή υποβλήθηκε σε αποκατάσταση και αρκετά στοιχεία ανακαινίστηκαν. Το οικοδόμημα κατατάσσεται στον «μικτό τύπο του Μυστρά», που διαθέτει μια βασιλική στο κατώτερο επίπεδο και έναν τετράπλευρο σταυροειδή ναό με πέντε θόλους στην κεντρική περιοχή, ο οποίος συνοδεύεται από στοές στη δυτική, βόρεια και νότια πλευρά (Βούλτος, 2005). Στα άκρα του νάρθηκα υπάρχουν δύο παρεκκλήσια με δύο ορόφους το καθένα, ενώ, στη βόρεια στοά, υπάρχουν δύο ισόγεια παρεκκλήσια. Επιπλέον, υπάρχει ένα καμπαναριό με τρεις ορόφους στα νότια της δυτικής στοάς (Τασιγιώργου, 2014).

Εικόνα 2 Μονή Οδηγήτριας (Πηγή εικόνας: <https://blogs.sch.gr/3dimgala/ellinika-mnimeia-pagkosmias-klironomias-tis-unesco/#monument-9>)

Ένας ακόμη σημαντικός ναός, ο οποίος σώζεται στην περιοχή του Μυστρά, είναι ο ναός της Ευαγγελίστριας. Το κτίσμα, βρίσκεται στη βόρεια περιοχή του Μυστρά, δηλαδή στη Μεσοχώρα, κατά μήκος του ασφαλτοστρωμένου δρόμου που συνδέει τη Μητρόπολη με το Βροντότσι. Τοποθετείται νοτιοανατολικά της Μητρόπολης και βορειοδυτικά των Αγίων

Θεοδώρων. Η εκκλησία είναι ένας δίστυλος σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο ναός, μικρότερος σε μέγεθος σε σύγκριση με άλλες εκκλησίες παρόμοιου σχεδιασμού στον Μυστρά, συγκεκριμένα την Περιβλέπτο και την Αγία Σοφία. Στα ανατολικά καταλήγει σε τρεις καμάρες: η κύρια καμάρα έχει πέντε πλευρές, ενώ οι πλευρικές καμάρες έχουν τρεις πλευρές. Αυτές οι καμάρες είναι εύκολα αναγνωρίσιμες λόγω της ξεχωριστής διάταξης της τοιχοποιίας τους. Ο περίβολος της Ευαγγελίστριας λειτουργούσε ως χώρος ταφής, με την εκκλησία να περιβάλλεται από τάφους και οστεοφυλάκια (Βούλτος, 2005).

Η Μονή της Παντάνασσας, μαζί με την ομώνυμη εκκλησία της, βρίσκεται στην ανατολική πλαγιά του λόφου, καταλαμβάνοντας εξέχουσα θέση εντός της πολιτείας. Η ανέγερση του κτιρίου ολοκληρώθηκε το 1428 και μια επιγραφή προσδιορίζει τον Ιωάννη Φραγκόπουλο ως ιδρυτή. Ο Φραγκόπουλος διετέλεσε πρωτοστάτης και καθολικός μεσολαβητής του Δεσποτάτου του Μωρέως. Το μνημείο κατατάσσεται στον «μικτό τύπο του Μυστρά», που χαρακτηρίζεται από τη συγχώνευση αρχιτεκτονικών στοιχείων από τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα στο ισόγειο και πεντάκλιτη σταυροειδή εγγεγραμμένη εκκλησία στον πρώτο όροφο. Η δυτική πρόσοψη και το καμπαναριό εμφανίζουν σε περίοπτη θέση γοτθικά στοιχεία, αντανakλώντας ισχυρούς δεσμούς με δυτικές επιρροές. Στη βόρεια και τη δυτική πλευρά κατασκευάστηκαν στοές, αν και μόνο η βόρεια στοά παραμένει άθικτη. Το μοναστήρι του ναού. Κατοικούμενο από γυναίκες μοναχές είναι το μοναδικό κατοικημένο κτίριο στον Μυστρά σήμερα (Κουνουπιώτου, 1969).

Σημαντικότερο μνημείο του Μυστρά αποτελεί επίσης ως ναός της Περιβλέπτου. Η τοποθεσία βρίσκεται στη νοτιοανατολική πλαγιά του λόφου, σε μικρή απόσταση δυτικά του εξωτερικού τείχους. Ο ναός ταξινομείται ως δίστυλος σταυροειδής εγγεγραμμένος αρχιτεκτονικός τύπος, που περιλαμβάνει τρεις πενταγωνικές εξωτερικές ασίδες στο ιερό και μια είσοδο που βρίσκεται στη βόρεια πλευρά. Το καθολικό είναι τοποθετημένο με τέτοιο τρόπο ώστε να εφάπτεται άμεσα με τον απότομο βράχο στη βόρεια και δυτική πλευρά του (Βούλτος, 2005).

Η εκκλησία της Αγίας Σοφίας, βρίσκεται στο δυτικό τμήμα της πολιτείας, δηλαδή στη συνοικία των ανακτόρων, η οποία τοποθετείται νοτιοδυτικά της πλατείας των ανακτόρων. Ο ναός είναι μεγαλοπρεπής και πολυτελής, ενώ λειτουργούσε και ως καθολικός ναός ενός μικρού μοναστηριού. Η ίδρυση αυτής της εκκλησίας μπορεί να αποδοθεί στον Μανουήλ Καντακουζηνό, ο οποίος διετέλεσε ο πρώτος δεσπότης του Μωρέως κατά τα μέσα του 14ου αιώνα. Υπό την οθωμανική κυριαρχία, μετατράπηκε σε τζαμί. Το μνημείο χαρακτηρίζεται ως

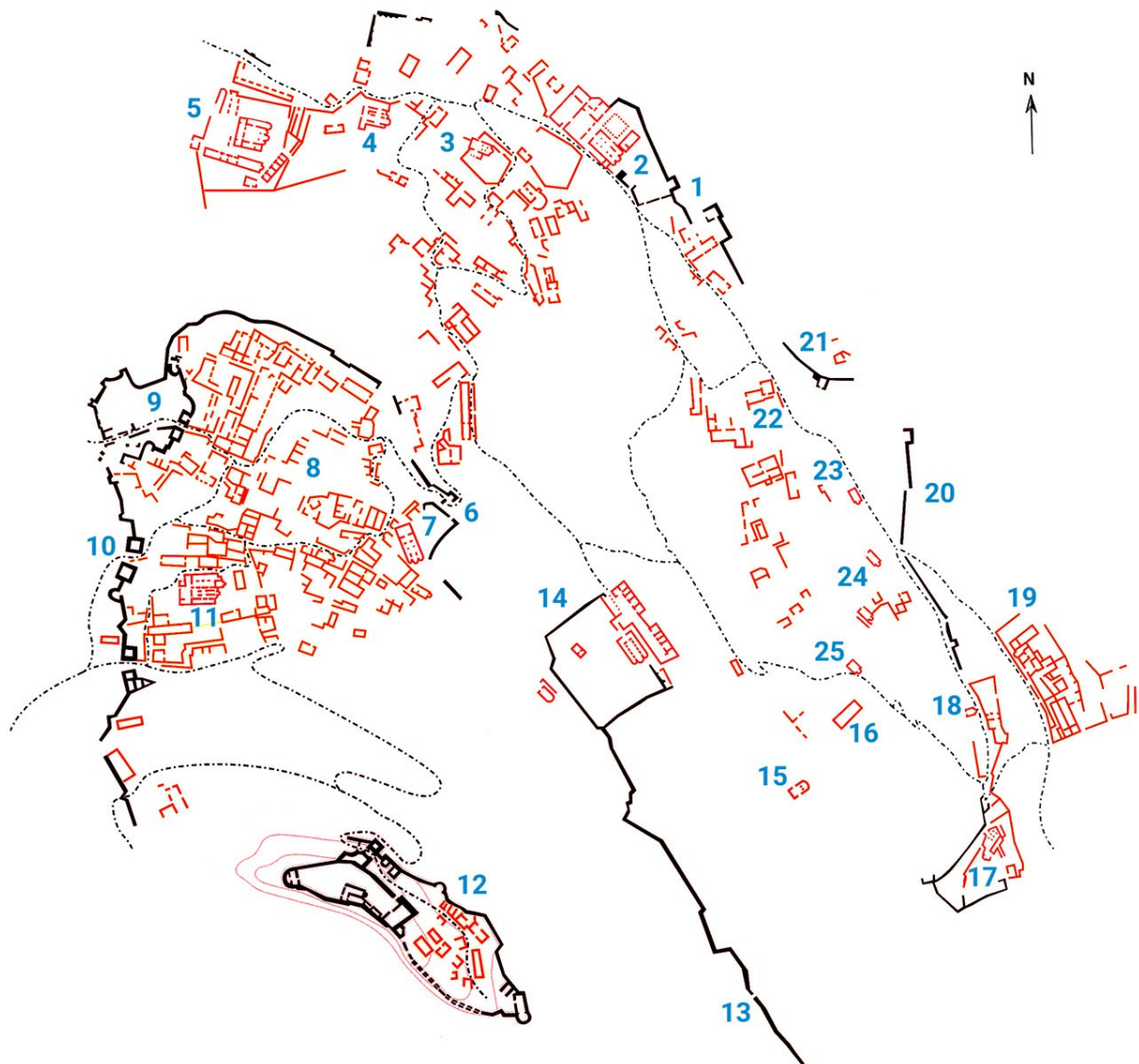
σταυροειδής εκκλησία, δίπτυλη με τρούλο. Διαθέτει τρεις τρίπλευρες εξωτερικές αψίδες στα ανατολικά, έναν νάρθηκα στα δυτικά και δύο στοές στα βόρεια και δυτικά. Μόνο η πρώτη στοά και το βόρειο τμήμα της δεύτερης στοάς έχουν διασωθεί (Βούλτος, 2005).

Τέλος, η εκκλησία του Αγίου Νικολάου είναι κατασκευασμένη κατά τη διάρκεια του 17ου αιώνα στην περιοχή των Ανακτόρων. Η εκκλησία αυτή κατατάσσεται στον σύνθετο σταυροειδή αρχιτεκτονικό ρυθμό με τρούλο. Διαθέτει έναν κατεστραμμένο νάρθηκα στα δυτικά και έναν περίβολο στα νότια και δυτικά. Η εκκλησία είναι το μοναδικό κτίσμα μεγάλης κλίμακας που κατασκευάστηκε στον Μυστρά μετά τη συνθηκολόγηση της Καστροπολιτείας στους Οθωμανούς το 1460. Το εσωτερικό του ήταν διακοσμημένο με πλήθος τοιχογραφιών που απεικονίζουν θρησκευτικά θέματα, αν και μόνο ένας μικρός αριθμός έχει καταφέρει να διατηρηθεί (Κουνουπιώτου, 1969).

Τα παλάτια ιδρύθηκαν στο χαρακτηριστικό πλάτωμα του λόφου. Οι χρήσεις και οι εποχές κατασκευής αυτών των κατασκευών ποικίλλουν, κυμαίνονται από τον 13ο έως τον 15ο αιώνα. Αρχικά χρησίμευαν ως έδρα και κατοικία του δεσπότη και της οικογένειάς του. Οι κατασκευές αυτές περιβλήθηκαν σταδιακά από άλλα κτίρια για να εξυπηρετήσουν τις αυξανόμενες απαιτήσεις της κυβερνητικής εξουσίας που περιείχαν. Έτσι, σχηματίστηκε το συγκρότημα. Στα αξιοσημείωτα τμήματα του κτιρίου περιλαμβάνονται η πτέρυγα του Καντακουζηνού, που κατασκευάστηκε από τον Δεσπότη Μανουήλ Καντακουζηνό κατά το δεύτερο μισό του 14ου αιώνα, και η πτέρυγα του Παλαιολόγου, που ολοκληρώθηκε στις αρχές του 15ου αιώνα. Η τελευταία περιλάμβανε έναν ισόγειο χώρο αφιερωμένο σε αποθηκευτικούς σκοπούς, έναν πρώτο όροφο χωρισμένο σε οκτώ ξεχωριστά διαμερίσματα και έναν δεύτερο όροφο που ορίστηκε ως η τοποθεσία της αίθουσας του θρόνου (Τασιγιώργου, 2014).

Η οικία Φραγκοπούλου και η οικία Λάσκαρη αποτελούν παράδειγμα της χαρακτηριστικής μεγαλοπρέπειας που συναντάται στην Κάτω Χώρα της Καστροπολιτείας. Διαθέτουν ένα ισόγειο και δύο επιπλέον ορόφους. Οι κύριοι χώροι κατοικίας βρίσκονται στον πρώτο όροφο, ενώ οι συμπληρωματικοί χώροι βρίσκονται στο ισόγειο. Μέσα σε αυτές τις βυζαντινές κατοικίες, το κατώτερο επίπεδο προοριζόταν για συμπληρωματικές λειτουργίες, όπως η στέγαση ζώων, η αποθήκευση και η προετοιμασία φαγητού. Οι οκταγωνικές οχυρώσεις τους κατασκευάστηκαν με σημαντικούς και ανθεκτικούς τοίχους για να πληρούν τις αμυντικές απαιτήσεις (Kourelis, 2011).

Η πιο πρόσφατη προσθήκη στην καστροπολιτεία είναι ένα μουσείο που στεγάζει σημαντικά βυζαντινά εκθέματα. Βρίσκεται βόρεια του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Δημητρίου. Η συλλογή περιλαμβάνει κυρίως γλυπτά, χειρόγραφα, κοσμήματα, διακοσμητικά αξεσουάρ, ενδύματα και υποδήματα (Τασιγιώργου, 2014).

Εικόνα 3 Χάρτης Μυστρά (Πηγή εικόνας: <https://blogs.sch.gr/3dimgala/ellinika-mnimeia-pagkosmias-klironomias-tis-unesco/#monument-9>)

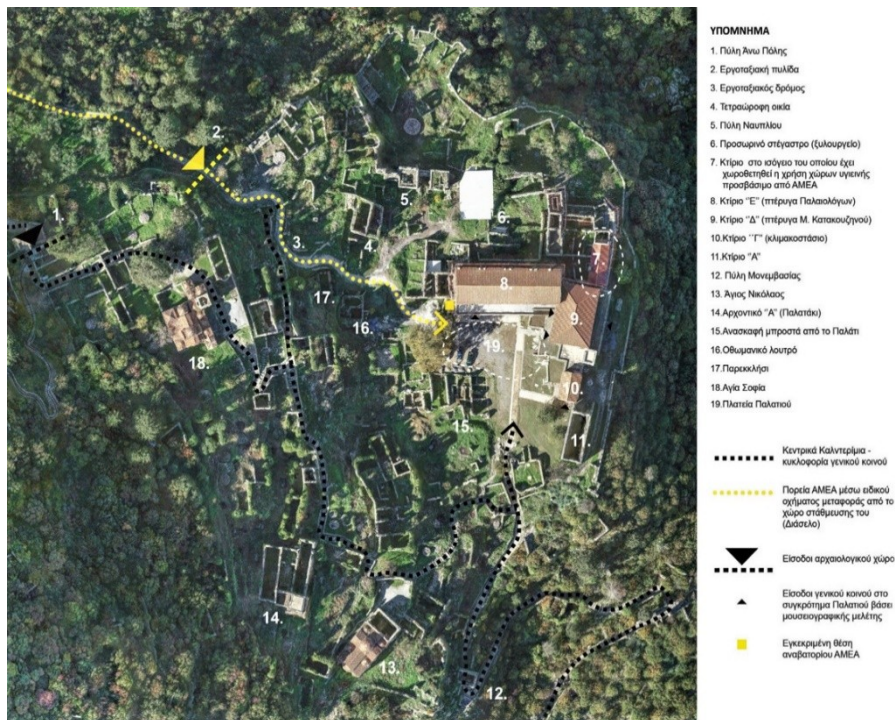
4.1.4.ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

Ο Μυστράς αποτελεί έναν αρχαιολογικό χώρο εξαιρετικής σημασίας, τόσο για την Πελοπόννησο, όσο και για ολόκληρη την Ελλάδα. Παρά την αναγνώρισή του από την UNESCO ήδη από το 1989, λίγες ενέργειες έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι πρόσφατα για τον εκσυγχρονισμό του. Πρόσφατα, ετέθη σε εφαρμογή, το έργο «Ανάδειξη- Εκθεσιακή Περιήγηση στο Παλάτι των Δεσποτών στον Αρχαιολογικό χώρο Μυστρά» το οποίο

αποτελείται από τρεις κύριες συνιστώσες: την ολοκλήρωση του συγκροτήματος του Ανακτόρου ώστε να καταστεί πλήρως λειτουργικό, τη δημιουργία υποδομών εξυπηρέτησης του κοινού και τη βελτίωση της προσβασιμότητας και την υλοποίηση ενός εκθεσιακού προγράμματος (Υπουργείο Πολιτισμού, 2021).

Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού υλοποιεί επί του παρόντος ένα πρόγραμμα για τη βελτίωση της περιοχής του Μυστρά Καστροπολιτείας. Το πρόγραμμα αυτό έχει συνολικό προϋπολογισμό περίπου 7.500.000 ευρώ και χρηματοδοτείται κυρίως από το Ταμείο Ανάκαμψης και το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πελοπόννησος - ΕΣΠΑ 2014-2020 και ΕΣΠΑ 2021 - 2027: Ανάδειξη - Εκθεσιακή Περιήγηση στο Παλάτι των Δεσποτών στον Αρχαιολογικό Χώρο Μυστρά. Μετά τη θετική αξιολόγηση από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο, το ανάκτορο μετατρέπεται σε μουσειακό-εκθεσιακό χώρο προσβάσιμο στο κοινό (Υπουργείο Πολιτισμού, 2021).

Ο εξωραϊσμός και το δίκτυο διαδρομών διασφαλίζουν την καθολική προσβασιμότητα για άτομα με αναπηρία και προβλήματα κινητικότητας. Στο πλαίσιο των αναμορφώσεων του τοπίου, ο χώρος μπροστά από το Παλάτι αποκαθίσταται σχολαστικά στην αρχική του κατάσταση των αρχών του 15ου αιώνα. Επιπλέον, το υπάρχον μονοπάτι βελτιώθηκε για να διευκολύνει την προσβασιμότητα ατόμων με περιορισμένη κινητικότητα, χρησιμοποιώντας ένα εξειδικευμένο όχημα και έναν εξωτερικό ανελκυστήρα. Με τον τρόπο αυτό, οι επισκέπτες θα έχουν πλήρη πρόσβαση σε όλα τα τμήματα του μνημείου (In Magazine, 2022).

Εικόνα 4 Υπόμνημα έργου προγράμματος (In Magazine, 2022)

Η μελέτη προσβασιμότητας προβλέπει δύο κύριες διαδρομές. Η αρχική διαδρομή ξεκινά από την Κάτω Χώρα του Μυστρά, διασχίζει τον πλακόστρωτο κεντρικό δρόμο και περνά από την Πύλη της Μονεμβασιάς για να φτάσει στο Παλάτι από τη νοτιοανατολική κατεύθυνση (Papageorgiou, 2015).

Η δεύτερη διαδρομή πρόσβασης διευκολύνεται από τον κατασκευαστικό δρόμο, ο οποίος πηγάζει έξω από τα περιμετρικά τείχη και συνδέεται με το χώρο στάθμευσης μέσω ενός μη ασφαλτοστρωμένου δημοτικού δρόμου. Για να εξασφαλιστεί η εύκολη πρόσβαση των επισκεπτών και η αποτελεσματική λειτουργία του χώρου, έχουν καθοριστεί καθορισμένοι διάδρομοι κυκλοφορίας και ελεύθεροι χώροι. Τρεις πλατείες θα τοποθετηθούν στρατηγικά σε όλη τη διαδρομή των επισκεπτών, συμπίπτοντας με τον κύριο διάδρομο επισκεπτών, για να χρησιμεύσουν ως σημεία προσέλκυσης ή καθορισμένες περιοχές στάσης (Υπουργείο Πολιτισμού, 2021).

Η κύρια πλατεία, σχεδιασμένη να είναι πλήρως προσβάσιμη σε αναπηρικά αμαξίδια για άτομα με αναπηρία, προορίζεται να βρίσκεται στα νότια του Παλατιού. Το Παλάτι θα χρησιμεύει ως υπαίθριος κόμβος και σημείο αναφοράς. Ταυτόχρονα, κατασκευάζεται ένα δεύτερο πλάτωμα για να φιλοξενήσει την κύρια είσοδο του Παλατιού για δημόσια χρήση (In Magazine, 2022).

Το πρόγραμμα, δίνει προτεραιότητα στην καθολική προσβασιμότητα, καθώς, στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού των αρχαιολογικών χώρων της Ελλάδας, η διασφάλιση της προσβασιμότητας των αρχαιολογικών χώρων, των μουσείων και των πολιτιστικών υποδομών σε άτομα με αναπηρία και σε άτομα με ειδικές ανάγκες αποτελεί βασική προτεραιότητα για το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στους χώρους που περιλαμβάνονται στον κατάλογο πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, όπως ο καθεδρικός ναός του Μυστρά, η πρόσβαση στους οποίους αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα σε όλους τους πολίτες διεθνώς (Υπουργείο Πολιτισμού, 2021).

Οι τροποποιήσεις που αποσκοπούν στην ενίσχυση και την επέκταση της προσβασιμότητας, καθώς και στην προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών στον αρχαιολογικό χώρο, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του ολοκληρωμένου σχεδίου για τη διαφύλαξη και την προώθηση του μνημειακού συγκροτήματος του Μυστρά. Επιπλέον, το Υπουργείο Πολιτισμού έχει εντάξει τον Μυστρά σε ένα έργο που χρηματοδοτείται από το Ταμείο Ανάκαμψης. Το έργο αυτό ασχολείται ειδικά με τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης στους ιστορικούς χώρους, εκτός από την εποπτεία της οργάνωσης της έκθεσης, του παλατιού και της πρωτοβουλίας για την καθολική προσβασιμότητα. Το σύστημα πυροπροστασίας και πυρόσβεσης εγκαθίσταται για να ενισχύσει τη συνολική οχύρωση της Καστροπολιτείας (In Magazine, 2022).

Οι ενέργειες αυτές είναι ιδιαίτερα ελπιδοφόρες και αν ολοκληρωθούν με επιτυχία, θα επιλύσουν πολλά χρόνια προβλήματα διαχείρισης στην περιοχή, τα οποία θέτουν σε κίνδυνο το σημαντικότερο αυτό πολιτιστικό μνημείο και περιορίζουν την πρόσβαση σε αυτό.

Εικόνα 5 Διαδικασία ανστήλωσης στο πλαίσιο του προγράμματος ΕΣΠΑ (In Magazine, 2022)

4.2.ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Η παρούσα έρευνα αποτέλεσε μία ποιοτική έρευνα η οποία αναπτύχθηκε με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Από τη θεματική ανάλυση η οποία πραγματοποιήθηκε προέκυψαν οι 4 ακόλουθες θεματικές: προβλήματα διαχείρισης, δυνητικά οφέλη βιώσιμης διαχείρισης, ρόλος τοπικής κοινωνίας και προτάσεις. Με βάση τις τέσσερις θεματικές που προέκυψαν από τη θεματική ανάλυση, απαντήθηκαν και τα τρία ερευνητικά ερωτήματα τα οποία έχουν τεθεί για την έρευνα. Η ανάλυση των τεσσάρων θεματικών αναπτύχθηκε σε τέσσερα επί μέρους κεφάλαια, τα οποία παρουσιάζονται ακολούθως. Για την τεκμηρίωση των θεματικών, πρόκειται να παρατεθούν και να σχολιαστούν αποσπάσματα από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών.

4.2.1.ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες, αν και τόνισαν πόσο σημαντική είναι η φήμη και η ιστορία της Καστροπολιτείας του Μυστρά, διαπίστωσαν σημαντικά προβλήματα ως προς τη βιώσιμη διαχείριση, τονίζοντας πως είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθούν βελτιώσεις. Οι επισκέπτες είναι αρκετοί, και ιδιαίτερα από ευρωπαϊκές χώρες, ωστόσο, είναι αναγκαίο να γίνουν περισσότερα βήματα και βελτιώσεις στον τομέα της βιώσιμης διαχείρισης, ώστε ο τόπος να προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

«Είναι πολύ δυνατή η ιστορία και η φήμη της Καστροπολιτείας, ιδιαιτέρως στην Ευρώπη π.χ. Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία κ.α., έχει περίπου 160.000 με 170.000 επισκέπτες κάθε έτος και έτσι πιστεύω ότι αυτήν την περίοδο καθίσταται βιώσιμη την διαχείριση του. Για το μέλλον όμως πιστεύω ότι πρέπει να γίνουν βελτιώσεις»

Σ2

Όπως τονίστηκε και από ένα ακόμη άτομο το οποίο έλαβε μέρος στην έρευνα, ο τόπος φαίνεται πως διαθέτει εξαιρετικά σημαντικές δυνατότητες να προσελκύσει τον τουρισμό, χωρίς να αλλοιώσει, αλλά αντίθετα με το να προβάλλει τον χαρακτήρα του με ένα πιο σύγχρονο τρόπο:

«Διαθέτει την πρώτη ύλη, τα προϊόντα του πνεύματος και της τέχνης πολλών αιώνων ώστε ο Αρχ. Χώρος του Μυστρά να μπορεί να ανταποκριθεί και να ασκήσει επιτυχώς τον κοινωνικό, εθνικό και διεθνή πολιτισμικό του ρόλο. Χρειάζεται πρωτίστως μια πολιτική πράξη Παιδείας

που να ενημερώνει και να κινητοποιεί ολόκληρη την κοινωνία να συμμετάσχει σε μια βιώσιμη πορεία του χώρου τούτου. Μια εμβριθής μελέτη και επανεξέταση της πολιτικής των σχέσεών του με την κοινωνία της εποχής μας, που θα αποσκοπεί στην ανάδειξη των δυνατοτήτων του χώρου προς την κατεύθυνση της ανταπόκρισης στα αιτήματα της κοινωνίας.»

Σ1

Δυστυχώς, μία δυσάρεστη κατάσταση η οποία αναφέρθηκε από πολλούς συμμετέχοντες σχετίζεται με τους εκτεταμένους κινδύνους τους οποίους διατρέχει η Καστροπολιτεία του Μυστρά, λόγω της έλλειψης προστασίας από φυσικές καταστροφές και φυσικά φαινόμενα, γεγονός το οποίο αναδεικνύει την ανάγκη ένα πλάνο βιώσιμης διαχείρισης να στηρίζεται και στην κάλυψη των αναγκών προστασίας του σημαντικού αυτού αρχαιολογικού χώρου.

«Η στροφή αυτή του κλίματος επηρεάζει όλη την Χώρα μας και τον Αρχαιολογικό χώρο αυτό. Ο Αρχαιολογικός χώρος, λαμβάνοντας υπόψιν το ανάγλυφο του και ιστορικά δεδομένα, κινδυνεύει αναφέροντας τα με φθίνουσα σειρά: α) από πυρκαγιά, β) σεισμό, γ) κατολισθήσεις, δ) θύελλες, ε) πλημμύρες, στ) τσουνάμι. Όσο για τους σεισμούς έχει αποδειχθεί ότι ερείπια που υπάρχουν, κάποια πολλών μέτρων, έχοντας μόνο τις δύο από τις τέσσερις πλευρές τους, στέκουν ορθά εκατοντάδες χρόνια [...] Αλλά και ο σεισμός έχει αποδείξει ότι στην ευρύτερη περιοχή έχει προκαλέσει καταστροφές χωρίς οι ανθρώπινες κατασκευές να μπορούν να του αντισταθούν.»

Σ2

Επιπρόσθετα, αναφέρθηκε από περισσότερα από ένα από τα άτομα τα οποία συμμετείχαν στην έρευνα πως υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις τόσο σε σχέση με τις ανέσεις που προσφέρονται στους επισκέπτες (χάρτες, σημεία ξεκούρασης, οπτικοακουστικό ξεναγό) όσο και σε σχέση με την προσβασιμότητα της περιοχής σε άτομα ΑΜΕΑ και με πάσης φύσεως κινητικά προβλήματα:

«Θεωρώ πως είναι ένα διαμάντι για την περιοχή μας, το οποίο όμως χρειάζεται αρκετή δουλειά για να αναδειχτεί όπως του αξίζει. Είναι ένα χώρος παγκοσμίου φήμης και πόλου έλξης για επισκέπτες από όλον τον κόσμο. Όμως χρειάζεται κάποιες αναβαθμίσεις για τους επισκέπτες, έναν χάρτη, ένα οπτικοακουστικό ξεναγό, σκιερά σημεία ξεκούρασης και πρόβλεψη για άτομα με κινητικά προβλήματα αλλά και άτομα ΑΜΕΑ.»

Σ8

«Σημαντικό παράδειγμα είναι τα μέσα μαζικής μεταφοράς, τα οποία δεν διευκολύνουν την διέλευση των επισκεπτών Πελοποννήσου. Για Μυστρά συγκεκριμένα υπάρχουν λεωφορεία μόνο πρωινές ώρες έως το μεσημέρι, το απόγευμα και τις Κυριακές δεν υπάρχουν καθόλου δρομολόγια. Από την άνοιξη έως το φθινόπωρο ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά είναι ανοιχτός από τις 8:00-20:00. Δεν υπάρχει χάρτης του χώρου και υπάρχει επί των πλείστων μόνο ένας ξεναγός. Οι τουαλέτες βρίσκονται κοντά στο παλάτι και η περιήγηση του κάστρου δεν ενδείκνυται για άτομα με κινητικές δυσκολίες. Τέλος, δεν υπάρχει ένας σκιερός χώρος για ξεκούραση εντός ή εκτός του αρχαιολογικού χώρου, ειδικά τους καυτούς καλοκαιρινούς μήνες που η περιοχή μας πιάνει ιδιαίτερα υψηλές θερμοκρασίες.»

Σ4

Η έλλειψη προσβασιμότητας και κατάλληλων υποδομών για τα άτομα που εντάσσονται στην κατηγορία ΑΜΕΑ αποτελεί μία πολύ σημαντική παράλειψη, η οποία είναι ανεπίτρεπτη για ένα τόσο σημαντικό αρχαιολογικό χώρο, με τόσο σημαντική φήμη, συνεπώς, καθίσταται αναγκαίος ο εκσυγχρονισμός της διαχείρισης στον συγκεκριμένο τομέα.

Τέλος, διαπιστώθηκε ότι στο πλαίσιο της τρέχουσας διαχείρισης του μνημείου, δεν έχει αξιοποιηθεί όσο θα έπρεπε η τεχνολογία, με αποτέλεσμα σημαντικές προοπτικές που εφαρμόζονται στη σύγχρονη διαχείριση αρχαιολογικών χώρων να μην αξιοποιούνται για την προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών.

«Θα μπορούσαν να εγκατασταθούν στο χώρο κάθε μνημείου του Μυστρά ψηφιακά μέσα, με δυνατότητα οπτικοακουστικής πρόσβασης σε ιστορική και τεχνολογική τεκμηρίωση, με παράλληλη μεταγλώττιση.»

Σ4

4.2.2.ΔΥΝΗΤΙΚΑ ΟΦΕΛΗ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες, αναφέρθηκαν ενδιαφέρουσες θέσεις σε σχέση με τα δυνητικά οφέλη της βιώσιμης διαχείρισης, τα οποία προέβησαν. Όπως αναφέρθηκε, η βιώσιμη διαχείριση, θα μπορούσε να γνωστοποιήσει το εύρος της συμβολής του σπουδαίου αυτού αρχαιολογικού χώρου, στον παλαιό και σύγχρονο πολιτισμό, αλλά και την παιδεία:

«[...] Πρέπει άμεσα να εξασφαλιστούν οι ασφαλείς όροι συντήρησης όλων των μνημείων του Μυστρά, να παρουσιαστεί και να γνωστοποιηθεί κοινωνικά το εύρος της συμβολής του στον παλαιό και σύγχρονο πολιτισμό, αλλά και στην Παιδεία, και να επιδιώξουμε αυτά να γίνουν

πραγματικότητα συγκροτώντας ένα σύγχρονο σύνολο που θα συγκεντρώνει την παραγόμενη γνώση σε αποδεκτά ποσοστά πληρότητας. Τελικά, για την επισκεψιμότητα και την αφύπνιση του ενδιαφέροντος του κάθε επισκέπτη ας μην λησμονούμε το εξής: ότι καμία πολιτική τάξη και σχέδιο δεν είναι βιώσιμα εάν δεν υπηρετούν απόλυτα την πραγμάτωση της εσωτερικής ελευθερίας και του πολιτισμού του κάθε ανθρώπου.»

Σ1

Επιπροσθέτως, τονίστηκε ότι η σωστή οικονομική διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου, σε συνδυασμό με τις ενέργειες για την καλύτερη ασφάλιση θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε οικονομικά οφέλη τόσο για τον ίδιο τον αρχαιολογικό χώρο, καθώς θα αυξηθεί η προσέλευση, όσο και για την τοπική κοινωνία, μέσω της παροχής θέσεων εργασίας.

«Θεωρώ ότι η μείωση του κόστους εισιτηρίου θα προσεγγίσει περισσότερους τουρίστες τόσο για τον αρχαιολογικό χώρο όσο και για την τοπική κοινωνία. Η καλύτερη ασφάλιση του αρχαιολογικού χώρου θα δώσει την ευκαιρία για περισσότερες θέσεις εργασίας και εν τέλει θα έχει μια πιο καλή εικόνα τόσο ο αρχαιολογικός χώρος όσο και η περιοχή. Με τη σωστή μελέτη και επίβλεψη όλα θα λειτουργούσαν πιο σωστά.»

Σ7

Τα άτομα τα οποία έλαβαν μέρος στην έρευνα, τόνισαν πως τα οφέλη από τη βιώσιμη διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου θα ήταν σημαντικά σε όλους τους τομείς, σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, με αποτέλεσμα το κέρδος να υπερβαίνει το κόστος που θα απαιτήσουν οι όποιες αλλαγές απαιτήσει η εφαρμογή ενός σχεδίου ενίσχυσης της βιωσιμότητας:

«Τα οφέλη θα ήταν πολλαπλά: οικονομικά, κοινωνικά. Θα ωφελούνταν και η τοπική κοινωνία και αγορά, εκτός από τις υπηρεσίες που ο ίδιος ο χώρος θα παρείχε. Επομένως εκτιμώ ότι θα ξεπερνούσαν το όποιο κόστος.»

Σ10

Επιπρόσθετα, τονίστηκε ότι αν η διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου τεθεί σε μία βιώσιμη πορεία, επιπρόσθετα οφέλη μπορούν να διασφαλιστούν μέσα από προγράμματα, όπως αυτά του ΕΣΠΑ, τα οποία συμβάλουν στην ενίσχυση αντίστοιχων πρωτοβουλιών και μπορούν να ενισχύσουν τα οικονομικά οφέλη για τον χώρο.

«Όχι, αρκεί να γίνουν σταδιακά, έτσι κάθε πραγματοποίηση θα αποδίδει, βοηθώντας την υλοποίηση της επόμενης. Επίσης όλες οι εκδηλώσεις που σας ανέφερα ανωτέρω μπορούν να έχουν χορηγούς – δωρητές. Ακόμη προγράμματα ΕΣΠΑ μπορούν να βοηθήσουν και εν κατακλείδι, «Δεν υπάρχει τίποτα αδύνατο για αυτόν που θα προσπαθήσει», Μέγας Αλέξανδρος»

Σ2

4.2.3.ΡΟΛΟΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Στις απαντήσεις οι οποίες δόθηκαν από τους συμμετέχοντες και από τις συμμετέχουσες πραγματοποιήθηκαν εκτενείς αναφορές στον ρόλο της τοπικής κοινωνίας στη βιώσιμη διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά. Ιδιαίτερες αναφορές πραγματοποιήθηκαν στον τρόπο με τον οποίο η βιώσιμη διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου θα μπορούσε να συμβάλει στην ενίσχυση της τοπικής κοινωνίας, μέσα από την παροχή ευκαιριών απασχόλησης, τη βελτίωση του επιπέδου ποιότητας ζωής, την επικοινωνία και τη γενικότερη κοινωνική και επιστημονική πρόοδο.

«Οικονομικά, έξοδος από την ανυποληψία στην οποία για δεκαετίες έχει βυθιστεί ο τόπος, εργασιακά, επιστημονικοερευνητικά, δημογραφικά, βελτίωση επιπέδου ποιότητας ζωής στην ευρύτερη περιοχή του Νομού Λακωνίας, επικοινωνία και πρόσμειξη πολιτισμών.»

Σ1

Επιπλέον, από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών προτάθηκαν τρόποι με τους οποίους η τοπική κοινωνία θα μπορούσε να συμβάλει είτε φυλάσσοντας και φροντίζοντας τον χώρο είτε και εργαζόμενοι για την ασφάλεια και την προώθηση του χώρου. Όπως αναδείχθηκε, τόσο ο αρχαιολογικός χώρος θα μπορούσε να προσφέρει σημαντικά στην τοπική κοινωνία, όσο και η τοπική κοινωνία θα μπορούσε να ασχοληθεί ενεργά με την Καστροπολιτεία, ως σήμα κατατεθέν και σημαντικό πολιτιστικό πόρο του του τόπου τους:

«Η τοπική κοινωνία θα μπορούσε να συμβάλει τους καλοκαιρινούς μήνες με την δημιουργία πύργους πυρασφάλειας όπου θα γίνεται παρακολούθηση των εκτάσεων από κατοίκους της τοπικής κοινωνίας σε διαφορές βάρδιες... (όπως παλιά)»

Σ5

«Η Τοπική κοινωνία θα μπορούσε σίγουρα να βοηθήσει στην καθαριότητα του περιβάλλοντα χώρου και των δρόμων γύρω από αυτό. Οι γηραιότεροι δεν είχαν τα μέσα που διαθέτουμε

εμείς σήμερα αλλά ειδικά τους καλοκαιρινές μήνες είχαν τα κτήματα τους καθαρά κυρίως από τα ζιζάνια ώστε σε περίπτωση πυρκαγιάς να μην εξαπλωθεί.»

Σ6

«Με την δημιουργία ομάδων περιφρούρησης (πυρόσβεσης) και υποδομών (υδατοδεξαμενές) και τη δημιουργία ομάδας άμεσης επέμβασης, η οποία έχοντας εκπαιδευτεί για περιπτώσεις κρίσεων θα μπορέσει να συνδράμει το φυλακτικό προσωπικό. Ο συστηματικός καθαρισμός ξερών κλαδιών, η διάνοιξη ζωνών πυρασφάλειας, ακόμα και ανάμεσα στα αγροτεμάχια αποτελούν τεχνικές πυρασφάλειας που και σήμερα πρέπει να εφαρμόζονται.»

Σ10

Μέσα από την εφαρμογή παραδοσιακών πρακτικών, τόσο το επίπεδο ασφαλείας, όσο και η καθαριότητα και η συντήρηση του χώρου, θα μπορούσε να διατηρηθεί με πρωτοβουλίες της τοπικής κοινότητας, δεδομένου ότι τα οφέλη από αυτές τις πρωτοβουλίες, θα είναι άμεσα, τόσο λόγω της αύξησης της επισκεψιμότητας, όσο και λόγω της αύξησης της περιόδου προσέλκυσης τουριστών από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

4.2.4.ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τέλος, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες παρείχαν τις πολύτιμες προτάσεις τους σε σχέση με τη βιώσιμη διαχείριση της Καστροπολιτείας του Μυστρά. Οι προτάσεις οι οποίες δόθηκαν ήταν ιδιαίτερα λεπτομερείς και στοχευμένες. Όπως αναφέρθηκε, η αξιοποίηση της προθυμίας της τοπικής κοινωνίας να συνεισφέρει στη βιώσιμη διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογιών που προσφέρονται, θα μπορούσε να συμβάλλει σε πολύ σημαντικά αποτελέσματα:

«Η πόλη της Σπάρτης θα μπορούσε να γίνει το πρότυπο «πόλεως-κράτους» της μετατεχνολογικής εποχής : τις δυνατότητες της τεχνικοεπιστημονικής υπερέκρηξης του σήμερα να τις στρέψουμε να μην υπηρετούν μόνο την τροφοδότηση της κεντρικής διοίκησης με κρίσιμα δεδομένα, ώστε η συνεπακόλουθη λήψη των αποφάσεων να είναι αποκλειστικό δικαίωμα ενός αιρετού ανά πέντε χρόνια κέντρου αποφάσεων, αλλά να λειτουργούν έτσι ώστε να επιστρέφουν την στατιστική και μαθηματικά δομημένη γνώση στους πολίτες της πόλης μας ταυτόχρονα με το δικαίωμα να επιλέγουμε με δημοκρατική άμεση ψηφοφορία για τα μεγάλης σημασίας σχέδια της ζωής και της πορείας της πόλεώς μας. Μόνον εάν της ανατεθεί να πρωταγωνιστήσει κατ’

αυτόν τον τρόπο η τοπική κοινωνία για τα «εις εαυτόν» της ζητήματα-προβλήματα, θα εκτυλίξει αποτελεσματικά τις δυνάμεις της και στο πεδίο του πολιτισμού»

Σ1

Αναφέρθηκαν πλήθος ιδεών βιώσιμης διαχείρισης, όπως η αποκατάσταση των φθορών και αναστήλωση των ερειπίων χωρίς την αλλοίωση του χώρου, η διεξαγωγή αρχιτεκτονικής μελέτης τοπίου, η ενίσχυση της προσβασιμότητας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, η παροχή ανέσεων για τους επισκέπτες, χώρων υγιεινής, χαρτών και διαδικτυακής κάλυψης, η παροχή δημιουργικής απασχόλησης για τα παιδιά, η διοργάνωση δρωμένων με επίκεντρο της ιστορία του χώρου, η ύπαρξη διασωστών και δρομολογίων, η βελτίωση του οδικού δικτύου, τα έργα προστασίας και ασφαλείας και η προώθηση της πώλησης προϊόντων όπως για παράδειγμα τα ενθύμια που σχετίζονται με τον αρχαιολογικό χώρο.

«**α)** θα επιθυμούσα την σταδιακή αναστήλωση και αξιοποίηση όλων των ερειπίων (κρατικά ή ιδιωτικά) χωρίς αλλοίωση της μοναδικής του ταυτότητας, **β)** εκπόνηση και υλοποίηση αρχιτεκτονικής μελέτης περιβάλλοντα χώρου, **γ)** βελτίωση των μονοπατιών και των κλιμάκων αυτών με υποδομές A.M.E.A., με στάσεις ανάπαυσης, χώρους υγιεινής, πόσιμου νερού και καλύτερης σηματοδότης, **δ)** δημιουργία σημείων ενημέρωσης και πληροφορίας με την χρήση της τεχνολογίας (οθόνες κ.α.), **ε)** δωρεάν πρόσβαση στο διαδίκτυο (αν δεν έχει ήδη), δημιουργία ηλεκτρονικής εφαρμογής με δυνατότητα ψηφιακών αναπαραστάσεων σε φορητές συσκευές (smartphones κ.α.) και σημεία με τρισδιάστατη ψηφιοποίηση και διαδραστική παρουσίαση **μόνο εντός** του αρχαιολογικού χώρου, **στ)** δημιουργικές απασχολήσεις για παιδιά με παιχνίδια, βίντεο, κατασκευές και ζωγραφική **εντός** του αρχαιολογικού χώρου, **ζ)** διοργανώσεις εκδηλώσεων σχετικά με την βυζαντινή γαστρονομία και τον οίνο **η)** διοργανώσεις χορών και θεάτρου με επίκεντρο το Βυζάντιο **θ)** εκδηλώσεις βυζαντινής και παραδοσιακής μουσικής, **ι)** διοργανώσεις για τον πολιτισμό, την φιλοσοφία, τις τέχνες και την αρχιτεκτονική του χώρου, **ια)** περισσότερη και συγκεκριμένη διαδικτυακή προώθηση – διαφήμιση, **ιβ)** ύπαρξη διασωστών στον χώρο ιδιαίτερος τους θερινούς μήνες, **ιγ)** μεγαλύτερο πωλητήριο ή περισσότερα πωλητήρια με μεγαλύτερη ποικιλία εκθεμάτων, **ιδ)** βελτίωση οδικού δικτύου, **ιε)** παροχή μικρού λεωφορείου (δημόσια ή ιδιωτικά) με δρομολόγια ενώ με κάτω πύλη.»

Σ2

α) Σωστή υδροδότηση και πυρόσβεση

β) Πρόσβαση για ΑΜΕΑ

γ) Σχέδιο συγκράτησης αποκόλλησης επικίνδυνων βράχων.

δ) Καθαρισμός μονοπατιών απο κομμένα ξέρα δέντρα, κλαδιά και πέτρες.

ε) Δημιουργία μονοπατιών και κιγκλιδωμάτων (για εύκολη πρόσβαση διασωστών και πυροσβεστών.

στ) Εφαρμογή σχεδίου αντιμετώπισης έκτακτων περιστατικών. Σωστή και πλήρης ενημέρωση υπαλλήλων καθώς και ασκήσεις ετοιμότητας.

ζ) Αλεξικέραυνο

η) Αντιπλημμυρικά έργα

Σ3

«Πρώτα πρέπει να αλλάξει το σκεπτικό της κοινωνίας μας και να αντιληφθούμε πως διαθέτουμε δύο τεράστια ατού: Την καστροπολίτεια του Μυστρά και το δωρεάν, παγκοσμίου φήμης όνομα της πόλης μας. Είναι καιρός να επενδύσουμε στον τουρισμό της περιοχής μας, αναδεικνύοντας και μεν τα ήδη υπάρχων αρχαιολογικά μνημεία και χώρους αλλά και διευκολύνοντας την διαμονή των επισκεπτών στην περιοχή μας. Σημαντικό παράδειγμα είναι τα μέσα μαζικής μεταφοράς, τα οποία δεν διευκολύνουν την διέλευση των επισκεπτών Πελοποννήσου.»

Σ8

Μάλιστα, από τους συμμετέχοντες, αναφέρθηκαν και παραδείγματα βιώσιμης διαχείρισης, όπως ο αρχαιολογικός χώρος της Πομπηίας, η Ακρόπολη, το κάστρο Χλεμούτσι στην Πάτρα, το Μπούρτζι στο Ναύπλιο καθώς και το Μουσείο της Τεγέας:

«Ο αρχαιολογικός χώρος της Πομπηίας στην Ιταλία είναι κατά τη γνώμη μου ένας χώρος πρότυπο. Διαθέτει ευρύ μνημειακό πλούτο, μεγάλο αριθμό φυλακτικού και επιστημονικού προσωπικού, το οποίο δουλεύει ακόμα και μπροστά στα μάτια των επισκεπτών, κάνοντας την περιήγησή τους μοναδική εμπειρία. Επιπλέον, είναι ένα ολοκληρωμένο αρχαιολογικό πάρκο, με σημεία ενδιαφέροντος, σημασμένες διαδρομές, παροχές προς τους επισκέπτες, χώρους στάσης και ανάπαυσης.»

Σ10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ/ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Η θεματική ανάλυση η οποία πραγματοποιήθηκε απάντησε σε τρία ερευνητικά ερωτήματα α) Ποια είναι η τρέχουσα πολιτική διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά; β) Πως θα μπορούσε ο αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά να αξιοποιηθεί και να προβληθεί με βιώσιμο τρόπο; και γ) Ποια θα ήταν τα αποτελέσματα από την υιοθέτηση μίας πολιτικής βιώσιμης διαχείρισης;

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα το οποίο τέθηκε για την παρούσα έρευνα αφορά την τρέχουσα διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά, όπως αυτή αποτιμάται από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες στην έρευνα. Η απάντηση αυτή, δόθηκε από την πρώτη θεματική η οποία προέκυψε από την θεματική ανάλυση που πραγματοποιήθηκε. Σύμφωνα με την ανάλυση των συνεντεύξεων, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες στην έρευνα αναγνώρισαν τη σημασία της φήμης και της ιστορικής αξίας της Καστροπολιτείας του Μυστρά. Ωστόσο, αναγνώρισαν αξιοσημείωτα ζητήματα σχετικά με τη βιώσιμη διαχείρισή του και τόνισαν την ανάγκη για βελτιώσεις. Ο σημερινός αριθμός τουριστών, ιδίως από ευρωπαϊκά έθνη, χαρακτηρίστηκε ως επαρκής. Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με τις απόψεις των συμμετεχόντων/ουσων απαιτούνται περισσότερα μέτρα και εξελίξεις στη βιώσιμη διαχείριση για την ενίσχυση της ελκυστικότητας του τόπου και την αύξηση του αριθμού των επισκεπτών όλο το χρόνο. Όπως τονίστηκε, ο τόπος φαίνεται να διαθέτει σημαντικές δυνατότητες για την προσέλκυση τουρισμού, με την προώθηση του χαρακτήρα του με σύγχρονο τρόπο, χωρίς ο μοναδικός αυτός χαρακτήρας να αλλοιωθεί ή να τροποποιηθεί. Δυστυχώς, μια κατάσταση ανησυχίας που αναφέρθηκε από πολλούς συμμετέχοντες και συμμετέχουσες στην έρευνα αφορά τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η Καστροπολιτεία του Μυστρά, τα οποία απορρέουν από την απουσία μέτρων προστασίας από φυσικές καταστροφές και ακραία φυσικά φαινόμενα. Το γεγονός αυτό, υπογραμμίζει την επιτακτική ανάγκη για ένα σχέδιο βιώσιμης διαχείρισης που θα δίνει προτεραιότητα στην αντιμετώπιση των απαιτήσεων προστασίας αυτού του σημαντικού αρχαιολογικού χώρου από δυνητικούς κινδύνους όπως πυρκαγιά, σεισμό, κατολισθήσεις και αντίστοιχα φαινόμενα. Επιπλέον, πολλοί συμμετέχοντες στην έρευνα ανέφεραν σημαντικές ελλείψεις στις παροχές προς τους επισκέπτες (όπως χάρτες, χώρους ανάπαυσης και οπτικοακουστικούς οδηγούς), καθώς και στην προσβασιμότητα της περιοχής για ΑΜΕΑ και άτομα με διάφορες κινητικές δυσκολίες. Η απουσία προσβασιμότητας και κατάλληλων υποδομών για άτομα με αναπηρίες αποτελεί σημαντική παράλειψη, η οποία κρίνεται μη

αποδεκτή για έναν χώρο τέτοιας αρχαιολογικής σημασίας και φήμης. Ως εκ τούτου, είναι επιτακτική ανάγκη να εφαρμοστούν σύγχρονες πρακτικές διαχείρισης σε αυτόν τον τομέα. Τέλος, ως προς τα προβλήματα σε σχέση με την τρέχουσα διαχείριση, διαπιστώθηκε ότι η δεν έχει αξιοποιήσει πλήρως την τεχνολογία, με αποτέλεσμα να χαθεί η ευκαιρία να αξιοποιηθούν βασικές δυνατότητες για τη σύγχρονη διαχείριση αρχαιολογικών χώρων, που θα προσέλκυαν μεγαλύτερο αριθμό τουριστών.

Ένα θετικό στοιχείο, το οποίο προέκυψε από τη βιβλιογραφική έρευνα, αποτελούν οι τρέχουσες προσπάθειες του Υπουργείου Πολιτισμού (2021), μέσω ειδικών προγραμμάτων, σε συνεργασία με το ΕΣΠΑ να αντιμετωπίσουν ορισμένα από τα προβλήματα αυτά, όπως η αναστήλωση των ανακτόρων, η προστασία από την κλιματική αλλαγή, η ενίσχυση της προσβασιμότητας και η δημιουργία χώρων ξεκούρασης. Ωστόσο, οι προσπάθειες θα πρέπει να είναι σταθερές και στοχευμένες και να συνοδεύονται από ένα πρόγραμμα προβολής του τόπου, όχι μόνο στο πλαίσιο του θρησκευτικού τουρισμού, αλλά και ως ενός μνημείου που αντικατοπτρίζει μία μακραίωνη και σημαντική πτυχή της ελληνικής ιστορίας, παρέχοντας μία μοναδική ευκαιρία επαφής με το βυζαντινό πολιτισμό.

Διερευνώντας το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο σχετίζεται κυρίως με τις προτάσεις για τη βιώσιμη διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά και απαντήθηκε από την τέταρτη θεματική, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες συνεισέφεραν τα σημαντικά σχόλιά τους σχετικά με τη βιώσιμη διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά. Οι προτάσεις που δόθηκαν ήταν πολύ συγκεκριμένες και εστιασμένες. Όπως αναφέρθηκε, η αξιοποίηση της προθυμίας της τοπικής κοινότητας να συμμετάσχει στη βιώσιμη συντήρηση του αρχαιολογικού χώρου, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των διαθέσιμων σύγχρονων τεχνολογιών, έχει τη δυνατότητα να προσφέρει σημαντικά αποτελέσματα. Προτάθηκαν διάφορες στρατηγικές για τη βιώσιμη διαχείριση, όπως η αποκατάσταση των υποβαθμισμένων περιοχών και ερειπίων με παράλληλη διατήρηση των αρχικών χαρακτηριστικών του χώρου, η διεξαγωγή μιας ολοκληρωμένης μελέτης αρχιτεκτονικού τοπίου, η βελτίωση της προσβασιμότητας για άτομα με αναπηρίες, η προσφορά ανέσεων για τους επισκέπτες, όπως εγκαταστάσεις υγιεινής, χάρτες και διαδικτυακή κάλυψη, η παροχή ελκυστικών δραστηριοτήτων για τα παιδιά, η διοργάνωση εκδηλώσεων που αναδεικνύουν την ιστορική σημασία του χώρου, η δημιουργία ομάδων αντιμετώπισης έκτακτης ανάγκης και διαδρομών εκκένωσης, η βελτίωση του οδικού δικτύου, η εφαρμογή μέτρων προστασίας και πρωτοκόλλων ασφαλείας και η προώθηση της πώλησης αναμνηστικών. Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες παρέθεσαν ακόμη

παραδείγματα βιώσιμης διαχείρισης, όπως ο αρχαιολογικός χώρος της Πομπηίας, η Ακρόπολη, το Κάστρο Χλεμούτσι στην Πάτρα, το Μπούρτζι στο Ναύπλιο και το Μουσείο της Τεγέας.

Αναφορικά με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα το οποίο τέθηκε για την παρούσα έρευνα και το οποίο αφορούσα τα δυνητικά αποτελέσματα από τη βιώσιμη διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου, η απάντηση δόθηκε από τη δεύτερη θεματική η οποία εντοπίστηκε και η οποία αφορά τα δυνητικά οφέλη από τη βιώσιμη διαχείριση. Από τα άτομα που συμμετείχαν αναφέρθηκε η αύξηση της επισκεψιμότητας, καθώς και επιπρόσθετα κοινωνικά και οικονομικά οφέλη. Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες/ουσες παρουσίασαν πειστικά επιχειρήματα σχετικά με τα πιθανά πλεονεκτήματα της βιώσιμης διαχείρισης της Καστροπολιτείας του Μυστρά. Όπως σημειώθηκε, η βιώσιμη διαχείριση μπορεί να αναδείξει αποτελεσματικά τον εκτεταμένο αντίκτυπο αυτού του σημαντικού αρχαιολογικού χώρου τόσο στον αρχαίο όσο και στον σύγχρονο πολιτισμό και την εκπαίδευση. Επιπλέον, τονίστηκε ότι η εφαρμογή αποτελεσματικής οικονομικής διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου, μαζί με μέτρα για την ενίσχυση της ασφάλειας του αρχαιολογικού χώρου, μπορεί να οδηγήσει σε οικονομικά οφέλη τόσο για τον ίδιο τον χώρο, μέσω της αύξησης του αριθμού των επισκεπτών, όσο και για τον τοπικό πληθυσμό, μέσω της δημιουργίας ευκαιριών απασχόλησης. Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες στην έρευνα τόνισαν ότι τα πλεονεκτήματα από την εφαρμογή πρακτικών βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο θα είχαν σημαντικές θετικές επιπτώσεις σε διάφορους τομείς, συμπεριλαμβανομένης της οικονομίας και της κοινωνίας. Τα οφέλη αυτά θα υπερέβαιναν κάθε κόστος που συνδέεται με την εφαρμογή ενός σχεδίου για την ενίσχυση της βιωσιμότητας. Επιπλέον, αναφέρθηκε πως με τη διασφάλιση της διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου σύμφωνα με βιώσιμες πρακτικές, μπορούν να αποκτηθούν περαιτέρω πλεονεκτήματα μέσω προγραμμάτων όπως το ΕΣΠΑ, τα οποία βοηθούν στην υποστήριξη αντίστοιχων πρωτοβουλιών και μπορούν να ενισχύσουν τα οικονομικά οφέλη για τον χώρο.

Ως ιδιαίτερα σημαντικός, τέλος, αναδείχθηκε, μέσα από την τρίτη θεματική και ο ρόλος της τοπικής κοινωνίας, η οποία μπορεί να προσφέρει πολλά στη βιώσιμη διαχείριση του Μυστρά, αλλά και να αποκομίσει πρώτη τα σημαντικά οφέλη. Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες ανέφεραν τον σημαντικό ρόλο του τοπικού πληθυσμού στη βιώσιμη διατήρηση του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά. Οι απαντήσεις τους επικεντρώθηκαν στον τρόπο με τον οποίο η βιώσιμη διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου θα μπορούσε να ενισχύσει την τοπική κοινωνία με τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης, τη βελτίωση της

ποιότητας ζωής, τη διευκόλυνση της επικοινωνίας και την προώθηση της κοινωνικής και επιστημονικής προόδου. Επιπλέον, οι απαντήσεις τους παρείχαν πληροφορίες για το πώς η τοπική κοινότητα θα μπορούσε να συμβάλει ενεργά στη διατήρηση και την προβολή του χώρου, είτε με την άγρυπνη προστασία και συντήρηση είτε με προσπάθειες για την εξασφάλιση της ασφάλειας και της προβολής του. Όπως τονίστηκε προηγουμένως, τόσο ο αρχαιολογικός χώρος έχει τη δυνατότητα να ωφελήσει σημαντικά την τοπική κοινωνία, όσο και η τοπική κοινωνία μπορεί να συμμετάσχει ενεργά στην προώθηση της Καστροπολιτείας ως διακριτού και πολύτιμου πολιτιστικού αγαθού της περιοχής της. Με την εφαρμογή παραδοσιακών πρακτικών, η τοπική κοινότητα μπορεί να διασφαλίσει αποτελεσματικά την ασφάλεια, την καθαριότητα και τη συντήρηση του χώρου. Οι πρωτοβουλίες αυτές θα αποφέρουν άμεσα οφέλη, όπως η προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών και η επιμήκυνση της διάρκειας των τουριστικών επισκέψεων από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

Σε αντίστοιχη κατεύθυνση με την έρευνα που διεξήχθη, η διεθνής έρευνα έχει αναδείξει τη σύνδεση των βιώσιμων πρακτικών διαχείρισης μουσείων και αρχαιολογικών χώρων με την τοπική κοινότητα και τον σημαντικό ρόλο της σε αυτήν (Brown, 2019). Μόνο με τον τρόπο αυτό, μπορεί ο εξαιρετικής σημασίας αυτός χώρος, ιδιαίτερα για μία τουριστική χώρα, όπως η Ελλάδα, να συμβάλλει στην επίτευξη των βιώσιμων στόχων οι οποίοι έχουν τεθεί σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο (Cerquetti & Montella, 2021).

Η παρούσα έρευνα, όπως και κάθε έρευνα, είχε ορισμένους περιορισμούς και δυσκολίες, κυρίως λόγω του περιορισμένου χρόνου που υπήρχε με τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες, που επέτρεψαν την προσέγγιση επιλεγμένων μόνων ζητημάτων σε σχέση με τη διαχείριση του σημαντικότερου μνημείου του Μυστρά. Κατά συνέπεια, θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να επεκταθεί, ώστε να διερευνηθούν σε μεγαλύτερο βάθος οι απόψεις των κατοίκων των κοντινών περιοχών ή και ενός μεγαλύτερου μέρους του τοπικού πληθυσμού, μέσω ποσοτικής ερευνητικής προσέγγισης. Δεδομένου ότι η έρευνα ανέδειξε τον σημαντικό ρόλο του τοπικού πληθυσμού, μία έρευνα που θα διερευνούσε την προθυμία των κατοίκων της περιοχής να λάβουν ενεργό συμμετοχή στη βιώσιμη διαχείριση του τόπου θα μπορούσε να συνεισφέρει σημαντικά, παρέχοντας πόρους, σε επίπεδο ανθρωπίνου δυναμικού, για τα προγράμματα τα οποία τρέχουν στην περιοχή την περίοδο αυτή και έως το 2027. Το τρέχον έτος, καθώς και τα επόμενα, αναμένεται να είναι σημαντικά για την αναμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου και την τουριστική προβολή της. Συνεπώς, είναι απαραίτητο να διερευνάται σταθερά, μέσω, ποσοτικής, ποιοτικής και μεικτής έρευνας, πως οι μεταβολές αυτές επηρεάζουν τον τοπικό πληθυσμό, καθώς η επίδραση της τουριστικής ανάπτυξης

στους γηγενείς αποτελεί σημαντικό δείκτη βιώσιμης ανάπτυξης και διαχείρισης ενός μνημείου. Φυσικά, δεν πρέπει να παραληφθεί η αναφορά και στην ανάγκη αρχιτεκτονικό μελετών, και μελετών στο πλαίσιο της επιστήμης της αρχαιολογίας τοπίου, με σύγχρονες απεικονιστικές τεχνικές, ώστε οποιαδήποτε αναμόρφωση και ενέργεια να συνάδει απόλυτα με το φυσικό περιβάλλον, διατηρώντας το μοναδικό συνδυασμό που χαρακτηρίζει την Καστροπολιτεία, απaráμιλλα όμορφης φύσης και μνημείων ιστορικής και αρχιτεκτονικής σημασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Adams, E. (2009), *Towards Sustainability Indicators for Museums in Australia*, The University of Adelaide, Αδελαΐδα.

Βέργου, Μ., Νομικής, Τ. Δ., Δικαίου, Μ. Α., & Αθηνών, Π. Υ. Π. (2012). Η προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών: Διεθνές, Ευρωπαϊκό και Ελληνικό Δίκαιο. *Ευρωπαϊκό και Ελληνικό Δίκαιο, Νομικό Βήμα, τόμος, 64*, 1058-1083.

Βούλτος Γ. (2005), Μυστράς: Η αρχιτεκτονική των σημαντικότερων υστεροβυζαντινών ναών του, Ιδιομορφή, Σπάρτη.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.

Brown, K. (2019). Museums and local development: An introduction to museums, sustainability and well-being. *Museum International*, 71(3-4), 1-13.

Calvi, L., & Moretti, S. (2021). Future of cultural tourism for urban and regional destinations. Deliverable D2. 2 of the SmartCulTour ‘Horizon 2020’ project (grant agreement number 870708).

Cerquetti, M., & Montella, M. M. (2021). Meeting Sustainable Development Goals (SDGs) in museum evaluation systems. The case of the Italian National Museum System (NMS). *Sinergie Italian Journal of Management*, 39(1), 125-147.

Cleland J. A. (2017). The qualitative orientation in medical education research. *Korean journal of medical education*, 29(2), 61–71. <https://doi.org/10.3946/kjme.2017.53>

Γιαξόγλου, Γ. (2018). Ο (νέος) Μυστράς. Εικόνες Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής. Λακωνία, 8. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: https://topoguide.gr/files/docs/Giaxoglou_08_Neos_Mystras.pdf

Δαμιανάκης, Μ. (2023). Αρχαιολογικοί χώροι, τι είναι και πού υπάγονται. *Αθηνοδρόμιο*.

Di Pietro, L., Guglielmetti Mugion, R., Renzi, M. F., & Toni, M. (2014). An audience-centric approach for museums sustainability. *Sustainability*, 6(9), 5745-5762.

Dejonckheere, M; Vaughn, L. (2019). Semistructured interviewing in primary care research: a balance of relationship and rigour. *BMJ Journals*.

Δήμος Σπάρτης (2024). Μυστράς. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://www.sparti.gov.gr/index.php/mystras>

Drinia, H., Tripolitsiotou, F., Cheila, T., & Zafeiropoulos, G. (2022). The geosites of the sacred rock of acropolis (UNESCO world heritage, athens, greece): cultural and geological heritage integrated. *Geosciences*, *12*(9), 330.

Duxbury, N., & Jeannotte, M. S. (2010). Culture, sustainability, and communities: Exploring the myths.

European Commission (2022). EU Policy for cultural heritage. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/eu-policy-for-cultural-heritage>

European Commission (2023). Sustainability and cultural heritage. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/sustainability-and-cultural-heritage>

European Commission (2023b). Research and innovation. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/research-and-innovation>

European Commission (2023c). European digital heritage. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/european-digital-heritage>

European Commission (2023d). Cultural heritage and education. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/cultural-heritage-and-education>

European Commission (2023e). International dimensions of cultural heritage. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/international-dimensions-of-cultural-heritage>

European Commission (2024). EU competences in cultural heritage. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/eu-policy-for-cultural-heritage/eu-competences-in-cultural-heritage>

European Commission (2024b). Combatting trafficking in cultural goods. Διαθέσιμο στον ιστότοπο:<https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/protection-against-illicit-trafficking>

European Commission (2024c). Natura 2000 and cultural landscapes. Διαθέσιμο στον ιστότοπο:<https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/natura-2000-and-cultural-landscapes>

European Commission (2024d). Sustainable cultural tourism. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/sustainable-cultural-tourism>

European Commission (2024e). Cultural heritage in regional policy. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/cultural-heritage-in-regional-policy>

Gupta, S. P. (2013). Climate change and its impact on monumental and historical buildings with reference to monuments of chhattisgarh. *European Chemical Bulletin*, 2(8), 576-578.

Hawkes J. (2001), *The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's Essential Role in Public Planning*, Common Ground Publishing, Μελβούρνη.

Holton, G. (1975). On the role of themata in scientific thought. *Science*, 188(4186), 328-334.

International Council Of Museums (ICOM) (2022). Museum Definition. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>

In Magazine (2022). Καστροπολιτεία του Μυστρά: Ανάδειξη και προσβασιμότητα του ιστορικού χώρου. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://www.in.gr/2022/12/12/life/culture-live/kastropoliteias-tou-mystra-anadeiksi-kai-prosvasimotita-tou-istorikou-xorou/>

Isensee, C., Teuteberg, F., Griese, K. M., & Topi, C. (2020). The relationship between organizational culture, sustainability, and digitalization in SMEs: A systematic review. *Journal of Cleaner Production*, 275, 122944.

Janes R.R (2010), Τα μουσεία και η βίοςφαιρα, Τετράδια Μουσειολογίας, Τεύχος 7, σ. 4-13, Καλειδοσκόπιο, Αθήνα.

Joukowsky Institute for Archaeology (2008). MonumentArt in Antiquity 2008 (public). Διαθέσιμο στον ιστότοπο: https://www.brown.edu/Departments/Joukowsky_Institute/courses/artinantiq/7147.html

Καλαφάτη, Γ. (2018). Κατασκευαστικά έργα, πολιτισμικό περιβάλλον και τοπική κοινωνία: Διεθνής εμπειρία και ελληνική πραγματικότητα: The New Zealand Transport Agency και Ολυμπία Οδός. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Κατσαφάνας, Δ. (2014). Το πνεύμα του Μυστρά: Πρόσωπα και Ιδέες στις απαρχές του Νέου Ελληνισμού: Το ιστορικό – Φιλοσοφικό τοπίο, Ιδιομορφία.

Κατσαφάνας, Δ. (2021). Το Δεσποτάτο του Μυστρά: Ιστορία και Πολιτισμός: Ο Δρόμος της δοκιμασίας προς την Νέα Ελλάδα, Ελληνικά Γράμματα.

Κουνουπιώτου, Ε. (1969). Μεσαιωνικά μνημεία Πελοποννήσου: 2. Λακωνία: Α'. Μυστράς (1. Μουσείον, 2. Καθαρισμός, 3. Στερεωτικά εργασία, 4. Συντήρησις τοιχογραφιών), Β'. Μάνη (1. Αη-Στράτηγος χωρίου Άνω Μπουλαριοί, 2. Σωτήρ Γαρδενίτσης, 3. Αγ. Ιωάννης χωρίου Κέρια, 4. Αγ. Θεόδωροι Κάμπου Αβίας), 3. Αρκαδία: Γορτυνία (1. Μονή Φιλοσόφου, 2. Μονή Προδρόμου, 3. Μονή Αιμυαλών)(Σχέδ. 1, Πίν. 155-158).

Kourelis, K. (2011). Byzantine houses and modern fictions: Domesticating Mystras in 1930s Greece. *Dumbarton Oaks Papers*, 65, 297-331.

Lanzinger, M., & Garlandini, A. (2019). Local Development and Sustainable Development Goals: A Museum Experience. *Museum International*, 71(3-4), 46-57.

Lawan, S., & Yusuf, U. L. (2021). Digital documentation of museum collections for sustainable development. *Journal of Social Sciences Advancement*, 2(3), 85-91.

Lefèvre, R. A. (2014). The impact of climate change on slow degradation of monuments in contrast to extreme events. *Climate change as a threat to peace*, 83-100.

Lung, C. & Liu, Justina. (2016). How the perspectives of nursing assistants and frail elderly residents on their daily interaction in nursing homes after their interaction: a qualitative study. BioMed Central.

Merriman, N. (2008). Museum collections and sustainability. *Cultural trends*, 17(1), 3-21.

- Meskell, L. (2013). UNESCO's World Heritage Convention at 40: Challenging the economic and political order of international heritage conservation. *Current anthropology*, 54(4), 483-494.
- Mollenkamp, D. (2023). What is Sustainability? How Sustainabilities Work, Benefits, and Example. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/s/sustainability.asp>
- Morán Blanco, S. (2022). La agenda 2030: implicación y rol de la cultura. *ODS y cultura: la implementación de la agenda 2030 en el ámbito cultural: ponencias y reflexiones recogidas en el IV encuentro de expertos sobre ODS y cultura celebrado en París, 2021*, 47-65.
- Moser, A., & Korstjens, I. (2017). Series: Practical guidance to qualitative research. Part 1: Introduction. *The European journal of general practice*, 23(1), 271–273. <https://doi.org/10.1080/13814788.2017.1375093>
- Mylonopoulos, D., Moira, P., & Parthenis, S. (2019). Pilgrimages through time and space. The case of Marian Pilgrimages in Greece. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 7(4), 12.
- Panagiotidis, V. V., & Zacharias, N. (2022). DIGITAL MYSTRAS: AN APPROACH TOWARDS UNDERSTANDING THE USE OF AN ARCHAEOLOGICAL SPACE. *Scientific Culture*, 8(3).
- Papageorgiou, M. (2015). Planning practices for the protection of cultural heritage: Lessons learnt from the Greek UNESCO sites. *European Spatial Research and Policy*, 22(2), 111-125.
- Pavlova, I., Fassoulas, C., Watanabe, M., Canet, C., & Cupa, P. (2019). UNESCO designated sites—natural and cultural heritage sites as platforms for awareness raising. *Contributing paper to GAR*.
- Pencarelli, T., Cerquetti, M., & Splendiani, S. (2016). The sustainable management of museums: an Italian perspective. *Tourism and hospitality management*, 22(1), 29-46.
- Pop, I. L., & Borza, A. (2016). Factors influencing museum sustainability and indicators for museum sustainability measurement. *Sustainability*, 8(1), 101.
- Pop, I. L., & Sabou, S. (2013). Sustainable development of museums in the new context of market economy. *Managerial Challenges of the Contemporary Society. Proceedings*, 6, 35.

- Purday, J. (2012). Europeana: Digital access to Europe's cultural heritage. *Alexandria*, 23(2), 1-13.
- Rodwell, D. (2012). The UNESCO world heritage convention, 1972–2012: reflections and directions. *The historic environment: policy & practice*, 3(1), 64-85.
- Ρούσσου, Ε., & Σιέκρη, Α. (2020). *Τα μουσεία της Ελλάδας στην ψηφιακή εποχή* (Doctoral dissertation, TEI Δυτικής Μακεδονίας).
- Runciman, S. (1980). *Mistra: Byzantine Capital of the Peloponnese*, London.
- Sciacchitano, E. (2018). Building the legacy of the European year of cultural heritage 2018. *DigitCult-Scientific Journal on Digital Cultures*, 3(1), 25-30.
- Σταματέλου, Α. (2014). Τα μουσεία και η μουσειολογία στη σύγχρονη κοινωνία. Νέες προκλήσεις, νέες σχέσεις (Μέρος Ι΄). Διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.archaiologia.gr
- Στάππα Κ. (1993), *Η Λακωνία κατά την Τουρκοκρατία και Ενετοκρατία 1460-1821*, Αθήνα.
- Τασιγιώργου, Ι. (2015). Παρακολούθηση μετακινήσεων με σύστημα GNSS σε τριδιάστατο γεωδαιτικό δίκτυο στο αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
- Tenny S, Brannan JM, Brannan GD. (2022). Qualitative Study. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2024 Jan-. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK470395/>
- The UNESCO Courier (2023). Culture: at the heart of Sustainable Development Goals. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://courier.unesco.org/en/articles/culture-heart-sustainable-development-goals>
- Τσαλτσάνη, Β. (2021). Ο ρόλος της πολιτιστικής επικοινωνίας για τη βιωσιμότητα των πολιτιστικών οργανισμών: συγκριτική μελέτη του Μουσείου της Πόλης των Αθηνών και του Μουσείου του Λονδίνου, Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.
- Thiele, L. P. (2016). *Sustainability*. John Wiley & Sons.
- Vlami, V., Kokkoris, I. P., Zogaris, S., Cartalis, C., Kehayias, G., & Dimopoulos, P. (2017). Cultural landscapes and attributes of “culturalness” in protected areas: An exploratory assessment in Greece. *Science of the total environment*, 595, 229-243.

UNESCO (1982), Mexico City Declaration on Cultural Policies, World Conference on Cultural Policies, Mexico City, 26 July - 6 August 1982.

UNESCO (1998), Action Plan on Cultural Policies for Development, adopted in by the Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development. Stockholm, Sweden, 2 April 1998.

UNESCO (2013), The Hangzhou declaration. Placing Culture at the Heart of Sustainable Development Policies, The International Congress "Culture: Key to Sustainable Development" Hangzhou, China, 15-17 May 2013.

UNESCO (2024). The World Heritage Convention. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://whc.unesco.org/en/convention/>

United Nations (1987), Our Common Future. Report of the World Commission on Environment and Development.

United Nations (1992), AGENDA 21, Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992.

United Nations (2010), Culture and development, Resolution 65/166 adopted by the General Assembly, United Nations, 69th plenary meeting.

United Nations (2011), Culture and development, Resolution 66/208 adopted by the General Assembly, United Nations, 91st plenary meeting.

United Nations (2012), The Future we want, Rio+20 United Nations Conference on Sustainable Development (Rio de Janeiro, Brazil, 20–22 June 2012), σ. 5, 23.

UNESCO Hellenic National Commission (2024). UNESCO. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://unescogreece.gr/unesco/>

UNESCO (2023). The Criteria for Selection. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://whc.unesco.org/en/criteria/>

Valagussa, A., Frattini, P., Crosta, G., Spizzichino, D., Leoni, G., & Margottini, C. (2021). Multi-risk analysis on European cultural and natural UNESCO heritage sites. *Natural Hazards*, 105, 2659-2676.

Visit Greece (2023). World Heritage Sites UNESCO. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.visitgreece.gr

Vries, G. D. (2020). *Culture in the sustainable development goals: The role of the European Union* (p. 51). DEU.

Υπουργείο Πολιτισμού (2021). ΕΣΠΑ 2021 - 2027: Ανάδειξη - Εκθεσιακή Περιήγηση στο Παλάτι των Δεσποτών στον Αρχαιολογικό Χώρο Μυστρά» Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=4537>

Χατζάρα, Β. (2023). Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες- τα μουσεία ως πολιτιστικές βιομηχανίες και σύνδεσή τους με τον τουρισμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη, Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Zheng, X., Wang, R., Hoekstra, A. Y., Krol, M. S., Zhang, Y., Guo, K., ... & Wang, C. (2021). Consideration of culture is vital if we are to achieve the Sustainable Development Goals. *One Earth*, 4(2), 307-319.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα;
  2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;
  3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;
  4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;
  5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται από φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λ.π.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;
  6. Πως θα προτεινάτε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε;
- Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;
7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;

8.Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;

9.Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;

10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β' ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

1) ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΟΦΙΛ ΑΤΟΜΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ζ. 56 ΕΤΩΝ

ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ-ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ-ΓΕΩΠΟΝΟΣ

ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα;

Ο Μυστράς είναι ο ιστορικός χωροχρόνος που για τους Έλληνες συνυφαίνει τον θαυμασμό- γνώση για το παρελθόν και την βιωματική σχέση με την γένεση του Νέου Ελληνισμού. Αποτελεί επίσης, κυρίως για τους Ευρωπαίους επισκέπτες του, την έδρα της βασικής πηγής της Αναγέννησης, η οποία, όπως καλά γνωρίζουμε, μέσα από τα αδιαμόρφωτα σκοτάδια του ευρωπαϊκού Μεσαίωνα έδωσε την μορφή του ευρωπαϊκού είναι-γίγνεσθαι όπως το ζούμε κοινωνικοπολιτισμικά σήμερα.

2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;

Συνδυάζοντας τα στοιχεία πολιτισμού που διαθέτει και την κατάλληλη οργάνωση, οπωσδήποτε είναι.

3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;

Διαθέτει την πρώτη ύλη, τα προϊόντα του πνεύματος και της τέχνης πολλών αιώνων ώστε ο Αρχ. Χώρος του Μυστρά να μπορεί να ανταποκριθεί και να ασκήσει επιτυχώς τον κοινωνικό, εθνικό και διεθνή πολιτισμικό του ρόλο. Χρειάζεται πρωτίστως μια πολιτική πράξη Παιδείας που να ενημερώνει και να κινητοποιεί ολόκληρη την κοινωνία να συμμετάσχει σε μια βιώσιμη πορεία του χώρου τούτου. Μια εμβριθής μελέτη και επανεξέταση της πολιτικής των σχέσεών του με την κοινωνία της εποχής μας, που θα αποσκοπεί στην ανάδειξη των δυνατοτήτων του χώρου προς την κατεύθυνση της ανταπόκρισης στα αιτήματα της κοινωνίας.

4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;

Οικονομικά, έξοδος από την ανυποληψία στην οποία για δεκαετίες έχει βυθιστεί ο τόπος, εργασιακά, επιστημονικοερευνητικά, δημογραφικά, βελτίωση επιπέδου ποιότητας ζωής στην ευρύτερη περιοχή του Νομού Λακωνίας, επικοινωνία και πρόσμειξη πολιτισμών.

5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται από φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λ.π.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;

Είναι πάρα πολλά τα κτίρια υψηλής αρχαιολογικής σημασίας και τα έργα, κυρίως βυζαντινής, τέχνης, τα οποία περιλαμβάνει ο χώρος του Μυστρά. Η εντεινόμενη, και όχι αυτοπροκλήτως, κλιματική κρίση είναι λογικό να επιταχύνει την φθορά και την απώλειά τους. Επί πλέον η χώρα, εν γένει, έχει εντονότατο σεισμογενή χαρακτήρα, φυσικό φαινόμενο ανεξέλεγκτο και απόλυτα καταστροφικό για ό,τι κατασκευάζει ο άνθρωπος. Από την πλευρά της αντιμετώπισης των προβλημάτων αυτών υπάρχει πραγματική αδυναμία, διότι η Πολιτεία δεν έχει τους κατάλληλους ανθρώπους, δεν έχει χρήματα, και διότι, εν τέλει, έχει καταντήσει

τον Μυστρά μια «γηραιά κυρία» που από τη μια θυμίζει και ταυτόχρονα οδεύει προς το τέλος της.

6. Πως θα προτεινάτε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε; Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;

Η τοπική κοινωνία, εμείς οι πολίτες τούτου του μικρού σε πληθυσμό τόπου, έχουμε την θέληση, την δυνατότητα και την αποφασιστικότητα να αναπνέουμε ελεύθερα και να εργαζόμαστε με ευθύνη για την πολιτισμική μας κληρονομιά. Μπορούμε να συμβάλλουμε έστω και εμμέσως στην άσκηση της πολιτισμικής πολιτικής της χώρας μας, διότι εδώ μας παρέχεται το προνόμιο να μπορούμε να ακούμε την γνώμη του κάθε συμπολίτη μας και να την κρίνουμε με σκοπό την βέλτιστη απόφαση. Η πόλη της Σπάρτης θα μπορούσε να γίνει το πρότυπο «πόλεως-κράτους» της μετατεχνολογικής εποχής : τις δυνατότητες της τεχνικοεπιστημονικής υπερέκρηξης του σήμερα να τις στρέψουμε να μην υπηρετούν μόνο την τροφοδότηση της κεντρικής διοίκησης με κρίσιμα δεδομένα, ώστε η συνεπακόλουθη λήψη των αποφάσεων να είναι αποκλειστικό δικαίωμα ενός αιρετού ανά πέντε χρόνια κέντρου αποφάσεων, αλλά να λειτουργούν έτσι ώστε να επιστρέφουν την στατιστική και μαθηματικά δομημένη γνώση στους πολίτες της πόλης μας ταυτόχρονα με το δικαίωμα να επιλέγουμε με δημοκρατική άμεση ψηφοφορία για τα μεγάλης σημασίας σχέδια της ζωής και της πορείας της πόλεώς μας. Μόνον εάν της ανατεθεί να πρωταγωνιστήσει κατ' αυτόν τον τρόπο η τοπική κοινωνία για τα «εις εαυτόν» της ζητήματα-προβλήματα, θα εκτυλίξει αποτελεσματικά τις δυνάμεις της και στο πεδίο του πολιτισμού.

7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;

Υπάρχει, παράλληλα, μια μεγάλη ακαμψία των κυρίαρχων δομών της εποχής μας στην πολιτική και κοινωνική ζωή. Είναι κύρια αιτία δημιουργίας της αντίφασης ο Μυστράς να

διαθέτει θησαυρούς ζηλευτούς και να μην είναι σε θέση ούτε να τους συντηρήσει σωστά, ούτε να τους διαφυλάξει σωστά και να μην μπορεί, επομένως, να τους προσφέρει στην έρευνα, όταν αυτό ζητηθεί.

8. Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;

Αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία και εκθέσεις με το περιεχόμενο και την δομή που παρουσιάζουν σε τέτοιου είδους χώρους οι κοινωνίες των δυτικών δημοκρατιών. Επίσης άριστο παράδειγμα οργάνωσης και διαχείρισης αποτελεί το δικό μας Αρχαιολογικό Μουσείο της Ακρόπολης των Αθηνών και οι προσπάθειες συντήρησης του ιερού βράχου της πόλεως.

9. Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;

Δεν αρκούν οι προγραμματισμοί και οι συνολικές πολιτικές. Πρέπει άμεσα να εξασφαλιστούν οι ασφαλείς όροι συντήρησης όλων των μνημείων του Μυστρά, να παρουσιαστεί και να γνωστοποιηθεί κοινωνικά το εύρος της συμβολής του στον παλαιό και σύγχρονο πολιτισμό, αλλά και στην Παιδεία, και να επιδιώξουμε αυτά να γίνουν πραγματικότητα συγκροτώντας ένα σύγχρονο σύνολο που θα συγκεντρώνει την παραγόμενη γνώση σε αποδεκτά ποσοστά πληρότητας. Τελικά, για την επισκεψιμότητα και την αφύπνιση του ενδιαφέροντος του κάθε επισκέπτη ας μην λησμονούμε το εξής: ότι καμμία πολιτική τάξη και σχέδιο δεν είναι βιώσιμα εάν δεν υπηρετούν απόλυτα την πραγμάτωση της εσωτερικής ελευθερίας και του πολιτισμού του κάθε ανθρώπου.

10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

Η κοινωνία που επενδύει λελογισμένα, όσον αφορά στο οικονομικό κόστος, στην Παιδεία και στα έργα του Πολιτισμού, αλλά χωρίς να υπολογίζει με ακρίβεια την οικονομική αρχή του λόγου οφέλους προς κόστος, είναι μια υγιής κοινωνία. Ποτέ δεν σωριάζεται σε κόκκαλα ούτε απογυμνώνεται από αγαθά μια κοινωνία τέτοια. Αντιθέτως, θυμίζει τον λόγο του Σωκράτη μπροστά στους κατηγορούς του και στους δικαστές της αρχαίας Αθήνας: «Αν

λοιπόν, λέγοντας αυτά, διαφθείρω τους νέους, τότε αυτά που λέω θα ήσαν βλαβερά· και αν μου πει κανένας πως δεν λέω αυτά μα άλλα, δεν λέει τίποτε. Σε τέτοια λόγια θα έλεγα, ω άνδρες Αθηναίοι: Ή ακούσετε τον Άνυτο ή δεν τον ακούσετε, ή με αθωώσετε ή δεν με αθωώσετε, εγώ δεν θα κάμω άλλο πράγμα απ' αυτό που κάνω, και αν μου μέλλεται να πεθάνω, όχι μία φορά μα και πολλές» (Πλάτωνος, Απολογία Σωκράτους).

2) ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΟΦΙΛ ΑΤΟΜΟΥ

ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. 40 ΕΤΩΝ

ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΗΣ

ΚΑΤΟΧΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ.

ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΩΝ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ.

ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ -ΤΜΗΜΑ ΔΑΣΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΣΤΗΝ «ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΩΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ».

ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ

Σας ευχαριστώ για την τιμή που μου δίνεται, χαίρομαι με το ενδιαφέρον σας για την περιοχή μας και σας εύχομαι καλό και δημιουργικό αποτέλεσμα.

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα;

Η Καστροπολιτεία του Μυστρά είναι κτισμένη σε πολύ καλό στρατηγικό σημείο. Προκαλεί δέος στον επισκέπτη, ιδίως σε αυτόν που έχει γνώση της ιστορίας και των

γεγονότων που έχουν διαδραματιστεί εκεί. Επίσης οι Εκκλησίες, το παλάτι και τα σωζόμενα κτίσματα σε ταξιδεύουν πίσω στα Βυζαντινά και όχι μόνο χρόνια. Η ευρύτερη περιοχή έχει πολύ μεγάλη ιστορία καθώς έχουν ζήσει Αχαιοί, Δωριείς και Ρωμαίοι. Στην συνέχεια εντός της Καστροπολιτείας έζησαν Βυζαντινοί και Φράγκοι και πάλι Βυζαντινοί και εκεί ορκίστηκε ο τελευταίος Βυζαντινός Αυτοκράτορας, Κωνσταντίνος Δραγάτσης Παλαιολόγος.

2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;

Είναι πολύ δυνατή η ιστορία και η φήμη της Καστροπολιτείας, ιδιαίτερος στην Ευρώπη π.χ. Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία κ.α., έχει περίπου 160.000 με 170.000 επισκέπτες κάθε έτος και έτσι πιστεύω ότι αυτήν την περίοδο καθίσταται βιώσιμη την διαχείριση του. Για το μέλλον όμως πιστεύω ότι πρέπει να γίνουν βελτιώσεις.

3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;

Εντοπίζω από το Ελληνικό Έθνος τα ακόλουθα: τουριστική προώθηση, 24^η φύλαξη, εργασίες αναστήλωσης και συντήρησης, τακτικής αποψίλωσης, πυρασφάλειας και σχέδιο εκκένωσης. Επίσης ο συγκεκριμένος χώρος έχει κηρυχθεί Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς από το (ICOMOS) την UNESCO το έτος 1989, η οποία είναι οργάνωση του Ο.Η.Ε. και αυτό είναι θεμέλιο για την βιωσιμότητα του χώρου καθώς απαγορεύονται οι εχθρικές πράξεις κατά των Μνημείων, απαγορεύεται να γίνουν πολεμικοί στόχοι, έτσι στον Παγκόσμιο Χάρτη τα Μνημεία αυτά είναι γνωστά και οριοθετημένα. Ακόμη η UNESCO στηρίζει τα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς, πολιτικά, με διαπραγματεύσεις, αν χρίζει οικονομικά και με προσωπικό. Τέλος, στην περιοχή έχουν κτιστεί τα τελευταία έτη, τρία πεντάστερα ξενοδοχεία και ποιοτικά παραδοσιακά εστιατόρια για να καλύψουν τις ανάγκες των επισκεπτών.

Όσο αφορά το δεύτερο στο δεύτερο σκέλος της ερώτησης: **α)** θα επιθυμούσα την σταδιακή αναστήλωση και αξιοποίηση όλων των ερειπίων (κρατικά ή ιδιωτικά) χωρίς αλλοίωση της μοναδικής του ταυτότητας, **β)** εκπόνηση και υλοποίηση αρχιτεκτονικής μελέτης περιβάλλοντα χώρου, **γ)** βελτίωση των μονοπατιών και των κλιμάκων αυτών με υποδομές Α.Μ.Ε.Α., με στάσεις ανάπαυσης, χώρους υγιεινής, πόσιμου νερού και καλύτερης σηματοδότης, **δ)** δημιουργία σημείων ενημέρωσης και πληροφορίας με την χρήση της τεχνολογίας (οθόνες κ.α.), **ε)** δωρεάν πρόσβαση στο διαδίκτυο (αν δεν έχει ήδη), δημιουργία ηλεκτρονικής εφαρμογής με δυνατότητα ψηφιακών αναπαραστάσεων σε φορητές συσκευές (smartphones κ.α.) και σημεία με τρισδιάστατη ψηφιοποίηση και διαδραστική παρουσίαση

μόνο εντός του αρχαιολογικού χώρου, στ) δημιουργικές απασχολήσεις για παιδιά με παιχνίδια, βίντεο, κατασκευές και ζωγραφική εντός του αρχαιολογικού χώρου, ζ) διοργανώσεις εκδηλώσεων σχετικά με την βυζαντινή γαστρονομία και τον οίνο η) διοργανώσεις χορών και θεάτρου με επίκεντρο το Βυζάντιο θ) εκδηλώσεις βυζαντινής και παραδοσιακής μουσικής, ι) διοργανώσεις για τον πολιτισμό, την φιλοσοφία, τις τέχνες και την αρχιτεκτονική του χώρου, ια) περισσότερη και συγκεκριμένη διαδικτυακή προώθηση – διαφήμιση, ιβ) ύπαρξη διασωστών στον χώρο ιδιαιτέρως τους θερινούς μήνες, ιγ) μεγαλύτερο πωλητήριο ή περισσότερα πωλητήρια με μεγαλύτερη ποικιλία εκθεμάτων, ιδ) βελτίωση οδικού δικτύου, ιε) παροχή μικρού λεωφορείου (δημόσια ή ιδιωτικά) με δρομολόγια ενώ με κάτω πύλη.

4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;

Ακόμη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα από την Ελλάδα και το εξωτερικό, αύξηση εισπράξεων από την επισκεψιμότητα και από τις δράσεις και το εμπόριο που σας προανέφερα, την καλή ανάμνηση των επισκεπτών, σεβασμός στους συνάνθρωπους με κινητικά προβλήματα, θέσεις εργασίας, διάδοση πολιτισμού, περισσότερη ασφάλεια, έλξη δωρητών, λόγω για πακέτα ΕΣΠΑ, αναπτέρωση ηθικού και ψυχολογίας των εργαζομένων και των κατοίκων και εν τέλει την αειφόρο βιωσιμότητα.

5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται από φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λπ.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;

Η στροφή αυτή του κλίματος επηρεάζει όλη την Χώρα μας και τον Αρχαιολογικό χώρο αυτό. Ο Αρχαιολογικός χώρος, λαμβάνοντας υπόψιν το ανάγλυφο του και ιστορικά δεδομένα, κινδυνεύει αναφέροντας τα με φθίνουσα σειρά: α) από πυρκαγιά, β) σεισμό, γ) κατολισθήσεις, δ) θύελλες, ε) πλημμύρες, στ) τσουνάμι. Όσο για τους σεισμούς έχει αποδειχθεί ότι ερείπια που υπάρχουν, κάποια πολλών μέτρων, έχοντας μόνο τις δύο από τις τέσσερις πλευρές τους, στέκουν ορθά εκατοντάδες χρόνια, κάποιο μυστικό κρύβεται στην κατασκευή τους, έχω ακούσει ότι στην σύνθεση της λάσπης χρησιμοποιούσαν και ασπράδια από αυγά. Αλλά και ο σεισμός έχει αποδείξει ότι στην ευρύτερη περιοχή έχει προκαλέσει καταστροφές χωρίς οι ανθρώπινες κατασκευές να μπορούν να του αντισταθούν.

Σχετικά με την πολιτική προστασία της Καστροπολιτείας, έχει εκπονηθεί σχέδιο εκκένωσης σε περίπτωση ανάγκης του αρχαιολογικού χώρου, από τον ίδιο του τον Φορέα και γίνονται

σχετικές ασκήσεις, ακόμη γίνονται εκπαιδεύσεις σε θέματα πυροπροστασίας από στελέχη της πυροσβεστικής σε όλο το προσωπικό της Καστροπολιτείας και τις Μοναχές της Ι.Μ. Παντανάσσης και τους θερινούς μήνες λόγω της μεγάλης επισκεψιμότητας, των υψηλών θερμοκρασιών και του ανάγλυφου του χώρου, αυξάνονται στην περιοχή οι περιπολίες, η ετοιμότητα και υπάρχει περιπολικό της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας Σπάρτης ή της Πολιτικής Προστασίας του Δήμου, επίσης το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού με πόρους από το Ταμείο Ανάκαμψης είναι στις διαδικασίες έτσι ώστε να εγκατασταθεί σύγχρονο σύστημα πυρόσβεσης στον Αρχαιολογικό χώρο που θα αντικαταστήσει το απλό που υπάρχει.

6. Πως θα προτείνατε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε; Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;

Με την εγκατάσταση συστήματος ανίχνευσης πυρκαγιάς (όπως το Εθνικό Πάρκο Δαδιάς-Λευκίμης - Σουφλίου), έτσι καλύπτεται από το σύστημα η Καστροπολιτεία και η ευρύτερη περιοχή. Εποπτεία με μη επανδρωμένο εναέριο μέσω ιδίως της ημέρες με πολύ τουρισμό στον χώρο (ανίχνευση για πυρκαγιά, για τραυματισμένο, κ.α.) και ενημέρωση σχετική με τον δείκτη κινδύνου πυρκαγιάς και άλλες σχετικές προβλέψεις και προτροπές, μέσω των οθονών και των εφαρμογών που σας ανέφερα παραπάνω. Η τοπική κοινωνία και δι όσοι κατοικούν ή έχουν οικόπεδα και κτήματα πλησίον του αρχαιολογικού χώρου μπορούν να αποψιλώνουν τις ιδιοκτησίες τους διατηρώντας αυτές καθαρές καθ' όλη την διάρκεια του έτους ιδίως το καλοκαίρι. Οι σύλλογοι με βάση το καταστατικό τους μπορούν να έχουν ενημερωτικές δράσεις , φύλαξη – ετοιμότητα, ή και με ενέργειες καθαριότητας. Για να συμμετέχει στην πολιτική προστασία κάποιος σύλλογος πρέπει να προβλέπεται στο καταστατικό του, να είναι γραμμένος στο μητρώο πολιτικής προστασίας της Αντιπεριφέρειας Λακωνίας και τα μέλη τους ενεργοποιούνται από την Αντιπεριφέρεια για οποιαδήποτε συνδρομή στην Πολιτική Προστασία . Αυτή η τελευταία σας ερώτηση μου δίνει την ευκαιρία να αναφέρω έναν βασικό λόγο που σήμερα οι κίνδυνοι από πυρκαγιά είναι μεγαλύτεροι ενώ τότε όχι, οι παππούδες και οι γιαγιάδες μας στα νιάτα τους (καθώς και προηγούμενες γενεές), ζούσαν μεγάλο χρονικό διάστημα στο ύπαιθρο (χωράφια και δάση), έβοσκαν ανά Κοινότητα τότε χιλιάδες αιγές, πρόβατα, αγελάδες και υποσιδή μειώνοντας την πιο λεπτή και γρήγορη

στην εξάπλωση μιας πυρκαγιάς ύλη (χορτάρια, φρύγανα κ.α.), καλλιεργούσαν το μέγιστο ωφέλιμο της γης, χειμώνα καλοκαίρι, είχαν εξοικειωθεί με την φωτιά καθώς τους ήταν απαραίτητη καθημερινά, ήταν πολλαπλάσιος (π.χ. πενταπλάσιος) ο πληθυσμός των Χωριών τότε έτσι ώστε και να προέκυπτε κάποια πυρκαγιά, αφού ο κόσμος ήταν έξω (ως και δασοφύλακας στα δάση και ως αγροφύλακας στα χωράφια) την έσβηναν άμεσα. Σήμερα η τάση δημιουργίας των όλο και μεγαλύτερων αστικών κέντρων χωρίς προϋποθέσεις αποκέντρωσης τους και η υπογεννητικότητα, δεν βοηθούν καθόλου στις δασικές πυρκαγιές για όλους τους παραπάνω λόγους.

7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;

Η τοπική κοινωνία είναι φυσιολογικό να θέλει την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών στον Αρχαιολογικό Χώρο και όχι μόνο. Είναι ο τόπος τους, οι περιουσίες τους, εδώ που θα μεγαλώσουν και θα αναζητήσουν εργασία τα παιδιά τους. Από την στιγμή που παρθούν αποφάσεις για τον Αρχαιολογικό Χώρο, δεν πιστεύω ότι μπορούν να εμποδιστούν τοπικά λόγω της δυναμικής του και των αναγκών της κοινωνίας.

8. Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;

Στην Ελλάδα ένα καλό παράδειγμα είναι η Ακρόπολη στην Αθήνα, οι Δελφοί και η Ολυμπία.

9. Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;

Σίγουρα, βέβαια αυτό απαιτεί μελέτη σχετική με την προτεραιότητα των ενεργειών από εξειδικευμένους. Πάντα και παντού θα υπάρχει σφάλμα ή δημιουργία που δεν αποδίδει όσο θα επιθυμεί ένας Φορέας ή μια επιχείρηση αλλά μόνο που υπάρχει, δίνει ένα αστέρι ακόμα στις παροχές και αυτό γίνεται αντιληπτό από τους επισκέπτες.

10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

Όχι, αρκεί να γίνουν σταδιακά, έτσι κάθε πραγματοποίηση θα αποδίδει, βοηθώντας την υλοποίηση της επόμενης. Επίσης όλες οι εκδηλώσεις που σας ανέφερα ανωτέρω μπορούν να έχουν χορηγούς – δωρητές. Ακόμη προγράμματα ΕΣΠΑ μπορούν να βοηθήσουν και εν κατακλείδι, «Δεν υπάρχει τίποτα αδύνατο για αυτόν που θα προσπαθήσει», Μέγας Αλέξανδρος.

3) ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΟΦΙΛ ΑΤΟΜΟΥ

ΕΛΕΝΗ Δ. 42 ΕΤΩΝ

ΣΥΝΤΗΡΗΤΡΙΑ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

ΚΑΤΟΧΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ ΣΥΝΤΗΡΗΤΡΙΑΣ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα; Υπάρχουν σημαντικές , σοβαρές και επικίνδυνες ελλείψεις.

2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;

Δεν είναι βιώσιμη.

3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;

Υπάρχει φωτισμός με φωτοβολταικά πάνελ κατά μήκος των μονοπατιών.

Χρειάζεται:

α) Σωστή υδροδότηση και πυρόσβεση

β) Πρόσβαση για ΑΜΕΑ

γ) Σχέδιο συγκράτησης αποκόλλησης επικίνδυνων βράχων.

δ) Καθαρισμός μονοπατιών απο κομμένα ξέρα δέντρα, κλαδιά και πέτρες.

ε) Δημιουργία μονοπατιών και κιγκλιδωμάτων (για εύκολη πρόσβαση διασωστών και πυροσβεστών.

στ) Εφαρμογή σχεδίου αντιμετώπισης έκτακτων περιστατικών. Σωστή και πλήρης ενημέρωση υπαλλήλων καθώς και ασκήσεις ετοιμότητας.

ζ) Αλεξικέραυνο

η) Αντιπλημμυρικά έργα

4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;

Οικονομικά οφέλη σίγουρα και διάδοση πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και ενσωμάτωση και επαφή με κουλτούρες και άλλους λαούς.

5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται από φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λ.π.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;

Ναι είναι ευάλωτος σε πυρκαγιές, κεραυνούς, πλημμύρες, αποκολλήσεις βράχων. Όσον αφορά τις ενέργειες δεν έχουν γίνει ιδιαίτερα αρκετές. Είχαν γίνει κοπές δέντρων και απορρίφθηκαν τα ξερά κλαδιά και έως εκεί.

6. Πως θα προτεινάτε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε; Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;

Η χρήση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας θα μπορούσε να βοηθήσει άτομα με προβλήματα όρασης, θα μπορούσε να εφαρμοστεί το σύστημα braille, να

πραγματοποιείται ξενάγηση μέσω ακουστικών προγραμμάτων. Να υπάρχουν πινακίδες με barcode για πιο εύκολη και γρήγορη πρόσβαση. Θα ήταν εύλογο να δημιουργηθεί μια ομάδα εθελοντών από τους κατοίκους και να πραγματοποιούν ασκήσεις πρόληψης και προστασίας του κάστρου. Επίσης θα πρέπει να μεριμνήσουν οι κάτοικοι ή οι τοπικοί φορείς για να ενημερώσουν τα σχολεία για δράσεις στον Μυστρά π.χ καθαρισμός .

7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;

Ναι. Δεν υπάρχει συνεργασία μεταξύ της τοπικής εφορείας αρχαιοτήτων και του Δήμου, ούτε μεταξύ των διαφόρων ειδικοτήτων της εν λόγω υπηρεσίας αλλά ούτε και της εκκλησίας.

8. Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;

Ένα καλό παράδειγμα αρχαιολογικού Μουσείου είναι το κάστρο Χλεμούτσι στην Πάτρα, το Μπούρτζι στο Ναύπλιο καθώς και το Μουσείο της Τεγέας.

9. Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;

Υπο προϋποθέσεις και σωστή διαχείριση ίσως αλλά θέλει πολύ δουλειά αυτό ακόμα.

10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

Με σωστή συνεργασία και θέληση υπάρχουν προγράμματα ΕΣΠΑ και χορηγίες ιδιωτών ώστε το υψηλό κόστος να μην αποτελεί πρόβλημα για την υλοποίηση των προτάσεων..

4) ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΟΦΙΛ ΑΤΟΜΟΥ

ΕΙΡΗΝΗ Γ. 49 ΕΤΩΝ

ΣΥΝΤΗΡΗΤΡΙΑ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

ΣΥΝΤΗΡΗΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα;

Ο αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά, δίνει τη δυνατότητα στο επισκέπτη να μεταφερθεί σε άλλη εποχή, δημιουργώντας μια ασύγκριτη ατμόσφαιρα μέσω των μνημείων του.

2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;

Θεωρώ ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου, είναι βιώσιμη, διότι το ίδιο το μνημείο θα αποτελεί πάντα πόλο έλξης επισκεπτών.

3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;

Θα μπορούσαν να εγκατασταθούν στο χώρο κάθε μνημείου του Μυστρά ψηφιακά μέσα, με δυνατότητα οπτικοακουστικής πρόσβασης σε ιστορική και τεχνολογική τεκμηρίωση, με παράλληλη μεταγλώττιση.

4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;

Κάθε μέσο που στοχεύει στην ικανοποίηση του επισκέπτη, βελτιώνει την εμπειρία του από την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο. Μια θετική εμπειρία, μεταδίδεται διαδοχικά στο κοινό και κατά συνέπεια βελτιώνει την εικόνα του αρχαιολογικού χώρου, που θα αποτελέσει έναν μελλοντικό προορισμό για νέους επισκέπτες. Σε κάθε περίπτωση, η αναβάθμιση ενός αρχαιολογικού χώρου μπορεί να επηρεάσει θετικά την τοπική κοινωνία και να οδηγήσει σε αύξηση του τουρισμού.

5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται από φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λ.π.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;

Έχουν ήδη ξεκινήσει από μέρους της πολιτείας (Υπουργείο Πολιτισμού) ενέργειες για την αύξηση της πυροπροστασίας του αρχαιολογικού χώρου, με νέα δίκτυα, περισσότερο ενισχυμένα.

6. Πως θα προτεινάτε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε; Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;

Η τεχνολογία θα μπορούσε να βοηθήσει στην πυροπροστασία του αρχαιολογικού χώρου, μέσω χρήσης καμερών και drowns για επιτήρηση, αλλά και χρήσης συστήματος εκτοξευτήρων νερού. Δεν γνωρίζω εάν οι κάτοικοι θα μπορούσαν ή θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας. Δεν νομίζω ότι η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι και οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν σ' αυτόν τον τομέα, καθώς κάτι τέτοιο έρχεται σε αντίθεση με τα μέτρα ασφάλειας και φύλαξης του αρχαιολογικού χώρου. Δεν γνωρίζω αν οι γεροντότεροι εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές.

7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;

Δεν γνωρίζω

8. Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;

Κάθε αρχαιολογικός χώρος έχει τα δικά του χαρακτηριστικά και κατά συνέπεια τους δικούς του περιορισμούς. Κάθε περίπτωση πρέπει να αντιμετωπίζεται μεμονωμένα. Μια βιώσιμη

πρακτική σε κάποιον άλλο αρχαιολογικό χώρο δεν σημαίνει ότι μπορεί να εφαρμοστεί με επιτυχία και εδώ, χωρίς να αλλοιώσει το χαρακτήρα του μνημείου.

9. Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;

Πιθανόν.

10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

Πιθανόν.

5) ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΟΦΙΛ ΑΤΟΜΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Τ. 31 ΕΤΩΝ

ΔΑΣΟΠΟΝΟΣ

ΚΑΤΟΧΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΥΔΡΟΠΟΝΟΙΑ -ΓΕΩΡΓΙΑ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΟΥ ΠΕΡ/ΝΤΟΣ

ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα;

Σημαντικό ιστορικό μνημείο. Άξιο επισκεψιμότητας. Έχει αναδεχθεί αρκετά τα τελευταία χρόνια

2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;

Τα τελευταία 10 χρόνια ναι.

3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;

Ανάδειξη μνημείων με περισσότερο φωτισμό και περισσότερο promotion στην περιοχή της Σπάρτης και στα social

4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;

Οικονομικά σίγουρα αλλά και πολιτιστικά.

5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται από φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λ.π.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;

Ναι κινδυνεύει από πυρκαγιές. Θ πρέπει να μεριμνήσει η πολιτεία για την δημιουργία αντιπυρικών ζωνών.

6. Πως θα προτεινάτε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε; Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;

Προτείνω το εξής που θεωρώ ότι λείπει:

Εφαρμογή κάμερας στην κορυφή του κάστρου με περιμετρική παρακολούθηση 360 μοιρών κ συνεχής live παρακολούθηση από φύλακα.

Η τοπική κοινωνία θα μπορούσε να συμβάλλει τους καλοκαιρινούς μήνες με την δημιουργία πύργους πυρασφάλειας όπου θα γίνεται παρακολούθηση των εκτάσεων από κατοίκους της τοπικής κοινωνίας σε διαφορές βάρδιες.. (όπως παλιά)

7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;

Ναι βέβαια οικονομικά εμπόδια.. Δεν υπάρχουν πόροι.

8. Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;

Ακρόπολη Αθηνών σαφέστατα.

9. Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;

Εικάζω πως ναι και ευελπιστώ πως θα γίνει.

10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

Ξεκάθαρα ναι απο πολλές πλευρές οφέλη.

6) ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΟΦΙΛ ΑΤΟΜΟΥ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ. 42 ΕΤΩΝ

ΑΓΡΟΤΗΣ

ΜΕΛΟΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΜΥΣΤΡΑ

ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα;

Είναι ένα αξιόλογο αρχαιολογικό μνημείο καλοδιατηρημένο αλλά και με πολλές δυνατότητες ακόμα.

2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;

Ναι είναι βιώσιμη.

3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;

Θα μπορούσε να προσελκύσει περισσότερο κόσμο με μια καλύτερη οργάνωση στην ξενάγηση, πιο εύκολη πρόσβαση για όλους ειδικά για ΑΜΕΑ, πιο ελκυστικό περιβάλλον για εκδρομή σχολείων κ.α.

4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;

Κυρίως οικονομικό όφελος.

5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται απο φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λ.π.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;

Ναι θα έπρεπε να έχει καλύτερα μέτρα πυρόσβεσης και καλύτερη συντήρηση χτισμάτων. Ενέργειες εργασίας γίνονται αλλά ελλειπείς και χρονοβόρες.

6. Πως θα προτείνατε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε; Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;

Θα μπορούσαν οι κάμερες και τα ντρόουν να βοηθούσαν στην αστυνόμευση και την εποπτεία του. Η Τοπική κοινωνία θα μπορούσε σίγουρα να βοηθήσει στην καθαριότητα του περιβάλλοντα χώρου και στον δρόμων γύρω απο αυτό. Οι γηραιότεροι δεν είχαν τα μέσα που διαθέτουμε εμείς σήμερα αλλά ειδικά τους καλοκαιρινές μήνες είχαν τα κτήματα τους καθαρά κυρίως απο τα ζιζάνια ώστε σε περίπτωση πυρκαξιάς να μην εξαπλωθεί.

7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;

Ναι βέβαια γραφειοκρατικά εμπόδια.

8. Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;

Το Κάστρο της Μονεμβασιάς.

9. Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;

Οπωσδήποτε..

10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

Ναι, οι απολαβές απο τον τουρισμό είναι τεράστιες.

7) ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΟΦΙΛ ΑΤΟΜΟΥ

ΑΜΑΛΙΑ Σ. 41 ΕΤΩΝ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΡΙΑ ΕΣΤΙΑΤΟΡΕΙΟΥ ΣΤΟΝ ΜΥΣΤΡΑ

ΜΕΛΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα;

Ο αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά είναι από τις πιο όμορφες καστροπολιτείες .Έχει απίστευτη θέα και σε μαγεύει η διαδρομή, σε ταξιδεύει στην τότε εποχή.

2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;

Πιστεύω πως ναι είναι βιώσιμη.

3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;

Πιστεύω πως το κόστος επίσκεψης για τον συγκεκριμένο αρχαιολογικό χώρο είναι αρκετά υψηλό και μια πολυμελής οικογένεια δυσκολεύεται να τον επισκεφτεί . Ίσως αν υπήρχε κάποιος τρόπος μείωσης του κόστους θα μπορούσαν περισσότεροι πολίτες να επισκεφτούν το κάστρο με συνέπεια να υπάρχουν περισσότερα έσοδα.

4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;

Η τοπική κοινωνία αποκομίζει αρκετά οφέλη απο τον αρχαιολογικό χώρο διότι επισκέπτες είτε θα έχουν διαμονή στα τοπικά διαμερίσματα – ξενώνες είτε θα επισκεφτούν τις τοπικές επιχειρήσεις .

5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε

ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται από φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λπ.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;

Φυσικά κινδυνεύει ο αρχαιολογικός χώρος και από τις φυσικές καταστροφές αλλά και από την συμπεριφορά των ίδιων των επισκεπτών. Σίγουρα χρειάζεται ασφαλιστική κάλυψη με όλες τις μεθόδους. Δυστυχώς από όσο γνωρίζω μόνο οι φύλακες που υπάρχουν εντός του αρχαιολογικού χώρου είναι η μόνη προστασία . θα μπορούσαν να υπάρχουν κι άλλοι τρόποι προφύλαξης.

6. Πως θα προτεινάτε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε; Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;

Θα μπορούσε και η τοπική κοινωνία αλλά και το κράτος να βοηθήσουν με τα κατάλληλα μέσα να υπάρχει φύλαξη από τυχόν πυρκαγιές , να φροντίζουν να είναι καθαρός ο περιβάλλοντας χώρος όλες τις εποχές και φυσικά φύλακες εντός και εκτός της καστροπολιτείας.

7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;

Πιστεύω πως η τοπική κοινωνία εάν έχει την κρατική στήριξη και τα απαραίτητα εργαλεία θα ήταν διαθέσιμοι να βοηθήσουν με οποιονδήποτε τρόπο τόσο για τον αρχαιολογικό χώρο όσο και για την γύρω περιοχή όπου βρίσκονται και οι περιουσίες των ίδιων .

8. Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;

Δεν γνωρίζω κάποιον συγκεκριμένο αρχαιολογικό χώρο που θα μπορούσα να αναφέρω.

Θεωρώ πως πρέπει όλοι οι αρχαιολογικοί χώροι να είναι προσβάσιμοι σε όλους τους πολίτες χωρίς επιβαρυνόμενο κόστος .

9. Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;

Φυσικά και θα βοηθούσε.

10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

Θεωρώ ότι η μείωση του κόστους εισιτηρίου θα προσεγγίσει περισσότερους τουρίστες τόσο για τον αρχαιολογικό χώρο όσο και για την τοπική κοινωνία. Η καλύτερη ασφάλιση του αρχαιολογικού χώρου θα δώσει την ευκαιρία για περισσότερες θέσεις εργασίας και εν τέλει θα έχει μια πιο καλή εικόνα τόσο ο αρχαιολογικός χώρος όσο και η περιοχή. Με τη σωστή μελέτη και επίβλεψη όλα θα λειτουργούσαν πιο σωστά .

8) ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΟΦΙΛ ΑΤΟΜΟΥ

ANNA M. 42 ΕΤΩΝ

ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΠΤΕΡΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΠΑΡΤΗΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ-ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα;

Θεωρώ πως είναι ένα διαμάντι για την περιοχή μας, το οποίο όμως χρειάζεται αρκετή δουλειά για να αναδειχτεί όπως του αξίζει. Είναι ένα χώρος παγκοσμίου φήμης και πόλου έλξης για επισκέπτες από όλον τον κόσμο.

Όμως χρειάζεται κάποιες αναβαθμίσεις για τους επισκέπτες, έναν χάρτη, ένα οπτικοακουστικό ξεναγό, σκιερά σημεία ξεκούρασης και πρόβλεψη για άτομα με κινητικά προβλήματα αλλά και άτομα ΑΜΕΑ.

2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;

Αν υποθέσουμε πως οι βιώσιμες πρακτικές είναι για την προστασία της φύσης, ο αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά είναι ήδη βιώσιμος.

3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;

Θα επιθυμούσα τα εξής:

Μεγαλύτερα έργα για ΑΜΕΑ πολίτες.

Ανάδειξη των παλατιών και πρόσβαση απο όλους τους πολίτες.

4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;

Η κοινωνία θα αποκόμιζε γενικά με την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών σε όλη την/τις περιοχή/ές και όχι μόνο στον χώρο του Μυστρά.

5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται από φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λ.π.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;

Είναι μία καστροπολιτεία που έχει αντέξει από τα μέσα του 13ου αιώνα. Φαντάζομαι πως θα απειλήθηκε από αρκετές φυσικές καταστροφές στα χιλιάδες χρόνια αυτά και ακόμη κρατεί. Πιθανολογώ πως η σταδιακή κατάρρευση του ξεκίνησε μόλις εγκαταλείφθηκε από τους ανθρώπους που ζούσαν εντός της.

Γνωρίζω πως γίνονται εργασίες εντός του αρχαιολογικού χώρου εδώ και χρόνια πχ το παλάτι. Θα πίστευε κανείς ότι με όλα τα χρηματικά ποσά που δίνονται στον Αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά από το κράτος, Ευρωπαϊκά προγράμματα και το υψηλό εισιτήριο εισόδου, πως έχουν τα μέσα για να το ολοκληρώσουν.

Εάν έχουν γίνει ενέργειες προστασίας δεν γνωρίζω, παρόλα αυτά είναι ανοιχτά κάθε μέρα, εκτός από κάποιες αργίες μέσα στη χρονιά, και παρακολουθείται από φύλακες όλο το 24ωρο, άρα κάποιες από τις καταστροφές θα τις προλαμβάνουν.

6. Πως θα προτεινάτε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε; Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;

Η τεχνολογία αρχικά θα μπορούσε να βοηθήσει τουριστικά με χάρτη της καστροπολιτείας και οπτικοακουστικό ξεναγό για να μπορεί ο επισκέπτης να έχει όλες τις πληροφορίες του χώρου, αλλά και να βιώσει τον χώρο όπως ήταν στην ακμή του, όπως να μπορούν και τα άτομα ΑΜΕΑ να τον επισκεφτούν με άνεση.

Σίγουρα θα μπορούσε να βοηθήσει με την προστασία του με διάφορους αισθητήρες διακριτικούς, ώστε να μην χαλάσει το φυσικό τοπίο. Η υπερβολική χρήση τεχνολογίας όμως πιστεύω πως θα είχε το αντίθετο αποτέλεσμα σε θέματα βιωσιμότητας.

Σε σχέση με παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές, φυτεύοντας φραγκοσυκιές περιμετρικά, προστατεύεται ο χώρος από πυρκαγιές, αφού λόγω της μεγάλης περιεκτικότητας τους σε νερό, δεν καίγονται εύκολα και σταματούν τη φωτιά.

7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;

Όχι.

8. Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;

Ακρόπολη Ξεκάθαρα.

9. Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;

Πιθανώς. Πρώτα πρέπει να αλλάξει το σκεπτικό της κοινωνίας μας και να αντιληφθούμε πως διαθέτουμε δύο τεράστια ατού: Την καστροπολίτεια του Μυστρά και το δωρεάν, παγκοσμίου φήμης όνομα της πόλης μας. Είναι καιρός να επενδύσουμε στον τουρισμό της περιοχής μας, αναδεικνύοντας ναι μεν τα ήδη υπάρχων αρχαιολογικά μνημεία και χώρους αλλά και διευκολύνοντας την διαμονή των επισκεπτών στην περιοχή μας.

Σημαντικό παράδειγμα είναι τα μέσα μαζικής μεταφοράς, τα οποία δεν διευκολύνουν την διέλευση των επισκεπτών Πελοποννήσου. Για Μυστρά συγκεκριμένα υπάρχουν λεωφορεία μόνο πρωινές ώρες έως το μεσημέρι, το απόγευμα και τις Κυριακές δεν υπάρχουν καθόλου δρομολόγια. Από την άνοιξη έως το φθινόπωρο ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά είναι ανοιχτός από τις 8:00-20:00. Δεν υπάρχει χάρτης του χώρου και υπάρχει επί των πλείστων μόνο ένας ξεναγός. Οι τουαλέτες βρίσκονται κοντά στο παλάτι και η περιήγηση του κάστρου δεν ενδείκνυται για άτομα με κινητικές δυσκολίες. Τέλος, δεν υπάρχει ένας σκιερός χώρος για ξεκούραση εντός ή εκτός του αρχαιολογικού χώρου, ειδικά τους καυτούς καλοκαιρινούς μήνες που η περιοχή μας πιάνει ιδιαίτερα υψηλές θερμοκρασίες.

10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

Όχι.

9) ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΟΦΙΛ ΑΤΟΜΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Χ. 54 ΕΤΩΝ

ΠΡΟΙΣΤΑΝΕΝΟΣ ΣΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΗΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ-ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ

ΑΝΤΙΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΡΧΗ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

ΚΑΤΟΧΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ

ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΜΥΣΤΡΑ

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα;

Καταπληκτικός χώρος, ο οποίος συντηρείται σωστά από την τοπική αρχαιολογική υπηρεσία, αλλά χρειάζεται σημαντικές παρεμβάσεις και επίσπευση των διαδικασιών αναστήλωσης των Βυζαντινών Παλατιών ώστε να αυξηθεί η επισκεψιμότητα με πολλαπλά οφέλη για την γύρω περιοχή.

2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;

Ναι, αλλά θα μπορούσε να είναι περισσότερο αν υπήρχαν χώροι αναψυκτηρίου εντός του αρχαιολογικού χώρου.

3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;

Να επιτρέψει η Αρχαιολογία να γίνονται μυστήρια (Γάμοι - Βαφτίσεις) στις εκκλησίες του αρχαιολογικού χώρου καθώς και συνέδρια εντός των Παλατιών όταν ολοκληρωθεί η αναστήλωσή τους. Να δοθούν τα παλάτια σε λειτουργία, να μπουν τουαλέτες εντός του αρχαιολογικού χώρου.

4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;

Κοινωνικά και οικονομικά. Να γίνονται διάφορες εκδηλώσεις καθώς και επέκταση του Ινστιτούτου βυζαντινών Σπουδών με δημιουργία μόνιμης σχολής .

5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται απο φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λ.π.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;

Ναι, πάντα υπάρχει κίνδυνος πυρκαγιάς και για αυτό ήδη υπάρχει σε εξέλιξη έργο 4 εκατομμύριων ευρώ για εγκατάσταση πυρόσβεσης στον Αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά.

6. Πως θα προτεινάτε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε; Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;

Να υπάρχει παρακολούθηση και πρόληψη πυρκαγιάς. Οι κάτοικοι ήδη συμμετέχουν κάθε χρόνο σε σχέδια πυρασφάλειας και προστασίας της γύρω περιοχής του αρχαιολογικού χώρου. Αν δοθεί δυνατότητα από το Υπουργείο Πολιτισμού είναι πάντα έτοιμοι να προσφέρουν . Παραδοσιακά από τις προηγούμενες γενιές καθάριζαν τα χωράφια τους και τους κοινόχρηστους χώρους χωρίς να περιμένουν την πολιτεία.

7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;

Ναι, πάντα υπάρχουν εμπόδια λόγω μικροσυμφερόντων που συμβάλλουν στην αποτροπή των στόχων ανάπτυξης ή στην καθυστέρησή τους.

8. Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;

Ο αρχαιολογικός χώρος της Μεσσήνης. Μετά την πλήρη αναστήλωση δεν απαιτείται μόνο η προστασία του χώρου αλλά και η σωστή διαφήμιση.

9. Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;

Ναι, αν είναι προστατευμένος από πυρκαγιά και επιτραπεί από την αρχαιολογία η τέλεση (Γάμων + Βαφτίσεων) θα συμβάλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας.

10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

Κατά πολύ.

Το 2019 ο Μυστράς δέχθηκε 139.000 επισκέψεις

Το 2022 ο Μυστράς δέχθηκε 148.000 επισκέψεις

Το 2023 με τα ανεπίσημα νούμερα έχει ακόμα 10% από το 2022 περίπου 170000.

10) ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΟΦΙΛ ΑΤΟΜΟΥ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΑ Τ. 64 ΕΤΩΝ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

ΠΡΩΗΝ ΑΝΤΙΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΡΧΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ
ΠΕΡΙΟΔΟ 2010-2019

ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ-ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ
ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

1. Ποια είναι η γνώμη σας για τον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά σήμερα;

Ο Μυστράς είναι ένας χώρος με ιδιαίτερη ιστορική αξία. Η Καστροπολιτεία ως μνημείο προστατευόμενο από την UNESCO διαθέτει μεγάλο αριθμό μνημείων, σημαντικών για την παγκόσμια ιστορία. Το αναστηλωτικό πρόγραμμα του ΥΠΠΟ είναι εκτενές και πολυετές και αποδίδει στο κοινό αξιόλογα κτήρια, κοσμικά και εκκλησιαστικά. Ωστόσο, αποτελεί έναν ανοιχτό αρχαιολογικό χώρο, με τα προβλήματα που αυτό συνεπάγεται. Η ανεξέλεγκτη βλάστηση, ο χρόνος ως στοιχείο φθοράς και ο μεγάλος αριθμός επισκεπτών συντελούν σε αυτό. Είναι αναγκαία η πρόσληψη περισσότερου προσωπικού φύλαξης και καθαριότητας. Με τον τρόπο αυτό ενδεχομένως να είναι δυνατή η διεύρυνση του ωραρίου λειτουργίας του χώρου, δεδομένου ότι συχνά γίνονται γνωστά σχετικά αιτήματα ιδιωτών.

2. Πιστεύετε ότι η διαχείριση του αρχαιολογικού αυτού χώρου είναι βιώσιμη;

Ναι. Ωστόσο, είναι προτιμότερο τα έσοδα από τα εισιτήρια να επανεπενδύονται στον Αρχαιολογικό Χώρο, όπως γινόταν παλαιότερα, ώστε λειτουργικές δαπάνες και έκτακτα προβλήματα να αντιμετωπίζονται καλύτερα.

3. Ποιες βιώσιμες πρακτικές εντοπίζετε ή θα επιθυμούσατε να εφαρμοστούν;

Έχει ξεκινήσει η χρήση φωτοβολαϊκών συστημάτων για την υποστήριξη ασύρματου δικτύου επικοινωνίας (ίντερνετ). Παρόμοια συστήματα από Α.Π.Ε. θα μπορούσαν να υποστηρίξουν τις λειτουργίες επικοινωνίας, ασφάλειας, θέρμανσης και ψύξης του Χώρου. Επίσης είναι απαραίτητο ένα σταθερό δίκτυο ίντερνετ και για τις ανάγκες των επισκεπτών.

4. Ποια οφέλη θα αποκόμιζε η τοπική κοινωνία;

Η τοπική κοινωνία θα ωφελούνταν οικονομικά, εφόσον οι επισκέπτες δεν θα περνούσαν βιαστικά από την περιοχή, αλλά θα παρέμεναν για φαγητό, επίσκεψη και άλλων χώρων, ψυχαγωγία, αγορά αναμνηστικών και ενδεχομένως και διαμονή. Θα ωφελούνταν επιπλέον και κοινωνικά, δεδομένου ότι οι επισκέπτες από όλο τον κόσμο θα μετέφεραν εμπειρίες και βιώματά τους και με την όσμωση της τοπικής κοινωνίας με κείνους θα επερχόταν αλλαγή νοοτροπίας και διαμόρφωση νέας συμπεριληπτικής κουλτούρας.

5. Γνωρίζετε ασφαλώς ότι βρισκόμαστε στην εποχή της κλιματικής κρίσης, πιστεύετε ότι ο Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά κινδυνεύει εξαιτίας αυτής; π.χ. απειλείται απο

φυσικές καταστροφές; π.χ. πυρκαγιά, σεισμός κ.λ.π.; και εάν γνωρίζετε αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προστασίας από την πολιτεία ή την τοπική αυτοδιοίκηση;

Αρκετές φορές ο Αρχαιολογικός Χώρος έχει απειληθεί από φωτιά. Πρόσφατα δέχθηκε κεραυνό, κατά τη διάρκεια καταιγίδας, ο οποίος κατέστρεψε το ηλεκτρονικό σύστημα του χώρου. Για την προστασία του από φωτιά ήδη εφαρμόζεται ολοκληρωμένο πρόγραμμα πυρόσβεσης από το ΥΠΠΟ. Για την προστασία του από άλλα καιρικά φαινόμενα ή αλλαγές, κατά περίπτωση συνεργάζεται η τοπική Εφορεία Αρχαιοτήτων με τις αρμόδιες υπηρεσίες (πυροσβεστική, αστυνομία).

6. Πως θα προτεινάτε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να συμβάλλει στην προστασία του και με ποιο τρόπο πιστεύετε; Η τοπική κοινωνία δηλαδή οι κάτοικοι θα μπορούσαν και θα ήθελαν να συμμετέχουν σε σχέδια πρόληψης και προστασίας; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε τρόπους που η τοπική κοινωνία, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν; Επιπλέον γνωρίζετε από τους παππούδες σας ή γεροντότερους αν π.χ στα χωράφια τους εφάρμοζαν κάποιες παραδοσιακές τεχνικές προστασίας από πυρκαγιές π.χ το Καλοκαίρι;

Με τη χρήση Α.Π.Ε. για ενίσχυση εφαρμογών και αυτοματισμών. Με την δημιουργία ομάδων περιφρούρησης (πυρόσβεσης) και υποδομών (υδατοδεξαμενές) και τη δημιουργία ομάδας άμεσης επέμβασης, η οποία έχοντας εκπαιδευτεί για περιπτώσεις κρίσεων θα μπορέσει να συνδράμει το φυλακτικό προσωπικό. Ο συστηματικός καθαρισμός ξερών κλαδιών, η διάνοιξη ζωνών πυρασφάλειας, ακόμα και ανάμεσα στα αγροτεμάχια αποτελούν τεχνικές πυρασφάλειας που και σήμερα πρέπει να εφαρμόζονται.

7. Πιστεύετε πως υπάρχουν εμπόδια σε τοπικό επίπεδο που εμποδίζουν την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών;

Εκτιμώ ότι δεν υπάρχει κουλτούρα συνεργασίας με τους επιστήμονες και δεν έχει γίνει απολύτως αντιληπτή η αναγκαιότητα αυτής. Επιπλέον, ο γενικός πληθυσμός δεν έχει κατανοήσει την ανάγκη υιοθέτησης βιώσιμων πρακτικών, δεν έχει δηλαδή αντιληφθεί τη σοβαρότητα της κλιματικής κρίσης.

8. Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιο παράδειγμα άλλου αρχαιολογικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πρότυπο στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης;

Ο αρχαιολογικός χώρος της Πομπηίας στην Ιταλία είναι κατά τη γνώμη μου ένας χώρος πρότυπο. Διαθέτει ευρύ μνημειακό πλούτο, μεγάλο αριθμό φυλακτικού και επιστημονικού

προσωπικού, το οποίο δουλεύει ακόμα και μπροστά στα μάτια των επισκεπτών, κάνοντας την περιήγησή τους μοναδική εμπειρία. Επιπλέον, είναι ένα ολοκληρωμένο αρχαιολογικό πάρκο, με σημεία ενδιαφέροντος, σημασμένες διαδρομές, παροχές προς τους επισκέπτες, χώρους στάσης και ανάπαυσης.

9. Θα οδηγούσε εν τέλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας η εφαρμογή βιώσιμης διαχείρισης στον αρχαιολογικό χώρο;

Οπωσδήποτε ναι

10. Θεωρείτε ότι τα οφέλη μίας τέτοιας προσέγγισης θα ξεπερνούσαν το κόστος;

Τα οφέλη θα ήταν πολλαπλά: οικονομικά, κοινωνικά. Θα ωφελούνταν και η τοπική κοινωνία και αγορά, εκτός από τις υπηρεσίες που ο ίδιος ο χώρος θα παρείχε. Επομένως εκτιμώ ότι θα ξεπερνούσαν το όποιο κόστος.